ننګرهار ښوونې او روزنې پوهنځی

پیداګوژي

پوهندوی عبدالرشید ملکزی
پوهنیار راز محمد فیضي

پلورل منع دی

۱۴۰۰

پیداګوژي

پوهندوی عبدالرشید ملکزی او پوهنیار راز محمد فیضي

Nangarhar Education Faculty

Afghanic

Assist Prof Ab Rashid Malakzai
Teach Assist Razmuhammad Faizi

Pedagogy

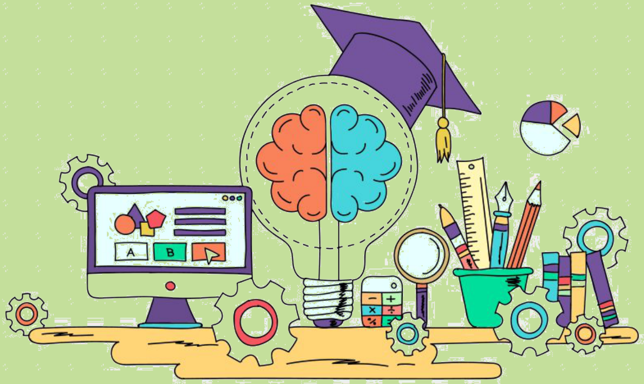

Funded by
Kinderhilfe-Afghanistan

ISBN 978-9936-620-76-6
9 789936 620766

Not for Sale

2021

پیداګوژي

پوهندوی عبدالرشید ملکزی
پوهنیار راز محمد فیضي

Nangarhar Education Faculty
ننګرهار ښوونې او روزنې پوهنځی

Funded by
Kinderhilfe-Afghanistan

Pashto PDF
2021

Pedagogy

افغانیک
Afghanic

Assist Prof Ab Rashid Malakzai
Teach Assist Razmuhammad Faizi

Download:
www.kitabona.org
www.ecampus-afghanistan.org

اقرأ باسم ربك الذي خلق

پيداګوژي

پوهندوی عبدالرشيد ملکزی

پوهنيار راز محمد فيضي

دوهم چاپ

دغه کتاب په پي ډي ايف فارمټ کې په مله سي ډي کې هم لوستلی شئ:

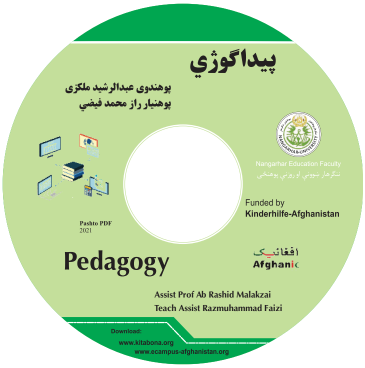

د کتاب نوم		پیداگوژي
لیکوالان		پوهندوی عبدالرشید ملکزی او پوهنیار راز محمد فیضي
خپرندوی		ننگرهار پوهنتون، ښوونې او روزنې پوهنځی
وېب پاڼه		www.nu.edu.af
د چاپ کال		۱۴۰۰، دوهم چاپ
چاپ شمېر		۱۰۰۰
مسلسل نمبر		۳۴۲
ډاونلوډ		www.ecampus-afghanistan.org
www.kitabona.com

دا کتاب د افغان ماشومانو لپاره د جرمني کمېټې، په جرمني کې د Eroes کورنۍ یوې خیریه ټولنې لخوا تمویل شوی دی.
اداري او تخنیکي چارې یې په آلمان کې د افغانیک لخوا ترسره شوي دي.
د کتاب د محتوا او لیکنې مسئولیت د کتاب په لیکوال او اړونده پوهنځي پورې اړه لري. مرسته کوونکي او تطبیق کوونکي ټولنې په دې اړه مسؤلیت نه لري.

د تدریسي کتابونو د چاپولو لپاره له موږ سره اړیکه ونیسئ:
ډاکتر یحیی وردک، د لوړو زده کړو وزارت، کارته ۴، کابل
موبایل		۰۷۸۰۲۳۲۳۱۰، ۰۷۰۶۳۲۰۸۴۴
ایمېل		textbooks@afghanic.org

د چاپ ټول حقوق له مؤلف سره خوندي دي.

ای اس بي ان ۹۷۸-۹۹۳۶-۶۲۰-۷۶-۶

د لوړو زده کړو وزارت پیغام

د بشر د تاریخ په مختلفو دورو کې کتاب د علم او پوهې په لاسته راوړلو، ساتلو او خپرولو کې ډېر مهم رول لوبولی دی. درسي کتاب د نصاب اساسي برخه جوړوي چې د زده کړې د کیفیت په لوړولو کې مهم ارزښت لري. له همدې امله د نړیوالو پېژندل شویو معیارونو، د وخت د غوښتنو او د ټولنې د اړتیاوو په پام کې نیولو سره باید نوي درسي مواد او کتابونه د محصلینو لپاره برابر او چاپ شي.

له ښاغلو استادانو او لیکوالانو څخه د زړه له کومې مننه کوم چې دوامداره زیار یې ایستلی او د کلونو په اوږدو کې یې په خپلو اړوندو څانګو کې درسي کتابونه لیکلي او ژباړلي دي، خپل ملي پور یې ادا کړی او د پوهې موتور یې په حرکت راوستی دی. له نورو ښاغلو استادانو او پوهانو څخه هم په درنښت غوښتنه کوم چې په خپلو اړوندو برخو کې نوي درسي کتابونه او درسي مواد برابر او چاپ کړي، چې له چاپ وروسته ګرانو محصلینو ته په واک کې ورکړل شي او د زده کړو د کیفیت په لوړولو او د پوهې د انتقال پروسې په پرمختګ کې یې نېک ګام اخیستی وي.

د لوړو زده کړو وزارت خپله دنده بولي چې د ګرانو محصلینو د علمي کچې د لوړولو لپاره د علومو په مختلفو څانګو کې معیاري او نوي درسي مواد برابر او چاپ کړي.

په پای کې د افغان ماشومانو لپاره د جرمني کمیټې او زمونږ همکار ډاکتر یحیی وردګ څخه مننه کوم چې د دې کتاب د خپرولو لپاره یې زمینه برابره کړې ده.

هیله‌من یم چې نوموړې ګټوره پروسه دوام وکړي او پراختیا ومومي چې په نږدې راتلونکي کې د هر درسي مضمون لپاره لږ تر لږه یو معیاري درسي کتاب ولرو.

په درنښت

پوهنمل دیپلوم انجنیر عبدالتواب بالاکرزي

د لوړو زده کړو وزارت علمي معین

کابل، ۱۴۰۰ ل

د درسي کتابونو چاپول

قدرمنو استادانو او ګرانو محصلینو!

د افغانستان په پوهنتونونو کې د درسي کتابونو کموالی او نشتوالی له لویو ستونزو څخه ګڼل کېږي. یو زیات شمېر استادان او محصلین نویو معلوماتو ته لاسرسی نه لري، په زاړه میتود تدریس کوي او له هغو کتابونو او چپترونو څخه ګټه اخلي چې زاړه دي او په بازار کې په ټیټ کیفیت فوتوکاپي کېږي.

موږ تر اوسه پورې د ننګرهار، خوست، کندهار، هرات، بلخ، البیروني، کابل پوهنتون، د کابل طبي پوهنتون او د کابل پولي تخنیک پوهنتون لپاره ۳۴۲ عنوانه مختلف درسي کتابونه د طب، ساینس، انجنیري، اقتصاد، ژورنالېزم او کرهنې پوهنځیو لپاره چاپ کړي دي. ۹٦ طبي کتابونه د آلمان د علمي همکاریو ټولنې DAAD، ۲۱۰ طبي او غیر طبي کتابونه د افغان ماشومانو لپاره د جرمنۍ کمېټې (Kinderhilfe-Afghanistan)، ۷ کتابونه د آلماني او افغاني پوهنتونونو ټولنې DAUG، ۲ کتابونه په مزار شریف کې د آلمان فدرال جمهوري جنرال کنسولګرۍ، ۴ کتابونه د Afghanistan-Schulen، ۲ کتابونه د سلواک ایډ، ۸ کتابونه د کنراد ادناور شټیفټونګ بنسټ (KAS) په مالي مرسته چاپ کړي دي.

د یادونې وړ ده، چې نومړي چاپ شوي کتابونه د هېواد ټولو اړوندو پوهنتونونو او یو زیات شمېر ادارو او موسساتو ته په وړیا توګه وېشل شوي دي. ټول چاپ شوي کتابونه له www.afghanistan-ecampus.org او www.kitabona.com ویب پاڼې څخه ډانلوډولی شئ.

دا کړنې په داسې حال کې تر سره کېږي چې د افغانستان د لوړو زده کړو وزارت د (۲۰۱۰-۲۰۱۴) کلونو په ملي ستراتیژیک پلان کې راغلي دي چې: دا کړنې په داسې حال کې ترسره کېږي چې د افغانستان د لوړو زده کړو وزارت د (۲۰۱۰-۲۰۱۴) کلونو په ملي ستراتیژیک پلان کې راغلي دي چې:

"د لوړو زده‌کړو او د ښوونې د ښه کیفیت او زده‌کوونکو ته د نویو، کره او علمي معلوماتو د برابرولو لپاره اړینه ده، چې په دري او پښتو ژبو د درسي کتابونو د لیکلو فرصت برابر شي، د تعلیمي نصاب د ریفورم لپاره له انګریزي ژبې څخه دري او پښتو ژبو ته د کتابونو او درسي موادو ژباړل اړین دي، له دغو امکاناتو پرته د پوهنتونونو محصلین او استادان عصري، نویو، تازه او کره معلوماتو ته لاسرسی نه شي پیدا کولای."

موږ غواړو چې د درسي کتابونو په برابرولو سره د هېواد له پوهنتونونو سره مرسته وکړو او د چپټر او لکچرنوټ دوران ته د پای ټکی کېږدو. د دې لپاره اړینه ده چې د افغانستان پوهنتونونو لپاره هر کال لږ تر لږه ۱۰۰ عنوانه درسي کتابونه چاپ شي.

له ټولو درنو استادانو څخه هيله کوو، چې په خپلو مسلکي برخو کې نوي کتابونه وليکي، ويې ژباړي او يا هم خپل پخواني ليکل شوي کتابونه، لکچرنوټونه او چپټرونه ايډېټ او د چاپ لپاره تيار کړي، زموږ په واک کې يې راکړي چې په ښه کيفيت چاپ او وروسته يې د اړوند پوهنځيو، استادانو او محصلينو ته په واک کې ورکړو. همدارنګه د يادو ټکو په اړه خپل وړانديزونه او نظريات له موږ سره شريک کړي، چې په ګډه په دې برخه کې اغېزمن ګامونه پورته کړو.

د ليکوالانو او خپرونکو له خوا پوره زيار ايستل شوی دی، چې د کتابونو محتويات د نړيوالو علمي معيارونو پر اساس برابر شي، خو بيا هم کېدای شي د کتاب په محتوا کې ځينې تېروتنې او ستونزې وليدل شي، نو له درنو لوستونکو څخه هيله لرو چې خپل نظريات او نيوکې ليکوال او يا موږ ته په ليکلي بڼه راولېږي، چې په راتلونکي چاپ کې اصلاح شي.

د افغان ماشومانو لپاره د جرمني کمېټې او د هغې له مشر ډاکتر ايروس څخه ډېره مننه کوو چې د دغه کتاب د چاپ لګښت يې ورکړی دی، دوی تر دې مهاله د ننګرهار پوهنتون د ۲۱۰ عنوانه طبي او غير طبي کتابونو د چاپ لګښت پر غاړه اخيستی دی.

د جي آی زيټ (GIZ) له دفتر او CIM (Center for International Migration & Development) څخه، چې زما لپاره يې له ۲۰۱۰ نه تر ۲۰۱٦ زېږديز کاله پورې په افغانستان کې د کار امکانات برابر کړي وو، هم د زړه له کومې مننه کوم.

د لوړو زده کړو له علمي معين پوهنمل ديپلوم انجنير عبدالتواب بالاکرزي، د مالي او اداري معين ښاغلي نور احمد درويش، د لوړو زده کړو وزارت سلاکار ډاکتر ګل رحيم صافي، د پوهنتونونو رييسانو، د پوهنځيو رييسانو او استادانو څخه مننه کوم چې د کتابونو د چاپ لړۍ يې هڅولې او مرسته يې ورسره کړې ده. د دغه کتاب له ليکوال څخه ډېر منندوی يم او ستاينه يې کوم، چې خپل د کلونو - کلونو زيار يې په وړيا توګه ګرانو محصلينو ته وړاندې کړ.

همدارنګه د دفتر له همکارانو هر يو؛ ښاغلي حکمت الله عزيز او ښاغلي فهيم حبيبي څخه هم مننه کوم چې د کتابونو د چاپ په برخه کې يې نه ستړې کېدونکې هلې ځلې کړې دي.

ډاکتر يحيی وردک، د لوړو زده کړو وزارت سلاکار

کابل، مې، ۲۰۲۱

د دفتر ټيليفون: ۰۷۵۶۳۲۰۸۴۴، ۰۷۸۰۲۳۲۳۱۰

ايميل: textbooks@afghanic.org

سریزه

پیداګوژي Pedagoge د خپلې موضوع او هدف له مخې یوه لوی، پراخه او هر اړخیز علم او موضوع ده، چې د انسانانو د پیدایښت سره سم د هغې په هکله فکر او اندېښې په کار اچوي، چې بیا وروباندې ورپسې وروسته لیکنې، څېړنې او ژور فکرونه پیل شوي دي.

نو، څکه دغه موضوع اوسمهال دومره پراخو، لویو او لوړو پوړونو ته رسېدلی او هسکه شوې، چې د هغې د بېلا بېلو فلسفي، علمي، تیوریکي، میتودیکي او عملي اړخونو بې شمېره ان ویلای شو، چې په زرګونه جلده اثار لیکل شوي، تالیف شوي او ژباړل شوي دي.

له همدې کبله پیداګوژي اوس نه یوازې د یوه څانګړي مضمون یا دسپلین په توګه، بلکې د پوهنتونونو د زده کړیالانو، زده کوونکو لپاره د لسګونو مضامینو په ترڅ کې لکه عمومي پیدا ګوژي، د پیداګوژۍ فلسفه، د پیداګوژۍ تاریخچه، د پیداګوژۍ پرنسیپونه، د پیداګوژۍ عمومي مېتودونه، عمومي اروا پوهنه، روزنیزه اداره، روزنیزه څارنه (نظارت)، مقایسوي ښوونه او روزنه، روزنیزه ازموینه او احصائیه، ښوونیز نصاب او داسې نورو په شان تفسیر، تحلیل او په ځانګړي توګه د نړۍ د پرمختللو هېوادونو، پوهنتونونو، دار المعلمینونو یا کالجونو کې د ښوونکو د مسلکي وړتیا او پیاوړتیا په خاطر تدریسېږي.

خو په دې اوس د (پیداګوژۍ) په دې کوچني اثر کې چې زموږ د ښوونې او روزنې پوهنځي د درسي پلان او پروګرام، د محصلانو د راتلونکي ښوونکي توب د مسلک او هم د هېواد روزنیز سیستم د لوړ ګټو او اغېزمنتوب په پام کې نیولو سره د پیداګوژۍ یا ښوونې او روزنې موضوعات په داسې ډول څېړل، تحلیل، لیکل او راټول شوي دي، چې پیداګوژي په عمومي توګه د محصلانو او د ښوونې او روزنې نور ښه والي لوستونکو ته د هغو مهمو او غوره برخو سره د یو واحد او کُل په توګه یې ورپېژنو.

البته هر اړخیزه نه ده، دا لیکنه د یو بنسټیزې پوښتنې او یا د یو اساسي ارتباط له مخې د یوه هدف او یوې پایلې ترلاسه کولو لپاره کار وروباندې پرمخ ځي.

نو څکه د دې لیکنې لپاره هم، زما په اند په دې برخه کې اصلي انګېزه، د ښوونې او روزنې د پوهنې او د مسلکي تعلیمات په ځانګه (اروا پوهنې او پیداګوژي) ځانګه کې زموږ د درسي پلان او پروګرام سره جوخت د درسي کتابونو کموالي/ نشتوالی و، نو مجبور و، چې د محصلانو د تدریس لپاره د لکچر نوټ، یا د یوه کتاب او بل کتاب، د یوه ځای او یا د بل ځای څخه په ډېر توپیر او نامنظم ډول سره ښوونیز او روزنیز درسي مواد راټول او هغه هم د لکچر ورکولو له لارې محصلانو ته تدریس کړو چې په دې توګه له یوې خوا په خپل ذات کې د کمیت او کیفیت له مخې د پوهنتون د محصلانو او خاص ډول د ښوونې او روزنې د پوهنځي مسلکي تعلیماتو د ځانګې او نورو اړونده ځانګو د ښوونې او زده کړې اړتیاوې نشوای پوره کولای او له بل پلوه د وخت هسې او عبث ضایع کېدل وو، نو څکه دې ته اړ شوم چې دا کوچنی، خو د ارزښت له مخې له محتوا ډکه رساله چې ډېرو محبوبو استادانو **پوهنوال علاؤالدین حسام او پوهنوال معروف شاه شینواري د نظر او تایید څخه تېره او بیا یې بشپړه کړم.**

د دې کتاب په لیکنه کې د کتابتوني مروجو روشونو او مېتودونو ځينې ګټه اخيستل شوې ده، هڅه او هاند مې کړی، چې د روزنيزو، علمي او معتبرو او نورو منابعو څخه ګټه ترلاسه شي او د ليکنې له مخې هم کوښښ شوی دی، چې جملې، عبارتونه، کلمې او اصطلاحات په داسې توګه په کار وړل شوي، چې په لنډ، روښانه او اسانۍ سره د يو کتاب د مينه وال او لوستونکي لپاره د پوهې او درک وړ وي.

د ترتيب او تنظيم له مخې د اړيکو د پرنسيپ په نظر کې نيولو سره کتاب په شپږو ځانګړو فصلونو وېشل شوی دی.

په دې خاطر چې يو لوستونکی په دې واضح او ژر پوه شي چې کوم فصل د کومو موضوعاتو څخه بحث کوي؛ نو په دې توګه ډېر په لنډ ډول سره د هغه هدفونه د هر فصل تر سرليک لاندې ليکل شوي دي.

په دې توګه سره هر لوستونکی د هر فصل د عمومي محتوا سره اشنا کوي او له بلې خوا دا يوه انګېزه ګرځي چې لاندې نور ټول فصلونه په خورا مينې سره مطالعه کړي او ولولي.

کوښښ مې کړی چې د هر فصل په پای کې د فصل لنډيز، د بحث او مناقشې وړ پوښتنې او د ماخذونو ذکر هم شوی دی چې د فصل لنډيز لوستونکو او زده کوونکو ته د لومړي فصل د لوستلو وروسته يو ځل بيا د فصل موضوعات ور په يادوي او په ذهن کې يې ځای پرځای کېږي او لوستونکو او زده کوونکو سره مرسته کوي، کله چې مناقشه او پوښتنې مطرح کوي، چې د کتاب د لوستلو پر مهال د هر فصل پر محتوا باندې په ډېر دقيق او ژور ډول سره فکر وکړي.

د اسلامي عقيدې او نظر سره سم، د اسلامي ټولنې د ښوونيز نظام پر حقايقو، معلوماتو، پديدو او د زده کړې پر سيستم نوی نظر واچوي او په دې توګه سره د مشق او تمرين له مخې د هغې زده کړې نوره هم ټينګه، مضبوطه او لا پياوړې کړي.

نوې ذهني پلټنه يې راوپاروي، فکر، منطق او استدلال ته يې لا وده ورکړي، ماخذونه لوستونکو او زده کړيالانو سره مرسته کوي، چې اصلي ماخذونو ته په ورګرځېدو او مطالعه کولو سره موضوعات نور هم په کلکه سره ژورې کتنې او مطالعې لاندې ونيسي، چې په دې توګه سره خپله زده کړه او معلومات نور هم بډايه، پراخ او ګڼندی کړي.

دا چې په پښتو ژبه کې د داسې کتاب (پيداګوژي) يا ښوونې او روزنې په هکله يا خو کم او يا هم د پوهنتون د محصلينو لپاره بسيا نه کوله، د يوې نوې محتوا سره د ښوونکو ا و زده کوونکو لپاره د ښوونې او زده کړې به پروسه کې او هغه هم زموږ په دې ځګړه ځپلي هېواد چې تل د بهرنيو يرغلګرو د تعليمي نصاب تر اغېزې او تاثير لاندې راغلی، تل روزنيز ناوړه تعليمي سيستم او زده کړې جګړه ايز ستونزمن حالت په شرايطو کې د يوه ښه کتاب په توګه له هېوادوالو سره مرسته کولای شي.

په داسې ناوړه حالاتو کې چې د تازه او نويو علمي منابعو او ماخذونو څخه ګټه اخيستل په اوسنيو جګړه ايزو شېبو کې د هېواد د ټولو استادانو، پوهانو او ليکوالانو لپاره يوه څرګنده او جدي ستونزه ده؛ ځکه يو استاد نه شي کولای چې د خپلو ليکنو د لا بشپړولو لپاره د هېواد مختلفو کتابتونو،

ولایتونو او ان دا چې د ضرورت پر وخت له هېواد څخه بهر د کتابونو د لوستلو او د ځېنو مـوادو د راټولولو او لاسته راوړلو لپاره ولاړ شي.
په دې کتاب کې مې زیار ویستی چې محصلان د پیداګوژۍ د علم له موضوع او موخو څخه اګـاه کړم او د پیداګوژي د تاریخچې څخه یې باخبره کړم او په حقیقـت کـې ایجـاب هـم کـوي چـې د پیداګوژي یا ښوونې او روزنې په هکله ډېراثار او کتابونه ولیکل شي او هم په ځانګړو سمسترونو او تعلیمي موسسو کې تدریس شي او له بل پلوه الحمدالله د مسلکي تعلیماتو د څانګې محصـلین او په مجموع کې د ښوونې او روزنې د پوهنځي ټـول محصـلین پیـداګوژي یـا ښـوونه او روزنـه د یـو مضمون په توګه لولي او د هغې په هکله مخکیني پوره معلومات نه لري یا نیمګړي وي، که چېـرې دوی د تاریـخچې په لوستلو او زده کولو سره پیل وکړي، طبیعي خبره ده چې ښایي د هغې څخه پـه زړه پورې او مطلوبه ګټه ترلاسه نه کړي.
په پای کې په ډېر ډاډ سره دا ویـلای شـم چـې کـه چېرتـه د پوهنتـون ټـول محصـلین او د هېـواد د ښوونځیو ښوونکی دغه کتاب په ډېر دقت او غور سره مطالعه کړی، هغوی به وکولای شي چې لـه یوې خوا د خپل مسلک د پیاوړتیا لپاره یوه ډېره ښه او اغېزمنه پوهه ترلاسه کړي او له بلې خوا بـه د اسلامي اخوت او ورورګلوۍ په چوکاټ کې په هېواد کـې د سـولې او کـرارۍ او مـلي اسـلامي یـو والي د تامین او پیوستون او اتحاد، د هېواد د ابادۍ، سمسورتیا او د یو پرمختللي اسـلامي افغانسـتان لپاره ګټور ګامونه پرمخ واخلي او د تل لپاره بریالی سوکاله او ډاډمن اوسي.

الحاج پوهنیار راز محمد فیضي
د ښوونې او روزنې پوهنځي
د مسلکي تعلیماتو د څانګې استاد

لیکلړ

تقریظ/ پوهنیار محمد جمال شینواری.. الف
د پیداګوژي تعریف 1
د پیداګوژي تاریخچه 6
د پیداګوژي موخه او اصطلاح 10
د ښوونې او روزنې د ډولونو په برخه کې 12
د ښوونې او روزنې د سویو په برخه کې 12
د ښوونې او روزنې فلسفه او پوهنیز بنسټ 15
د پیداګوژي د علم موضوع 16
د ښوونې او روزنې مانا او مفهوم 17
دښوونې او روزنې ارزښت 19
دښوونې او روزنې فردي (ځاني) ارزښت 20
د ښوونې او روزنې ټولنیز ارزښت 21
د ښوونې او روزنې او اروا پوهنې ترمنځ اړیکې 23
جوړښتي یا وجودي Structuror Exeistental 23
دنده پالنه Funectionalism 24
سلوک پالنه یا رفتارګرایي 24
د ښوونې او روزنې اقتصادي ارزښت 25
د ښوونې او روزنې سیاسي اهمیت 25
د ښوونې او روزنې بیولوژیکي بنسټ 28
د ښوونې او روزنې بیولوژیکي اړخ اهمیت 28
د ذهن او بدن اړیکې 28
د انسان او نورو ژویو ترمنځ ورته والی 29
په ښوونه او روزنه کې بیولوژیکي موخه 29
د ځوانۍ د وخت ماهیت او ارزښت 30
د توپیر او تفاوت طبیعي قانون 31
فردي توپیرونه 31
د ښوونې او روزنې تاریخي بنسټ 33
د ښوونې او روزنې د تاریخي بنسټ مانا او مفهوم 33
غیر رسمي ښوونه او روزنه 33

رسمي ښوونه او روزنه 34
تاسیساتي ښوونه او روزنه 34
قشري یا طبقه یي ښوونه او روزنه Class Education..35
پرگنیزه ښوونه او روزنه Mass Education..35
د ښځو ښوونه او روزنه Women Education..36
د معیوبانو ښوونه او روزنه..37
نړیواله ښوونه او روزنه Universal Education..37
ښوونه او روزنه بنسټیزه اړتیا..38
افغاني ټولنې ته د ښوونې او روزنې اړتیا..38
د افغان ماشومانو ضرورتونه..39
د دغو غوښتنو په بشپړولو کې د ښوونکي ونډه..40
د ازموینې وسیلې او د زده کړې د کچې پېژندل..42
د زده کړې په بهیر کې د ازموینې دندې..42
ازموینه د هڅونې لامل..43
ساتنه او لېږد..44
ازموینه ځان پېژندنې لامل په توگه..44
د ازموینې بنسټیز لاملونه..45
د پرتله ایزې ښوونې او روزنې د پرمختگ مرحلې..47
د پرتله ایزې ښوونې او روزنې د پرمختگ لومړنۍ مرحله..47
د پرتلیزې ښوونې او روزنې د پرمختگ دویمه مرحله..48
د پرتلیزې ښوونې او روزنې د پرمختگ درېیمه مرحله..49
په تدریس کې د میتود رول..52
میتودولوژيMethodology..54
د ټولگي د اداره کولو تاریخچه..59
د درسي ټولگي مدیریت..59
د درسي ټولگي د مدیریت موخې..61
د درسي ټولگي د مدیریت پر وړاندې پراته خنډونه..61
۱ *.په ښوونکي پورې اړوند لاملونه*..61
۲. *په زده کوونکو پورې اړوند لاملونه*..62
۳ *.د ټولگي په فزیکي فضا پورې اړوند لاملونه*..62
د ټولگي د مدیریت سبکونه..63
الف : پر دموکراسۍ ولاړ مدیریت..63

ب: پر عدم دخالت ولاړ مدیریت 63
ج : استبدادي یا زور زیاتی مدیریت 64
د درسي ټولګي په مدیریت کې د اغېزمنو ښوونکو ځانګړنې..64
د درسي ټولګي د مدیریت طریقې (کړنلارې)..65
د ټولګي د قوانینو ټاکل..66
د ټولګي د قوانینو او مقرراتو نوملړ..66
د کړنو د تغیر لارې چارې 67
ښوونېز درسي نصاب 72
د ښوونیز درسي نصاب جوړښت..75
د ښوونیز نصاب عمده موخې 76
د تدریس په هکله نظریې..79
د تدریس کړنې 80
په تدریس کې د اغېزمنو لاملونو نظریې 83
د ویګوتسکي د پېژندنې ټولنیزې نظریې نه کار اخستل 90
د دوه اړخېزو کړنو لاملونو نظریه..90
د تدریس د مفاهیمو تحلیل 92
د زده کړې د تدریس تګلاره..97
د فعالې زده کړې د میتود ډولونه.. 100
په ساینس کې د ارزونې دودیز میتودونه 107
انساني سرمایه څه ته وایي؟ 111
د دیداکتیک تاریخچه 120

د پيداګوژي تعريف

پيداګوژي د نورو علومو په څېر ځانګړی تعريف لري، دا تعريف د پيداګوژي د مختلو علماوو لـه خوا ورکړل شوی دی.
پيداګوژي يا ښوونه او روزنه هم د بېلا بېلو پوهانو، متفکرانو او ليکوالو له خوا پـه بـېلا بېلـو ډولونـو تعريف شوې ده چې موږ يې يوازې څو تعريفونه دلته ذکر کوو.
خو د هر څه مخکې به دا غوره وي چې د پيداګوژي Pedagogy په اصطلاح باندې ځان پوه او لږ څه رڼا پرې واچوو، بيا به په تعريفونو هم وغږېږو.
۱. پيداګوژي د ښوونکي دنده، يعنې کار او عمل کول، ښوونه کول، د ښوونې هنر يا مېتود.
۲. پيداګوژي چې په فرانسوي ژبه کې ورته Pedagogie ويل کېږي، د يوناني کلمـې لـه پيـداګوګيا Paidagogia څخه مشتق يا اخېستل شوی دی.
هغه هم د ښوونکي مسلک يا کار او عمل، يعنې ښوونه يا د ښوونې هنر او پوهه په ځانګړي توګه د ښوونې د مېتودونو ښـودل دي، همـدا ډول پيـداګوکيا Pedagogia د کـوچني يـا هلـک د دفـتر يـا کوټې معنا هم ورکوي.
پيداګوک Pedagogic چې د دوه يوناني کلمو څخه يو Pais پايس يا Paidos د کوچني ماشوم يا هلک او اګين Agein هم د لارښوونې معنا ورکوي، پيداګوک ښوونکی، يا د ښوونځي د ښوونکي په معنا هم راغلې ده چې په زده کړه کې يې په ډېرو کوچنيو ټکو او کوچنيو موضوعاتو باندې غـير ضروري ټينګار کاوه او هم يې داسې پوهه څرګندوله، چې منطق او تناسب په کې نه ليدل کېـده او هم په عين حال کې د ميلاد څخه مخکې په لرغوني يونان کې او روم کې د مرييتوب په دوره کـې پيداګوګ هغه زاړه بوډا مريي ته ويل کېده چې د خپل بادار د کوچني زوی ځارنـه بـه يـې کولـه او هغه به يې د کور څخه تـر ښـوونځي او د ښـوونځي څـخه تـر کـوره راوسـته، مريـي يـا غـلام بـه دا کوښښ کاوه، چې نوموړي کوچني ته د لارې په اوږدو کـې کـوم ضرر او تـاوان ونـه رسـېږي او د خپلې وسې مطابق به يې دغه کوچني ته ښه لارښوونه او نصيحت هم کاوه.

دا چې د پيداګوژي مفهوم او معنی باندې پوه شو، اوس به يې تعريف وکړو.
پروفيسور توماس بريګر د پيداګوژي تعريف داسې څرګندوي:
موږ نه غواړو هغه نوې مباحثې يا مناقشې ته ورداخل شو چې پيداګوژي ساينس دی او که نه، هغه بايد دواړه وي، خو بايد داسې ساينس او پوهه وي چې په يوې منل شوې فلسفې باندې اتکا ولري او هم يوه داسې پوهه وي چې ټول په افاقي توګه سره ثبوت شوي حقايق په پام کې ونيسي-او هم د ډېرو ژورو او دقيقو څېړنو او تجربو نتيجې (پايلې) په کار يوسي.
که چېرته موږ ځير شو، په دې تعريف کې د پيداګوژي او ښوونې روزنې په ډګر کې ډېرو مهمو او غوره ټکو ته ګوته نيول شوې ده چې په ځانګړې توګه يو ښوونکي ته د هغو په پام کې لرل ډېر مهم او اړين شمېرل کېږي.
په دغه ذکر شوي تعريف کې ويل شوي چې پيداګوژي پوهه ده؛ په رښتيا سره هغه نوښتونه، پرمختګونه چې په عمومي توګه په ټولو علومو او پوهنو کې په ځانګړې توګه هغه پرمختګونه چې په سلوکي پوهنو، لکه اروا پوهنه، ټولنپوهنه، ټولنيزه اروا پوهنه او داسې نورو اړونده پوهنو کې په لاس راغلي دي، داسې رښتيني حقايق، پرنسيپونه او اساسات يې را په ګوته کړي دي چې Pedagogy پيداګوژي علمي اړخ يې تر زياتې اندازې بډايه کړی او هغې ته د ځانګړې پوهې او مسلکي بڼه ورکوي.
دې تعريف کې دا څرګنده شوه چې پيداګوژي هنر دی، خو څرنګه چې ادب يا هنر د خپل ماهيت او مضمون له مخې د ښکلا، تناسب او توازن او همدا ډول د ابتکار او نوښت ټينګې اړيکې لري، د دغې ښکلا او نوښت په پام کې لرلو سره ښکلي اثرونه رامنځته کړي، همدا ډول پيداګوژي د خپل ماهيت له مخې د نېکو مثبتو او ګټورو د ښه او غوره خصلتونو او اوصافو د رامنځته کېدو لپاره هلې ځلې کوي.
د ښوونې او روزنې او زده کړې ټول اړوند کارونه د ښکلا تناسب، توازن، خلاقيت او نوښت په بڼه کې پرمخ ولاړ شي او دا علم کولای شي چې په يو انسان او انساني ټولنه کې ټول هغه څه را زرغون او رابرسېره کړي چې ښه ښکلي، غوره، ښايسته او په زړه پورې وي.
کله -کله چې يو ښکلی شوی اثر د هر شخص خاصه پاملرنه ځانته راجذب کړي، يو تعليم يافته يا روزل شوی شخص هم د نورو افرادو مينه او پاملرنه ځانته را اړوي.
دويم: په تعريف کې يادونه شوې ده، چې پيدا ګوژي يوې منل شوې فلسفې باندې تکيه لري، دا چې فلسفه د لوړو او معتبرو افکارو، همدا شان د نړۍ د اساسي او بنسټيزو مسايلو د حل او فصل سره نږدې او نه بېلېدونکې اړيکې لري، په هيڅ صورت سره دا امکان نه لري چې پيداګوژيکي يا ښوونيز او روزنيز کړه وړه د هغې څخه بېطرفه وي.
دا چې د ښوونې او روزنې هدفونه، تعليمي نصاب او د هغې نوره ټوله محتوی د فلسفي مفکورو او نظريو سره اغېزمن او د هغو سره سم ترتيب او تنظيم او پرمخ وړل کېږي.
نو، له دې کبله پيداګوژي بايد په يوې فلسفې باندې اتکاء ولري، اخر دا چې په څه ډول فلسفې

باندې اتکاء ولري، هغه په دې پورې اړه لري چې Padagogei پيداګوژيکي فعاليتونه په کوم هېواد، په کومه ټولنه او په کوم ډول منل شوي اقتصادي، سياسي او ټولنيز نظام کې پرمخ وړل کېږي.

په دې توګه د ټولنې روزنيز نظام فلسفه د هر هېواد اقتصادي، سياسي، کلتوري او ټولنيز سيستم د منل شوې فلسفې څخه پيروي کوي، د مثال په ډول زموږ د هېواد روزنيز نظام بايد د اسلامي فلسفې پر بنياد برابره او جوړه شي او د دې څخه بايد پيروي وکړی شي.

۴. پيداګوژي بايد ټول په افقي توګه سره ثبوت شوي حقايق او کره څېړنو او تجربو پايلې په پام کې ونيسي او هغه په کار واچوي.

دا چې اوس د نړۍ په ګوټ - ګوټ کې د علومو په اکاډميو، پوهنتونونو، علمي او اکاډميکو موسسو، د ريسرچ او څېړنو نړيوال او ملي مرکزونو کې د مختلف النوع پوهنو او علومو په څانګو کې منظمې، دقيقې او ژورې څېړنې پرمخ رواني دي چې په دې توګه د دغه څېړنو په پايلو کې نوي رامنځته شوي حقايق، نوي روزنيز پرنسيپونه او نوي قوانين منځته راځي او راغلي هم دي، نوې تيوريګانې او نوې نظريې منځته راغلي چې له يوې خوا د عيني جهان ماهيت او مضمون په ښه توګه څرګند او روښانه کېږي، چې له دې کبله د يوې خوا د کميت او کيفيت له مخې د بېلابېلو علومو او پوهنو زېرمه بډايه او غني کېده.

خو، يادونه شوې چې يو وخت يوازې نيمو لسو کلونو کې پوهه دوه برابره کېده، خو په اوسني وخت کې د علم او ټکنالوژۍ د پرمختيا، د نوي وسايلو او د دې د پرمختګ له مخې پوهه په ډېرو کمو کلونو؛ درېيو يا څلورو کلونو کې دوه برابره کېږي.

ښکاره خبره ده چې دغه حقيقت د پيداګوژي او ښوونې او روزنې د چارو مسوولانو مسووليت او مکلفيت څو وارې درووند او لا پسې زياتوي.

د ښوونې او روزنې کار کوونکي، ښوونکي او محققين بايد داسې اغېزناکې لارې چارې ولټوي، چې په لږ وخت کې زيات، ګټور او مهم معلومات زده کوونکو ته ورسوي.

په دې توګه به په ښه او مناسب ډول سره د ښوونې او روزنې پروسه د علمي او تکنالوجيک ګړندي پرمختګ او انکشاف سره عيار او منظم وساتي.

د پيداګوژي د علم د کلمې او تعريف په هکله پورتنۍ ليکنې او څرګندونې موږ ته په ښه توګه سره دا راښايي چې د ښوونې او روزنې Education د مفاهيمو ترمنځ کوم څرګند توپير نشته، بلکې دا دواړه Padagogy او Education اصطلاحګانې د ښوونې، ښوونکي، د ښوونې او زده کړې د کارونو او د زده کوونکو د روزنې سره ټينګې او نه شلېدونکې واحدې اړيکې لري؛ نو موږ کولای شو چې دا اصطلاحګانې د يو بل پر ځای استعمال کړو.

خو، د دې لپاره چې د ښوونې او روزنې مفهوم لږ څه نور هم په ښه توګه سره روښانه شي، دلته ځينو فيلسوفانو، نړيوالو پوهانو او متفکرانو په لاندې ډول سره خپل تعريفونه وړاندې کړي دي، چې موږ يې دلته لولو.

۱. روزنه؛ د بشر د فطري پوهې د لاس ته راوړلو لپاره، د انساني طبيعت بشپړول دي. *[پستالوتزي]*
۲. روزنه هغه پوهه ده چې سړی د مورني استعدادونو په دايره کې روزي. *[ژان ژاک روسو]*
۳. تربيت هغه فن دی چې د انسان د باطني جوهر د پرمختګ او بشپړتيا لپاره خدمت کوي او د هغه ټولې قواوې په يو ډول روزي. *[ف. وولف]*
۴. سړی لومړی د روزنې له لارې حقيقي انسان کېدای شي. *[ف. هيګل]*
۵. روزنه هغه فن دی چې انسان د ادراک له مخې د ټولنيزو دندو په سرته رسولو سره توانا کوي. *[اګريک]*

که پورتني تعريفونو ته ښه ځير شو، وبه ګورو چې د دغو تعريفونو ليکنې يو له بل سره توپير لري، خو په ټولو تعريفونو کې يو مهم ګډ ټکی له ورايه ښکاري چې هغه د يو انسان يا يو شخص روزل دي.

د مثال په ډول افلاطون غواړي د ښوونې او روزنې په وسيله د انسان يا يو سړي بدن او روح د کمال او جمال يعنې د ښکلا او بشپړتيا لوړو پوړيو ته ورسوي.

پستالورمکما غواړي د روزنې له لارې د انسان طبيعت د بشر د فطري پوهې د لاس ته راوړلو لپاره کمال ته ورسوي.

خو دلته يوه تېروتنه او ستونزه ليدل کېږي چې د بشر له فطري پوهې څخه نوم اخلي، په داسې حال کې چې پوهه کې ده او د زده کړې له لارې لاسته راځي او همدا شان دا نور تعريفونه هم چې د انسان د استعدادونو او د هغه د باطني جوهر په وده او پرمختګ او د هغه د ټولو قواوو په روزلو باندې ټينګار کوي، موږ ته د پيداګوژي او ښوونې او روزنې ډېر په زړه پورې مفهوم را په ګوته کوي.

يو بل عالم او د ايټاوا د پوهنتون پروفيسور Papalos Kas Ramanas د ښوونې او روزنې لپاره داسې تعريف وړاندې کړی: ښوونه او روزنه پوهه او هنر دی او کوم شی چې په زده کوونکي کې ممکن يا بالقوه يعنې پوټنسيال Potential دی زيات دی، له هغه چې واقعي دی، هم زيات دی.([1])

سره له دې چې دا تعريف په ظاهري توګه ګونګ او مبهم ښکاري، خو په حقيقت کې د ښوونې او روزنې په رښتيني مفهوم باندې ډېره ښه رڼا اچوي.

په رښتيا سره کوم شي سره چې موږ په ښوونه او روزنه کې زيات سر و کار لرو، هغه د يو ماشوم پټو، ممکنو او بالقوه استعدادونو او قابليتونو رابرسېره کول دي او کله چې د روزنيزو هلو ځلو په ترڅ کې دغه ممکن او يو پوټنسيال قوتونه په واقعيت واړوي او بالاخره د يو کوچني ساده او معصوم ماشوم څخه يو هوښيار، روغ او پياوړی توان رابرسېره او ښکاره شي، طبيعي ده چې دغه اوسنی ممکن يا پوټنسيال به د اوسني واقعيت څخه غوره وي.

د Education ښوونې او روزنې د لا ښې څرګندونې په منظور، دا دی نور مهم تعريفونه هم وړاندې کوو.

---

[1] W.EF Education for the new Era. Tokyo (1973) P.63.

ښوونه او روزنه Education د هغو خصوصیاتو او اوصافو مجموعه ده چې د فردي ښوونې او ټولنیزې روزنې په ترڅ کې منځته راځي، یا ښوونه او روزنه د ټولو هغو پروسو مجموعه ده چې د هغې په وسیله یو انسان خپلو قابلیتونو، ذهنیتونو او د سلوکونو نورو ډولونو او یا هم د ټولنې هغو مثبتو ارزښتونو ته وده ورکوي چې په هماغه ټولنه کې ژوند او روزګار کوي.
یا هم هغه ټولنیزه پروسه ده چې د هغې په وسیله وګړي د یو ټاکل شوي او یا کنترول شوي چاپېریال په (ځانګړي توګه ښوونځی) تر اغېز لاندې راځي، ترڅو د هغو په وسیله د هغوی ټولنیز قابلیت او فردي نهایي وده ترلاسه کړي([۱]) په دې ځای کې لومړنی تعریف ښوونه او روزنه د یو محصول Product او دوهم تعریف هم هغه د یوې پروسې Process په توګه ګڼي، خو په عمومي توګه ښوونه او روزنه هم د یوې پروسې یا د پروسو د یوې مجموعې یا هم محصول په توګه ګڼل شوې ده.

---

۱. VitaLian Bernardino and Fluriuio P Fresuvga Prinsiples of Education (Manila: Pablishing House Tac)

د پيداګوژي تاريخچه

د پيداګوژي بدلون او پيداښت د اندريلالند(Andre Lalande) د فلسفي لغاتنامې په کتاب کې داسې ذکر شوې ده.
پيدګوژي د يوناني کلمې پېداګوګوس څخه اخيستل شوې، چې پخواني يونان کې يې د ماشومانو د لارښوونې او ادارې دنده په غاړه درلوده، ولې بويسون(Buisson) په کتاب کې دغه نظر تر نيوکو لاندې ونيول شو، چې پيداګوژي لومړی د روزنې سره او همدارنګه هغه بريالي ښوونکي چې علمي تجربې نه درلودې، په توپير سره ښکاريدل او دوهم دا چې پيداګوژي د اخلاقي روزنې پورې ځانګړې شوې، خو په همغه اندازې سره فکر پورې هم مربوط کيږي. بويسون Buisson) (په کتاب کې پيداګوژي د غړو د روزنې، طبيعي او اخلاقي علم تعريف شوی دی.
په کال (١٩١١) کې فرانسوي عالم امېل دورکېم د لغات نامې په وروستي چاپ کې د پيداګوژي توپير د روزنې او بريالیو ښوونکو سره هوکړه او تائيد يې کړه، هغه په دې باور و چې پيداګوژي؛ لوستل او د روزنيزو کړنلارو نظام دی، چې يو ډول تاريخ او ټولنپېژندنه ګڼل کيږي.
کرچن شتاېز(Kerchen Shteiner)په دې نظر دی چې هېڅکله نشو کولای، چې پيداګوژي دروني سره سمون لري، ځکه چې روزنه هغه علم دی، چې د يو کس د وجدان پوهې د لاسته راوړلو لامل ګرځي، چې له همدې امله د انسانانو اړيکو، مينه او انساني اړيکو باندې ولاړ دی او د نوروکړنو سره توپير کوي؛ ځکه چې اصلي مفهوم يې د تجربې او واقعيتونو د درست تحليل په پايله کې لاسته راځي.
په کال (١٩١٥) پل لاپي (Paul Lapie)د پيداګوژي په هکله ليکي پيداګوژي هڅه کوي، مثبتې طريقې پيل کړي، چې پخوا پيداګوژي د فيزيک د فورمولونو، ادبي سرچينې او سياسي پرېکړو څخه لاسته راتللې، ولې اوس دغه نظريې د ارواپوهنې او ټولنپېژندنې قانون په توګه وړاندې کيږي.
په (١٩١٥) کې لوسين سل لورېر (Lucien Celleorier)د پيداګوژي په ټوله طرحه کې د پيداګوژي موخې را لټولې، چې د ښوونې او روزنې په ښکاره کېدو کې ليدل کيږي او پر هغې اغېز

لري؛ بیان کړي یې دي.
که چېرې د پیداګوژي وده او د انسانانو پیدایښت د ټولنې پرمختګ ته ځیر شو، نو پیدا به کړو، چې انسانانو د خپل نسل د پاتې کېدو په خاطر په کار پیل کړی دی، چې د طبیعت د ناخوالو په وړاندې مبارزه یې کړې ده. انساني ټولنه منځ ته راغلله چې د ماشومانو، ځوانانو او سپین ږیرو په ټولګیو وویشل شوه. ځوانان به د خوراکي توکو د ګټلو په خاطر نورو ځایونو ته تلل، ماشومان او زاړه خلک به پخپلو ځایونو پاتې کېدل. سپین ږیري به د ماشومانو تغذیه کولو او ښوونې لپاره پاتې کېدل، د تغذیې په دوران کې هغوی خپلې تجربې د طبیعي حاصلاتو په ټولولو، د لرګیو ماتولو، اور اچولو او د حیواناتو ښکار کولو په اړه راغونډولې، د کال خوراک برابرول د اوسېدلو ځای ساتل او محافظت او داسې نور کارونه به یې ماشومانو ته ښودل؛ په دې ځای کې دی چې د ښوونې لومړنی ځای (شیدو خوړلو ځای) وړکتون او د پالنې ځایونه و.
د لومړي ځل لپاره په تاریخ کې تربیتي موسسې د ځوانانو د کور په نوم په کوچنۍ اسیا(اوسنۍ ترکیه)او د هغه په شاو خوا منځته راغلې. د دغو ځوانانو او ماشومانو د لارښوونې ویاړ په دغه کور کې ښځو او مشرانو په غاړه درلود. *د ځوانانو په کور کې قواعد، فرهنګي، ملي، سرود، موسیقي او مذهبي چارې تدریسېدلې. لیکن په ډېر تأسف سره چې په بشري ټولنه کې طبقات منځ ته راغلل، د طبقاتو منځته راتګ سره ښوونې او روزنې طبقاتي بڼه غوره کړه، د شتمنو د زامنو زده کړې ته ټول شرایط چمتو وو، خو دغریبو ماشومان په بزګرۍ بوخت وو. (۵۰۰۰) کاله مخکې د سواد زده کړې لپاره ښوونیزې موسسې چې د مکتب په نوم یادیدې، جوړې شوې. دمکتب په منځ ته راتګ سره ملکیت خصوصي وګرځید او ټولنه په طبقاتو تقسیم شو. دټولنې په تقسیمېدو سره په طبقاتو باندې تربیت هم بدلون وکړ او د خپلې همغږۍ خاصیت یې له لاسه ورکړ.
ښوونځي دمالدارو او نفوس لرونکو خلکو لپاره ښه مساعد وو. مالدارو خپل زامن د ټولنې د رهبرۍ لپاره روزل او د تدریس چارې د روحانیونو په غاړه وې.
یادونه: ښوونځی یوه یوناني کلمه ده، چې مانا یې (د کار څخه وزګارېدل) په پخواني یونان کې د مکتب کلمه هغه ځای ته خطاب کېده، چېرته چې به مشرانو او پوهو خلکو د ماشومانو سره مباحثه کوله، له دې وروسته ښوونځي د تعلیمي او تربیتي موسسې په شکل منځته راغلل، چې تر اوسه پورې په هماغه نوم سره یادېږي.
ښوونې او روزنه د تاریخ په اوږدو کې تاریخي دورې سرته رسولي دي او خپل ارزښت د ځان سره لري. پیغمبران د وحې او الهام له لارې د ښوونې او روزنې لپاره استول شوي. د سقراط ښوونې میتود د مشورې میتود رامنځته کړی، دغه ښوونیزې دورې د ماشومانو لپاره د ښوونځي نه مخکې په مشرانو تقسیم شوې او ارسطو په خپل کتاب (د نیکو اخلاقو کتاب)کې په سیاست او دتعلیم او تربیې په ماهیت نقدیات ورکړي دي.
ارسطو د تحصیل حق د ټولو بشري افرادو لپاره یو برابر اعلان کړی. دیموکراتانو ثابته کړه، چې انسان د فعالیت او کوښښ پر بنسټ خپل د ښایست کوونکی جوړوي.

په يونان باستان کې بالخصوص په څلورم قرن مخکې د مېلاد څخه موږ کولای شو، د څلورم عصر د پوهانو لپاره يو روڼ عصر ياد کړو. په هندوستان کې تدريسي ښوونځي او په چين کې ابتدايې لېسې منځ ته راغلې.

نظم او دسپلين په ښوونځي کې د ټولو پام ځانته واړولو. په هغه وختو کې لوستل، ليکل، حساب کول، هندسه، نجوم، تخنيک، جغرافيه، طب او فلسفي مضامين وو.چې د يو بل نه د پرمختگ په حال کې وو.

دا خبره د يادولو وړ ده، چې يو شمېر غربي تاريخ ليکونکو دښوونې او روزنې په اړه ځېړنو کې د ښوونيز او روزنيز نظام لمړی سرچينه د پخواني يونان او روم څخه گڼلې ده، په داسې حال کې چې د يونان او روم څخه مخکې ډېر لوی مدنيتونه د نړی په ډېرو هېوادونو کې او په ځانگړې توگه د مصر، بين النهرين، هند، ايران او خراسان(افغانستان) کې هم ښوونيز او روزنيز نظامونه موجود وو. چې ددوی د پرمختللو او معتبرو تمدنونو ښکارندويي کوي، چې د ځانگړتياوو درلودونکي او د يونان روزنيز افکار يې د خپلې اغېزې لاندې راوستي وو.

په لرغوني روم کې هم ځينې لوی او مشهور متفکران چې ددغه هېواد د نوميالي خطيبانو څخه شمېرل کېږي، لکه سبسرون(۱۰۶ – ۴۳۰ق م)،کونتيليان (۲۳۰ – ۲۹۰) و پلوتارک (۴۶ – ۱۲۰ م) کې ژوند کړی دی او د ښوونې او روزنې په اړه يې گڼ شمېر اثار پرځای پرېښې دي. د اروپا منځنی پېړی بايد د رومي کليسا تر اغېزې لاندې د ښوونې او روزنې د ځلېدا پېړی وگڼل شي. په دې زرکاله دوره کې ښوونې او روزنې د لوړو او ژورو ډکې لارې په ډېر سست ډول سره طی کولې، سره له هغې چې د سقراط د امپراطوری له امله په دې پېړی کې د اروپا د لويې وچې سياسي او فرهنگي گډوډي ښکاره وه، نو په دې وخت کې کليسا يواځينی ارگان و، چې په مدرسو، حجرو او کليساو کې يې د ښوونې او روزنې ډيوه د کمې ځلېدا سره بله ساتلې وه.

لکه څرنگه چې ايمل دورکېم يادونه کړې ده، وايي: دا بايد هېر نشي، چې په اسکو لاستيک زمانه کې په (۱۲ او ۱۳) پېړيو کې اروپايي پوهنتونونه هغه نهادونه او ارگانونه وو، چې د کليسا په غېږ کې او د کليسا د ملاتړ لاندې راغلي وو. د غربي نړی د ليد (رنسانس) دوره په اسانگرايې ولاړه دوره ده. دا دوره دغربي نړی د انسانانو د ژوندانه په بېلابېلو اړخونو کې د ژورو بدلونونو دوره ده. د ښوونې او روزنې د عمل نظريې هم په کې بدلون وموند. په دې وخت کې يو شمېر متفکران د هغه سختو قيدونو څخه چې منځنۍ پېړی ورباندې اچولي وو، ډېر ستړي کړي وو او ددې لپاره چې ددغه قيدونو څخه خلاص شي او نور يې د ځانځانی مخه نېولې وي، نو د نوي نسل لپاره يې د ښوونې او روزنې يو پراخه او ټولشموله نظام په مخ کې ونيو او تعقيب يې کړو او هغه روزنه چې ددې موجب گرځي، ترڅو د انسان ټولې قواوې لکه: جسمي، عقلي، اخلاقي او عاطفي په کار واچوي. رابله (۱۴۹۰–۱۵۵۳ م) ددې نظر د مخکښانو څخه دی، نوموړي په زيات ټينگار سره نوی نسل د ټولو علومو يعني نظري، علمي، رياضي، ژبو او ادبياتو ته هڅولي دي.

په اوولسمه پېړی کې په اروپا کې د ښوونې او روزنې په نظريه کې مهم بدلون مخې ته راغلی،

تجربوي پېژندنه چې په علمي پيژندنې باندې بنا وه، احساس شوه. جان اسوس کامينوس د هغه پوهانو له ډلې څخه دی، چې دې اړتيا ته يې پاملرنه وکړه، نو په همدې نيت اولسمه پېړۍ د کامينوس او جان لاک په پېړۍ باندې مشهوره شوه.

همدارنگه اتلسمه پېړۍ د ښوونې او روزنې له نظره د ژان ژاک روسو (۱۷۱۲ــ۱۷۷۸) او د هغه د پيروانو د پېړۍ په نوم پېژنو او روسو په زده کړه او ښوونه کې د طبعيت گرايۍ د متفکرۍ منځته راوړونکی بلل کېږي او د دې نظريې بنسټگر دی، چې وايي: انسانان په فطري ډول نېک پيدا شوي دي.

۱۹ پېړۍ د نومن د روزنيزو نظرياتو عمر بلل شوی دی (بلل کېږي) چې د ښوونې او روزنې په نظر وجوه (ډول) باندې يې اغېزه وکړه. د ايمانويل کانت د اډياليسم مکتب چې د اتلسمې پېړۍ په وروستيو پورې اړه لري؛ زياتې فکري او تربيتي مفکورې يې منځته راوړي دي، چې کولای شو، د هگل ايډيالېسم،مارکس او گوسټ کونټ د ماترياليسم او په ځانگړي ډول د ويليام جېمز او جان ديوي د عملگرايۍ د نظريو څخه نمونه واخلو. دې ټولو تربيتي نظرياتو د شلمې پېړۍ په لومړيو کې يې تفکر په ښوونه او روزنه کې غني کړ او د ورستيو مراحلو د بشپړوالي لپاره يې زمينه برابره کړه.

د پیداګوژي موخه او اصطلاح

۱. د پیداګوژي د مفهوم توضیح او تشریح.
۲. د ښوونې او روزنې تعریفونه د علماوو له نظره.
۳. د ښوونې او روزنې اصطلاحات.

پیداګوژي ته څه اړتیا ده؟

پیداګوژي Pedagogy یا ښوونه او روزنه Education د بشري او انساني ټولنو د یوې اړینې او بنسټیزې اړتیا په توګه، کله د یو واحد هدف او کله هم د بل، کله په یوه بڼه او کله هم په بله بڼه، کله په شعوري، سیستماتیک او قصدي ډول او کله هم په غیر سیستماتیک، غیر شعوري او نا منظم ډول د نړۍ د ټولو وګړو مسلم وي او که غیر مسلم، د روزنې، پالنې او د ټولنې د افرادو د شخصیت او کرکټر د سالمې جوړونې لپاره په کار اچول شوې ده.
په دې توګه که یو څوک وغواړي، چې د هغې په اصلاح او سمون د پرمختګ نېکمرغی، د افرادو د نېکو او ښو خویونو، صفاتو او نېکو خصلتونو هیله او غوښتنه کوي، خپلې نېکې هیلې د ښوونې او روزنې په لور متوجه کوي او د هغې څخه غواړي، چې د دوی دغه هیلې او ارمانونه پوره شي.
په دې توګه دغه او داسې نور بې شمېره مثالونه او یادونې په ښه توګه سره څرګندوي، چې پیداګوژي د وګړو، ټولنو او هېوادونو د فردي او ټولنیز ژوندانه او همدا شان د هغوی مادي او معنوي پرمختګ، ودې او پرمختیا نه بېلېدونکی جز دی.
هرکله چې یو شخص، یوه ټولنه او یا یو ملت د ستونزو او کړاوونو د لرې کولو په خاطر او یا د ژوند په اوږدو کې د تغیر او تحول د راوستو لپاره اقدام کوي، تر هرڅه دمخه د ښوونې او روزنې د سالم پرمختګ او سمون او د همدې لارې د ټولنې د وګړو د سالمې روزنې او پالنې لپاره هر ډول هلې ځلې په کار اچوي، اوس به دې ته راشو، چې پیداګوژي یا ښوونه او روزنه چې انسانانو تر دې دمه د ټولنیز ژوند په تغیر او تحول، وده او پرمختګ، د کلتور او تمدن پرمختګ او تکامل کې

بنسټیزې اړتیاوې بللې دي، په لاندې ډول سره یې تعریفولای شو.

ښوونه او روزنه د یو پروسې په توګه

باید روښانه شي، چې پروسه Process یـو لـړ سیسـتماتیک او دوامـداره فعالیتونـه دي، چـې د یـو هدف په لور متوجه وي، نو له دې کبله (من. ر) هم د یوې پروسې په توګه هغه یو لـړ سیسـتماتیک فعالیتونه دي، چې لومړیو کې د سلوکونو هغو ښو ته وده او انکشاف ورکوي، چې هم په خپله د ده او هم د هغې ټولنې لپاره مثبت ارزښت لري، چې دی په کې ژوند کوي، دا بایـد ذکـر شي، چـې دا یوه ټولنیزه پروسه ګڼل کېږي؛ ځکه چې هغه د یو ټولنیز ګـروپ او د یـوې ټـولنې پـه وسیله پـرمخ وړل کېږي، نو په دې توګه ښوونه او روزنه په یو ټولنیز ګروپ کې پرمخ ځي او په هماغه کې خپـل ژوند ته دوام ورکوي.

د ښوونې او روزنې پروسه د هر سړي لپاره همېشنۍ ده، چـې پـه زېږېـدو سره پیـل او بیـا تـر مړینـې پورې دوام پیدا کوي.

ددې په هکله امریکایي اروا پوه جان ډیـوي Jon Devey داسـې وایـي، ښـوونه او روزنـه هغـه یـوه دستګاه ده، چې د ژوند د کلونو په پام کې نیولو ځخه پرته د ودې او د ژوندانه د بډایه کېـدلو لپـاره شرایط برابروي، یا هم د ښوونې او روزنې پروسـه هغـه دوامـداره تطـابق دی، چـې د ژونـد د هـرې مرحلې لپاره د هدف او هم د ودې لپاره زیات ظرفیت او توان لري.

ښوونه او روزنه د یو محصول په توګه

پیداګوژي د ښوونې او روزنې د ټولنیزې پروسې د محصول په توګه هم ګڼل شـوې او کېـږي، چـې په حقیقت کې د همدغې پروسې نتیجه ده او محصول هم د یوه سړي په سلوکو کې د هغـه بـدلون په توګه لیدل کېږي، چې د ښوونې او روزنې د پروسې موضوع ګرځېدلې ده، همـدا شـان د یـادولو وړ ده، چې په سلوکو (کړه وړو) کې بدلون په عمومي توګه د پوهو او پوهېدنو، قابلیتونو، مهارتونو، ذهنیتونو د ایډیالونو او ارزښتونو په بڼه وي، د سلوکونو د دغو ټولنیزو غوره ښو ترلاسـه کـول هـم د دغه دوو پروسو په ترڅ کې چې هغه هم تحلیل وار، د ښوونې او روزنې د پروسې اړخونه دي چـې د زده کړې د پروسې او د ښوونې د پروسې په وسیله ممکن کېږي، کله چې یـو فـرد یـا یـو شـخص خپل چاپېریال سره په کار او عمل کې بوخت کېږي، یو شی تجربه کوي، چې بیا همـدغې تجربـې په پایله کې د ده په کړو وړو کې یو څه بدلون منځته راځي، خو په هر حـال بایـد وویـل شي، ټـول هغه بدلونونه چې د تجربو په نتیجه کې منځته راځي د ټولنې لـه مـخې مطلـوب نـه دي، نـو لـه دې کبله ضروري برېښي چې د دغه تجربو لا ښوونه وشي، ترڅو په دې وسیله هغه د ټولنې لـه مـخې د سلوکو په غوره او ښو بڼو واړوي او البتـه چـې دغـه ډول لارښـوونه د ښـوونې د پروسـې پـه وسـیله ترلاسه کېدای شي.

د ښوونې او روزنې د ډولونو په برخه کې

۱. عمومي ښوونه او روزنه General Education : دا هغه ډول ښوونه او روزنه ده، چې د ټولو هغو وګړو لپاره اړینه ګڼل کېږي، چې هغوی د یو ټاکلي ښوونیزې او روزنیزې زده کړې یا (سویې) لپاره روزل کېږي، چې د دې لپاره د ابتدایي ښوونې او روزنې، ثانوي عمومي ښوونې او روزنې او د عالي ښوونې او روزنې اصطلاحګانې هم په کار وړل کېږي او وړل شوي دي.
ازاده ښوونه او روزنه Liberal Eduction د عالي او عمومي ښوونې او روزنې سره مترادفه ده او په عمومي توګه د ازادو هنرونو Liberal First Clooeges یا هم د ازادو هنرونو لور یا Lerbred Arts Corcess له لارې چمتو کېږي، چې په مسلکي تعلیمي نصاب کې هم شامل دي.
۲. حرفوي ښوونه او روزنه Vocational Education : هغه ښوونه او روزنه ده چې یوې حرفې ته د شاملېدو د چمتو کولو لپاره کارول کېږي او ځینې وخت د عمومي ښوونې او روزنې معلومات ورکوي، د مثال په ډول؛ زموږ هېواد کې داسې حرفوي ښوونځي لکه د ننګرهار حرفوي مسلکي ښوونځی چې هلته د برق، تخنیک، نجارۍ، تراکتور زده کړه او داسې نورې حرفې ورته ښایي، یا ځینې موسسې هم شته چې بېوزلو او بېکاره ماشومانو ته حرفوي زده کړې لکه اهنګري، خیاطي، ویلډینګ کاري، البسه سازي، نجاري، مستري توب او داسې نورې حرفوي زده کړې ورښايي، چې ډېر ځوانان د حرفوي زده کړو څخه برخمن شوي او د خپلو کورونو د یوې مړۍ حلال رزق ګټونکي دي.
۳. بدني ښوونه او روزنه Physical Education : دغه ډول ښوونه او روزنه د یو کوچني او یا یو سړي جسمي اړخونو سره اړیکه لري، چې اوس مهال د عمومي ښوونې او روزنې د یو مهم اړخ په توګه ګڼل شوې ده.
۴. د ځوانانو ښوونه او روزنه Education : په عمومي توګه د ځوانانو د ښوونې او روزنې سره بشپړه اړیکه لري، خو پر یو محدود شوي معنی او مفهوم سره دغه اصطلاح د هغو ځوانانو لپاره په کار وړل کېږي چې یا هیڅ رسمي ښوونه او روزنه ونه لري او یا یې هم په کوچنیوالي کې ډېره لږه ښوونه او روزنه ترلاسه کړې وي.
د هغو ځوانانو په واک کې ورکول کېږي، چې هغوی د ښوونځي د بنسټیزې عمومي ښوونې او روزنې د ترلاسه کولو فرصت نه درلود.
۵. اساسي ښوونه او روزنه Basic Education : هغه ښوونه او روزنه ده، چې د یوې ځانګړې ټولنې د ټولو غړو د عمومي ښوونې او روزنې لپاره په یو څه لږه اندازه ضروري ګڼل کېږي.
٦. اکاډمیکه ښوونه او روزنه Academic Education : دا د ښوونې او روزنې هغه برقرار چې په هغې کې حرفه یې او بدني ښوونه او روزنه برخه نه لري.

د ښوونې او روزنې د سویو په برخه کې

۱. د ښوونځي څخه مخکې ښوونه او روزنه Pre School Education د لومړني ښوونځي یا د ښوونځي د داخلېدو څخه مخکې ښوونې او روزنې ته ویل کېږي او دوه فرعي برخې یا سویې لري، لومړنی یې د شیدو خوړلو خوړنځی Narseery Education په عمومي توګه دا په درې

کلنۍ یا څلور کلنۍ کې د ماشومانو لپاره بلدتیا د وړکتون ښوونه او روزنه ده، چې دا ښوونه او روزنه د (۴-۵-٦) کلنۍ کې شاملیږي او دې ته Kinclergerten Education او یا هم هغه ماشومان چې د رسمي شمولیت څخه دوه کاله ټیټ وي، یعنې (۵) کلنۍ عمر ته رسېدلي وي.

۲. ابتدایي یا لومړنۍ ښوونې او روزنې Elementary of Premery Education: د ماشومانو ښوونې او روزنې تمویل ته ویل کیږي او هر کله چې د لومړنۍ ښوونې او روزنې اصطلاح په کار وړل کیږي، وخت په عمومي توګه سره په ابتدایي ښوونې او روزنه او په منځنۍ ښوونې او روزنې سره وېشل کیږي.

۳. ثانوي مېتودونو روزنه Secondary Education: دا د لومړني ښوونځي څخه وروسته ښوونه او روزنه ده، چې په دې توګه سره عمومي ثانوي ښوونه او روزنه د لېسو په ښوونځیو کې او په داسې حال کې چې حرفه یي ثانوي ښوونه روزنه، په حرفه یي ښوونځیو دستګاوو، فارمونو، فابریکو او داسې نورو ځایونو کې برابریږي.

۴. عالي ښوونه او روزنه Higher Education: هغه ښوونه او روزنه چې د ثانوي ښوونې روزنې څخه وروسته په لاس راځي او په عمومي توګه په لېسو یا کالجونو Colleges او پوهنتونونو کې ورکول کیږي.

لنډه دا چې زموږ هېواد کې پخوا دا ډول ښوونې روزنې شتون نه درلود که یې درلود هم په کمه سویه وې، اوسمهال د ښوونې او روزنې ټولې برخې الحمدلله په زیاتیدو دي، هغه دولتي مامورین چې د هېواد په مرکز کې په کار بوخت دي، دوی خپل ماشومان له ځان سره د کار پر لورې وړي او خاصه روزنه او پالنه یې کیږي. دوهم: اوس د هېواد په کچه دولتي او شخصي وړکتونونه تاسیس شوي، هلته هم زموږ کوچنیان شاملیږي او د ښوونځي څخه مخکې زده کړه او روزنه پیلوي، چې دا دواړه دورې اوسمهال د ښوونځي د شاملېدو دورې ګڼل کیږي.

پټه دې پاتې نه وي چې زموږ هېواد اسلامي هېواد دی او د اسلام په رڼا کې باید خپل کوچنیان وروزو، که چېرته وغواړې چې بچیان یې د دې ټولو دورو څخه مخکې یوه بله د روزنې عالي دوره چې تر دې دمه ممکن په کتابونو او لیکنو کې چا ځای نه وي ورکړی، هغه د تېر خوداګاه یعنې څلور کلنۍ کې شامله ده، هغه د کوچنیانو تشویق او د والدینو اسلامي اند ګڼل کیږي، چې دوئ خپل بچیان د ټولو دورو څخه مخکې جومات یا مدرسې ته ولیږي، ترڅو قرآن کریم له مخې زده او ولولي، که چېرته بیا والدین وس او توان ولري چې په شیدو خوړنتون او یا وړکتون کې خپل بچیان شامل کړي، نو دا بچیان به د وړکتون څخه مخکې په ابتداییه ښوونځي کې د شاملېدو لپاره جوګه شي؛ ځکه چې هغه کوچنیان چې قرآن پاک یې لوستی او زده کړی وي، دوی به ښوونځي کې د هیڅ ډول ستونزو سره لاس و ګرېوان نه شي، لیک او لوست به په اسانۍ سره وکولای شي او حافظه یې هم ډېره چټکه او تېزیږي، او د دغه ماشومانو پایلې به یې د فراغت او پوهنتون کې د شاملېدو پرمهال څرګندې شي، ځکه د هغو کره معلوماتو له مخې چې ما د ښوونې او روزنې په برخه کې کړي د پوهنتون د اول نمره څخه نیولی تر پنځم او د ښوونځي د اول نمره څخه نیولی تر

پنځم پورې دوی د مکتب له دورې څخه مخکې د قرآن د زده کړې لپاره د کلي جومات او يا هـم مدرسې ته تللي، چې بيا په مخه دورو کې کوچنی خپل ذکاوت او پوهه په ښکاره توګـه ښـودلې او پايلې يې هم مثبتې دي، يعنې مور ته لازمه ده چې د دې ټولو دورو څخه وړاندې د قـرآن کـريم د زده کړې لپاره خپل بچيان او کوچنيان جومات او مدرسې ته د زده کړې د لوستلو لپاره ولېږو، چـې له يوې خوا به مو خپله ديني فريضه اداء کړې وي او له بلـې خـوا بـه مـو د خپلـو تنکيـو ماشـومانو ذهنونه لا پياوړي او د ژوند د پړاوونو لپاره اماده کړي وي.

د ښوونې او روزنې فلسفه او پوهنيز بنسټ

په ټوله کې ښوونه او روزنه، فلسفه او پوهه د خپل ماهيت، دندو او کارونو له مخې په څرګند ډول يو له بل سره نږدې او نه شلېدونکې اړيکې لري؛ ځکه دغه درې واړه پوهنې او موضوعګانې په يوه بڼه او يا هم په بله بڼه سره د عيني واقعيت، ټولنې او انساني مفکورې د ماهيت د څرګندولو او د قوانينو او پرنسيپونو د روښانه کولو په کار او لورې لګيا دي.

د بېلګې په ډول: موږ بايد په دې وپوهېږو چې فلسفه د عيني واقعيت ډېرې ژورې او تر ټولو عمومي قانونمندې څېړي او د ژوندانه ډېرو پېچلو او اساسي مسلو ته ځواب لټوي او ورکوي، خو بيا پوهه د عيني واقعيت د يو ځانګړي اړخ قوانين رابرسېره کوي.

ښوونه او روزنه Education همدغه فلسفي او پوهنيزې لاسته راوړنې د انسان د سالمې روزنې او پالنې له لارې د اوس او د راتلونکي نسلونو ټولنيز پرمختګ او ټولنيز تکامل په واک کې ورکوي، چې په عمومي توګه د ټولو پوهنو په برخه کې که څه هم هغه طبيعت پوهنه وي او يا هم ټولنيزې پوهنې، ورته او يو شان عمل کوي.

له بلې خوا بايد وويل شي، چې په دې پوهنو کې يو شمېر داسې علوم شته چې هغه په ځانګړې توګه د ښوونې او زده کړې په پروسه کې ډېر مهم او اغېزمن رول لوبوي.

د بېلګې په ډول، د اروا پوهنې ټولې ځانګې، ټولنه پوهنه، بشر-پوهنه، لرغون پوهنه او داسې نور......

فلسفه د عقيدو د بيان او څرګندولو په توګه هم تعبير شوې ده. (۱)

---

۱ Theodor Bromeld Philosophies of Education in the Cultural Perspective New York 1955. P.20 .

په دې توګه د ښوونې او روزنې فلسفه هم هغه عقيدې او ويناوې دي چې د ښوونې او روزنې په برخه کې ورڅخه کار اخېستل کېږي، همدا ډول د پورتني تعبير سره سم فلسفه په عمومي توګه د درېيو برخو واقعيت، پوهې او ارزښت په هکله عقيدې تر مطالعې لاندې نيسي- چې په دې ډول فلسفه هم په درې څانګو وېشل شوې ده.

۱. انتولوجي Antology چې د واقعيت Reality پرنسيپونه مطالعه کوي.

۲. اپستومولوجي Epistemology چې د پوهې Ravledye پرنسيپونه مطالعه کوي.

۳. اګزيولوجي Exiology چې ارزښت Valve پرنسيپونه تر مطالعې لاندې نيسي- بايد وويل شي دلته ځکه د فلسفې د درېيو څانګو يادونه وشوه، چې ښوونه او روزنه هم د دغه درېيو ساحو يعنې واقعيت، پوهه او ارزښت مطالعې او څېړنې تر بحث لاندې نيسي او په دې برخه کې کولای شي، چې د فلسفي پرنسيپونو د څېړنو او ګټو له مخې لاس ته راوړنو څخه په زړه پورې ګټه ترلاسه کړي.

همدا ډول په پورته ډول سره د فلسفې د عمومي درې ګونو څانګو د وېش سره سم د ښوونې او روزنې فلسفه Education Phelosopay هم په لاندې څلور ډوله وېشل شوې ده.

۱. اصليت پالنه Essentialism: د ښوونې او روزنې دغه فلسفه او مکتب په دې عقيده دی چې ښوونځی بايد تر هرڅه وړاندې په اصلياتو Essentialism باندې اتکاء ولري، چې هغه هم په خپل ځای هغه ازمويل شوي او امتحان شوي مهارتونه، حقيقتونه او د پوهې قوانين دي چې موږ ته د معاصر تمدن په ترڅ کې رارسېدلی دی.

۲. پرمختګ پالنه Progressivism: اصليت پالنه، په ځانګړې توګه د دوهمې سترې تيورۍ (پرمختګ پالنې) څخه انتقاد کوي؛ ځکه دغه فلسفه په دې عقيده ده چې ښوونه او روزنه Education بايد نه يوازې د بهرنۍ نړۍ لوی او ستره محتوا جذب او هضم کړي، بلکې وګړي بايد په داسې ډول وهڅوي چې هغوی په اغېزناک ډول سره فکر وکړي.

يعنې، داسې فکر چې تحليل او تجزيه سرته ورسوي، انتقاد وکړي يا د الترناتيفونو يا متبادلونو Alternatives ترمنځ انتخاب وکړي او هم وکولای شي چې د تجزيې او تحليل او انتخاب کولو، د دواړو پر بنسټ ځوابونه ترلاسه کړي. بايد په لنډ ډول سره وکولای شي عملي مېتود Scientipic Method په کار واچوي او يا په بله ژبه وکولای شي چې د خپل طبيعي او ټولنيز چاپېريال سره په دوامداره ډول او په هوښيارۍ سره تطابق وکړي او کله چې دغه کار سرته ورسېږي، بيا موږ ويلی شو چې وده او پرمختګ مو وکړ.

د پيداګوژي د علم موضوع

دا يو حقيقت دي چې د علومو هره څانګه يوه ځانګړې موضوع تر څېړنې لاندې نيسي او د لا زيات درک او تشخيص پېژندنې په موخه د ځانګړو واقيعتونو حقايقو موخې، اصول، ميتودلوژي او تاريخ لري.

پيداګوژي هم د ټولنيزو علومو د يوې څانګې په حيث ځانګړې موضوع مطالعه او څېړې او دځان لپاره ځانګړې موخې، اصول، ميتولوژي او تاريخ لري.
د پيداګوژي بنسيټزه موضوع د ښوونې او روزنې اړوند مسايل کړنې، نظرياتو او جرياناتو ته شامله ده، چې د انسان د شخصيت په هر اړخېزه وده او پراختيا کې څرګند رول لري،؛ نو په همدې بنسټ د پيداګوژي اساسي موضوع د انسان د ښوونې او روزنې اړوند مسايل او موضوعات دي.

د ښوونې او روزنې مانا او مفهوم

هر هغه لغت چې په مرسته يې مانا لفظ په قالب کې راځي او زياتره وخت د خلکو په وړاندې څرګند مفهوم نه لري. د يو واحد لغت څخه هر څوک يو اخيستنه لري چې په هغه شخص پورې ځانګړې وي او د نورو د اخيستنې سره لږ او ډېر توپير لري.
د بېلګې په ډول؛ د ښوونې او روزنې د لغت ډېر استعمال د هغو خلکو لپاره چې زيات يې استعمالوي، څرګند مفهوم نه لري؛ بلکې ډېر څېړونکي ددې کلمې دمفهوم په اړه د نظر بشپړ يوالې نه لري. د ښوونې او روزنې مانا او مفهوم په خپلو اړوند مطالعاتو کې د لومړيتوب څخه برخمنه ده او ددې بحث لومړيتوب د هغو اثارو څخه سرچينه اخلي چې وخت ناوخت د ښوونې او روزنې د کلمې څخه د سم درک د نشتون له امله چې يو شمېر هغو مربيانو او هغو کسانو لخوا چې يو نوي نسل ته د ښوونې او روزنې په پلي کولو کې يې لري او نږدې څخه ګډون کوي (لري) ترتيبيږي، ځکه چې په واقيعت کې د ښوونې او روزنې د مانا څخه د درک نه شتون ممکن ددې باعث شي، چې روزنيزو فعاليتونو کې چې په حقيقت کې يوه وسيله ګڼل کېږي او له دې څخه زيات څه نه دي، هدف وګڼل شي نو له دې ځايه به د ښوونې او روزنې بهير په نيمه لار کې ځنډيدلی پاتې شي، ددې لپاره چې د ښوونې او روزنې بهير سره ښه بلد شو، نو لومړی يې لغوي مانا واضح کوو او وروسته هغه تعريفونه چې د مختلفو نظريو پر بنسټ شوي، بيانوو.
په حقيقت کې د تعليم او تربيې کلمه د لاتيني کليمې (Education)څخه اخيستل شوې، چې د ساتنې، کرنې او نمو ماناوې لري، لکه: څرنګه چې د پيل نه له دې اصطلاح څخه د يو حيوان او يا د نبات ساتنې او يا هم پاللو او نمو په اړه استفاده شوې، خو د وخت په تيرېدو سره يې مانا بدلون موندلی دی او يوازې د انسان د پاللو لارښوونې او څارنې په موخه په کار وړل شوې ده او د انسان د ښوونيزو او روزنيزو نظرونو او فعاليتونو په اړه ترې کار اخيستل شوی دی. ددې خبرې په پام کې نيولو سره چې د ښوونې او روزنې له لارې کولای شو، فردي وده او ټولنيزه ارامتيا لاسته راوړو، دابهير د فرد په ژوند کې مهم رول لري. په ټولنيزه توګه د فردي استعدادونو وده او د ټولنيز ژوند د اساساتو پياوړتيا د ملي اوبين المللي ارمانونو پراختيا او د افرادو تر منځ د تفاهم رامنځته کول د ښوونې او روزنې ترسيوري لاندې صورت نيسي.
لکه څرنګه چې وړاندې يادونه وشوه چې د ښوونې او روزنې د مفهوم څخه بېلابېل براداشتونه اخيستل شوي او ډول ډول تعريفونه وړاندې شوي؛ مګر دهغې سم ډول پېژندل مهم او اړين ګڼل

کېږي، تر څو هغه مفهوم ته په پاملرنې سره چې د ښوونې او روزنې څخه یې لرو، کړنې، موخې، پروګرامونه او پلانونه د هغې د مفهوم پر بنسټ منظم او ترتیب کړو. د همدې اړتیا پر بنسټ د امکان تر حده د بېلابېلو پوهانو د نظریاتو پر بنسټ تعریفونه ذکر کوو، تر څو و کولای شي، د ښوونې او روزنې په اړه تاسوته سم فکر او یو ډول صحیح ذهنیت درکړي.
ښاغلی امیل دورکېم فرانسوي جامعه څېړونکی وایي چې: (تعلیم او تربیه یوازې محفوظاتو ته متوجه ندی، ځکه چې دا مهم امر ماشوم د ژوند لپاره نه تیاروي؛ بلکې د تربیت موخه ترې عبارت ده، له هغه ساخت او کړه اوړه هنر څخه چې په انسانانو کې شته او د مفید ژوند لپاره لوی شي).
د مربي پستالوژي او تربیتي روانشناس دتعلیم او تربیې په تعریف کې وایي: (تعلیم او تربیه عبارت له طبیعي نمو، تدریجي او د ټولو استعدادونو همغږي او موجوده قوتونو په اسات کې دی).
الماني مربي او فیلسوف هربات وایي: (تعلیم او تربیه له ماشوم څخه ساتنې او تعلیم او هغه مالوماتو څخه عبارت ده چې هغه د هنر خاوند او مهارت او فضلیت او تقوا خاوند کړي. او له تعلیماتو څخه موخه باید د شخصیت کمال ته لاسرسی، یعنې د جسم او روح اعتدال او هماهنګي سره برابره کړي.)
فروبل د المان لوی مربي پدې عقیده دی، چې (تعلیم او تربیه د قوو د نمو او بشپړتیا د استعداد د انسان په پټ وجود کې دی.)
جان دیوي د امریکا لوی فیلسوف وایي: (تعلیم او تربیه د یو نفر د تجربیاتو سازمان بیا نوي کېدنه ده او د یو شخص د متقابل برخورد سره او د محیط سره پوهېږي.)
په کُلي ډول سره د تعلیم او تربیې څخه ډېر تعریفونه لاس ته راغلي چې موږ دلته ددوی ځینو تعریفونو ته اشاره کوو:
۱ـ کُلې جریانات د توان په نمو او د انسان په رفتار ته تعلیم او تربیه ویل کېږي.
۲- تعلیم او تربیه ټولنیز جریانات دی، چې دهغه په وسیله انسان اجتماعي شایستګی او فردي نمو ته رسېږي، نوموړی جریان د مکتب غونډې بنسټ پواسطه جوړېږي.
۳- تعلیم او تربیه مداوم، جامع او د انسان د اعلا حد ته رسولو لپاره، د فرهنګي غنیمت په خاطر او د ټولنې د تکامل لپاره یو فعالیت ده.
۴- تعلیم او تربیه هغه ترتیب شوې او پیوسته زده کړه ده، چې د یو فهم او مهارت د انتقال لپاره طراحې شوې، چې د ژوند په ټولو فعالیتونو کې مهم وي.
۵- تعلیم او تربیه یانې یو کس عیارول دي، په هغه صورت کې چې نه یوازې د چاپېریال سره موافقه وکړي؛ بلکې وکولای شي، په هغه محیط کې دخل او تهرف وکړي او د هغه په پایله د دایمي، فردي او ټولنیزې ودې باعث شي.
۶- تعلیم او تربیه د صحیح قضاوت قوي نمو څخه عبارت ده.
۷- تعلیم او تربیه عبارت له دوباره سازي او د تجربیاتو د بیاجوړول، البته پدې اند چې تجارب پراخوالی ومومي او شخص د وروستي هدایت او کنټرول لپاره قابل وګرځي.

۸- تعليم او تربيه عبارت ده د شخص د هدايت يا لارښود نمو.
همدارنګه مو بايد دې ته پام وي چې (تعليم) او (تربيه) بايد د يو بل څخه بېل ونه ګڼو، تعليم او تربيه لازم او ملزوم دي.
هغه علم دی، چې څرنګه د هدف، روش او موضوع او محتوا لرونکي دي. عقلې موضوګانو او نظرونه په هغه شامل دي.
۲- فلسفه ده: چې څرنګه په هغه بحث چې موخې، اصول او قواعد منطقي استدلال پر بنسټ د فلسفې موندونکي په هغه ليکل شوي.
۳- هغه کسب دی: چې په هغه عقلي موضوعات روش سره تعينوي.
۴-هنر دی په هغه کې پاکې او کوچني کارونه شامل دي، د انسان جوړښت کې سلګونه ټکر يا نقطې دي چې په دې کې وجود لري.
۵- پوهه، هنر سره يو دي، په هغه کې د شاګردانو نفوذ شامل دي.
٦ـ صنعت دی: کولای شو تعليم او تربيه د توليدي فابريکې په توګه ومنو، چې خام مواد په پخو موادو باندې اړوي.
۷- خدمت دی: تعليم او تربيه يو خدمت دی چې د ټولنې يا د هېواد د پرمختګ سبب ګرځي.
په دې توګه کولای شو يو شخص ازاد پرېږدو چې يوه ټولنه سقوط او يا پرمختګ خواته بيايي.
ېوازې داسې ښوونه او روزنه د عمومي، ټولنيز او فرهنګي بډاينې د پوهې د انتقال لپاره به بسنه ونه کړي؛ بلکې د هغې برنامې بايد د لاندې ځانګړتياوو علمي ليد، نوې پنځونې، خلاقيت او د کار امد او نوښتيزو وګړو لپاره د زمينه سازي څخه برخمنې وي.

دښوونې او روزنې ارزښت

ښوونه او روزنه د انسان د سموالي او د ښه ژوند لامل ګرځي، ځکه د انسان خوف او کمزورتيا د پيدايښت پر مهال ټولو ته ښکاره او مالوم وي، نو يوازې ښوونه او روزنه ده چې دغه کمزوري او ناتوان انسان د لاندې ځانګړتياوو کرامت، عزت، درناوي، لوړفکر، زړه ورتيا حکمت او عدالت څخه برخمن وي. که چېرته انسان ونه روزل شي او يا د انساني ټولنې تر اغېزې لاندې لازمه روزنه ونه ويني، نه يواځې پورته زکر شوي ځانګړتياوې به پکې ښکاره نه شي بلکې د هغه کړنې او اعمال به د حيواناتو د کړنو په څېر شي. د هغه کوچني ماشوم کيسه چې د انساني ټولنې څخه لرې په ځنګل کې لوی شوی و ښايي، چې د انسانيت په جوړولو او د شخصيت په بشپړلو کې روزنه څومره اړين رول لري. له دې پرته به وحشت او بربريت پر تمدن او مدنيت باندې غلبه تر لاسه کړي. په هر حال که چېرته ښوونه او روزنه د ژوند حقيقت وګڼو او پرته ددې څخه ټولنيز ژوند ناشونې وګڼو؛ نو ښوونه او روزنه ډېرې ګټې لري، چې د هغوی ذکر کول دلته ډېرې ستونزمنې دي، خوموږ په لنډه توګه ځينو ګټو ته دلته نغوته او اشاره کوو:

دښوونې او روزنې فردي (ځاني) ارزښت

کولای شو چې ښوونه او روزنه د روح ښایست او کمال ته د رسېدو لپاره یو وسیله او د فردي نیکمرغه کېدو لپاره یو عامل و ګڼو. انسان کولای شي چې د ښوونې او روزنې تر سیوري لاندې حقیقی او ریښتینی انسان شي. ښوونه او روزنه په دې توانیدلې چې د انسان دننی جوهر کشف کړي او د هغه قواوې نورې هم ځواکمنې کړي او هغه ته ښکلی زهنیت ورکړي او تفکرات یې را ژوندي کړي او د فرد ځخه زړه ور، خلاف او خپلواک کس جوړکړي. انفرادي ژوند ښکلی کړي او ټولنیز ژوند ته پراختیا ورکړي، نو روزنه د فرد د شخصیت بنسټ دی چې وړتیا او استعدادونه غوړوي او لوری ورته ټاکي. د انسان شخصیتي لورو ته وده ورکوي او پشپړوي یې. د انسان دنني محیط ته وده ورکوي او عمل ته یې راکاږي همدارنګه روزنه د هوډ او ارادې ځواک ته پیاوړتیا ورکوي او انسان دې ته اړ باسي چې سم ګام پورته کړي، ستړه یا وجود پیاوړی کوي او همدارنګه د تعقل، تدبیر او څېړنې لپاره لاره هواروي.

د ښوونې او روزنې ټولنیز ارزښت

که په ټولنیز ژوند کې یو فرد د خښتې او مهرې په څېر وګڼو؛ نو وبه مومو چې د هر فرد روزنه د مهرې په څېر ده، چې د ژوند پر مخ بیولو کې ډېر اړین دي. د روزنې مساله د ملتونو او جمیعتونو لید او مساله ده، چې د فرد او د ټولنې کړنه پکې اغېزه لري. شونې ده چې فردي هوښيارتیا د ژوند او د ټولنې په سرنوشت کې ګټوره وي. کله چې افراد تر روزنې لاندې نیول کېږي، په حقیقت کې دا دټولنې د بدلون او اصلاح لپاره یوه هڅه ده، چې مثبتې فردي او ټولنیزې کړنې رامنځته کوي، نو بالاخره دښوونې او روزنې ارزښت د ټولنې له پلوه ترډې حده دی چې ډېر مشران یې له مریتوب څخه وژغورل او د خپلواکۍ او کمال څخه یې برخمن کړ او د نوي ژوندانه لپاره یې چمتو کړل تر څو خپل او د نورو حقوقو ته درناوی وکړي او خپلې ټولنې ته بدلون ورکړي.

د خپلواکې په ترلاسه کولو کې د ښوونې او روزنې ارزښت

علمي او اخلاقي روزنه چې څومره پراخه وي، همغومره به انسان پوه او د ښه فکر او تدبیر خاوند وي او د یو ښه او نیکمرغه ژوند په ټاکلو کې به بریالی وي. هر انسان چې د خپل سرنوشت په وړاندې په اګاهانه او مسؤلانه شکل عمل وکړي، هغه خپلواک او ازاد انسان دی، نه غلام؛ نو هغه ټولنه چې د ریښتیني خپلواکۍ او ازادۍ څخه برخمنه وي. ښکاره ده چې دغه امتیاز پرته له کورنۍ او ټولنیزې ښوونې او روزنې څخه نشي ترلاسه کولای. له بل پلوه مطلق او بې بند وباره ازادي هم ازادي نه ده؛ بلکې یو ډول قید دی چې انسان په حیواني قواوو کې راګیروي او کمال ته د رسېدو څخه یې مخنیوی کوي، نو په پایله کې باید وویل شي چې خپلواکې یانې د مسوولیت، ځکه که یو څوک خپلواک نه وي، نو هغه به مسوول هم نه وي. د انسان طبعي وده باید د هغې ښې او نورو اړتیا وده وي، تر څو جسم او روح په طبعي همغږۍ او متعادله بڼه ګټور وي. په انساني ټولنه کې

هره ښوونه او روزنه چې د لازمې او مناسبې ازادۍ څخه برخمنه نه وي او زده کوونکي د يو شمېر قيد او ناوړه پروګرامونو ښکار شي؛ نو نه بايد د يو کارنده ازاد او ليوال انسان انتظار او غوښتنه وکړو او همدارنګه د سمې ښوونې او روزنې اصول نه مراعتول به زده کوونکي زيانمن کړي.

د ښوونې او روزنې ارزښت د انساني اړيکو له پلوه

ډېرې کارپوهان دي چې خپله پوهه او وړتياوې په غير انساني لاروچارو او د خپل شخصي ګټو لپاره کاروي او په دې کار سره وګړو او ټولنې ته زيان اړوي او په انساني اړيکو کې د نا کاره کړنو لپاره لاره هواروي لکه: حسادت، کينه، بخل، زياته ځان ښودنه، دروغ او بدبيني چې د اخلاقي زايلو څخه دي دود کېږي او په پايله کې خلک امنيت او سوکالي د لاسه ورکوي او يو بل په وړاندې خوابدي کېږي؛ نو بناً د يو سالم انساني ژوند لپاره چې د مينې، صميميت او اعتماد څخه برخمن وي څه بايد وکړو؟ ځواب: وړتياوې او تخصص لرل لازم شرط دی او بسنه نه کوي يا په بل عبارت د تخصص او وړتيا لرل اړين نه دی؛ بلکې اړين دادی چې خلک په خپل منځ کې ښنګه اړيکه لري. يوازې انساني اړيکه ده چې موږ ته خوښي، خوشحالي او سوکالي رابښي، نو د ټولنې، وګړي بايد په دې پوه شي چې د هغوی روحي او رواني سوکالي يوازې نورو سره په اړيکه لرلو کې ده. ملګرتيا، درناوی، مسؤليت، همدلي او د انسانانو د حقوقو رعايتول کولای شي چې انساني اړيکو ته پراختيا ورکړي او ټولنه د اصلاح په لور سوق کړي او په دې بايد پوه شو چې د دغه ښه والي رامنځ ته کول يوازې د روزنې له لارې شونې ده.

د ښوونې او روزنې او اروا پوهنې ترمنځ اړيکې

پيداګوژي د اروا پوهنې سره د ډېرو زياتو اړخونو له مخې نږدې اړيکې لري، چې په دې توګه د يو شخص د ښوونې او روزنې ماهيت او مقدار د هغه د ذهني وسيلو په ذريعه ټاکلی کېږي او له همدې کبله د ښوونې او روزنې (پيداګوژي) پرنسيپونه هم په حقيت کې هماغه د اروا پوهنې Psychology حقايق او پرنسيپونه دي.

د اروا پوهنې يا Psychology بېلا بېل ښوونځي او سيستمونه.

د اروا پوهنې مختلف افکار او نظريې شتون لري، چې د دغه مفکورو او نظريو يوه طبقه بندي دلته په لاندې ډول داسې کوو:

جوړښتي يا وجودي Structuror Exeistental

جوړښتي يا وجودي نظريه په لويانو، چې هغوی خپلې نظريې تر زياتې اندازې د Wandt څخه ترلاسه کړې دی او اصلي لارښوونې يې هم د ټينچر Tetchener دی.

د زياتې اندازې د ذهني پروسو د تحقيق، تحليل او تجربې سره ښه لوی او هم د ذهني پلټنې Intercospection څخه د يو سيکالوجيکي مېتود په توګه کار اخلي او په عين حال کې تر دې چتر او فرضيې لاندې کار کوي، چې د تجربو د هر حقيقت يا هورې يوې پديدې د شعور ريښې په عصبي سيستم کې نغښتې دي.

نو، په دې توګه جوړښتيانو (د جوړښت پيروان) د اروا پوهنې د پروسو له مخې د بېلا بېلو حسي-غړو په هکله ډېره مهمه او اړينه علمي پوهه ترلاسه کړې ده.

خو، له دې سره د جوستي نظريې يوه لويه کمزورتيا په دې کې ده، چې هغه تحليلي حجراتو باندې ډېر ټينګار کوي او په داسې حال کې چې د اروا پوهنې اصلي دندې او وظيفوي اړخونه له پامه

غورځوي.

دنده پالنه Funectionalism

د جان ډيوي J. Dewy او کار Corr په وسيله لارښوونه شوې ده او د دې تيورۍ پلويان لکه چې د نوم څخه يې ځرګندېږي، شعور د هغه د جوړښت له مخې نه، بلکې د هغې د دندو لـه مـخې تـر مطالعې لاندې نيسي، په دې توګه د دغه ډلې لارويانو (اروا پوهانو) زياته مينه په دې کې ده چې د چاپېريال سره د بشري موجود د تطابق Aclyustment په برخه کې د شعور ډول تر مطالعې لاندې نيسي. همـدا ډول ددې تيـورۍ پلويـان پـه دې باورمنـد دي چـې انعکاسـونه Replexes او غريـزې Instinects د غير شعوري سلوک بنسټونه دي، خو له بلـې خـوا پـه دې بـاور دي چـې شـعور پـه سـلوک انعطاف منونکي او د بدلېدو بڼه لري او کولای شي خپل ځان د شرايطو سره سم کړي، چې په دې توګه د دې پلويانو د ذهني ودې له مخې د وراثت Genetic اړخونو په برخه کې د زياتې پوهنې په ترلاسه کولو او هم له تطابق يا زده کړې سره د عواطفو د اړيکو په برخه کې زياته مرسته کړې ده.

سلوک پالنه يا رفتارګرايي

د شعور يا ذهن سره په دې توګه علاقه نه لري، بلکې داسې فکـر او خيـال کـوي، چـې کېـدای شي ارواپوهنه Psychology يوازې هغه وخـت علمـي بڼـه غـوره کـړي، چـې وکـولای شي، تـر خپلـې مطالعې لاندې فعاليتونه په افقي توګه سره اندازه کړي.

سلوک پالنه چې د واټسن Watson په وسيله رامنځته شوه، د SR فرضيه خپله بنسټيزه تيـوري ګڼـي او د SR فرضيه په دې عقيده او باور ده چې ټول سلوکي ځوابونه پـه مسـتقيمه او اتوماتيـک ډول د فزيکي انګېزو څخه مينځته راځي.

چې په دې توګه سلوک د تحريک په وړاندې د بېلا بېلو ځوابونو نتيجه ګڼل شوې ده، چـې شـعور د عصبي سيستم په پام کې ونيول شي، بايد هغه د انګېزو او يـا هـم د ځوابونـو لـه مـخې کنـټرول او رهنمايي شي، همدا ډول دغه تيورۍ په دې باور ده، چې يوه انګېزه ښايي بـې لـه دې چـې د هغـې نورو سره عوامل په پام کې ونيول شي د يو شخصي ځواب غوښتونکی وي، چې په دې ځـای کـې ښوونه او روزنه هم يوازې د انګېزو او ځوابونو Responeses ترمنځ د بې شـمېرو اړيکـو جـوړول دي او همدا ډول همدغه سلوک پالان ول، چې د لومړي ځل لپـاره يـې د تورانـدا Toranda د زده کړې قوانين رامنځته کړل او هم يې د مشق او تمرين په هغه قـانون او د ښـوونې او روزنـې پـه هغـو پرنسيپونو باندې پوره تاکيد وکړ، چې په زده کړه کې يې په تمرين او تکرار باندې ټينګار کاوه.

سلوک پالانو يا د سلوک د پيروانو اروا پوهنې سره د يوې پـوهې پـه توګـه دا وړ مرسـتې کـړې دي، چې په دې توګه په دغو مرستو کې هم په سايکالوژي کې مطالعه شـوې، د علمـي مېتـود کـارول د سلوک په ارتباط د هغو بدلونونو د دندو په هکله پوهه او د عـاداتو جوړولـو پرنسـيپونه شـامل دي، خو د دې سره د سلوک پالنې په برخه کې يو مهم مخالفت له دې کبله شوی، چـې هغـه سـلوک او زده کړه په يو ميخانيکي توګه تشريح او توضيح کوي او هم انسـان د داسـې ماشـين يـا حيـوان سره

مشابه کوي چې هغه نه شي کولای خپل عکس العمل یا سلوک په داسې توګه تعدیل او یا اصلاح کړي، چې د ذکاوت د کارولو له لارې د یو نوي حالت سره په جوړه کې راځي.

د ښوونې او روزنې اقتصادي ارزښت

د نفوسو ډېروالی، بېکاري او دنړیوالو اړیکو پراختیا سره د خلکو اړتیا او غوښتنې ډېرېږي. هغه ګامونه چې د ټولنې او د وګړو له پلوه د خلکو د مادي او اقتصادي اړتیاوو لپاره صورت نیسي. اقتصادي پرمختیا رامنځ ته کوي او د ټېکنالوژۍ د رامنځته کېدو لامل ګرځي. همدارنګه د موهبات او زېرمو څخه ګټه اخیستنه ښوونې او روزنې ته اړتیا لري. د یوې ټولنې اقتصادي زېرمې عبارت دي له:

الف. طبیعي زېرمې: د ځمکې لاندې لکه معادن، فلزات، قیمتي ډبرې، نفت او ګاز د ځمکې پرمخ زېرمې: ځنګلونه، ځمکې، سېدنونه، اقیانوس

ب: مادي شتمني: نقدې روپۍ، سره زر، نقره، لاسي صنایع او ګران بیه فلزات (عتیقه) او نور.

ج: انساني ځواک او قدرت: مهارتونه، تخصص، هوښیارتیا، مدیریت او رهبري، نوښت، نوې پنځونې چې ددې اقتصادي ارزښت پورته دواړو عواملو څخه اړین دی، ځکه د هر ډول زېرمو څخه ګټه اخیستنه د (انساني پانګې) پورې تړلې دي؛ نو پر ښوونې او روزنې پانګه اچونه د ماهرینو، تجربه کارو او متخصصینو وګړو روزنه ده، خو که په اوږد وخت کې ترلاسه کېږي؛ نو د لنډ مهاله څخه ډېره ګټوره ده. که چېرته د یوې ټولنې وګړي کارندوي، اقتصادي او ټولنیز فعالیتونه یې لازم تخصص او مهارت ونه لري، یعنې اقتصادي تولیدات ونه لري؛ نو د هغې ټولنې اقتصاد به شاتګ وکړي. د تولیداتو کیفیت به کمښت و مومي او هرڅه به په لوړه بیه تولید شي. اقتصادي کمزورتیا د خرڅلاو ارزښت کموي او ژوند له ستونزو سره مخامخ کوي. همدارنګه بنسټیزې اړتیاوې به ارزان صادر او مصنوعي جامې او لباس به په لوړه بیه وارد شي، نو په اوسنۍ نړۍ کې پر ښوونه او روزنه پانګه اچونه یو ښه اقتصادي پانګه اچونه ده.

تشویق کوونکې برخه به د اقتصاد منابع او د اقتصاد د پیاوړتیا په خاطر د تولید په کیفیت او کمیت کې د ماهرینو پواسطه ښه والی راولي. یوازې تعلیم او تربیه ده، چې مناسب شکل، زمان او همغږۍ ته اړتیا لري. د ټولنې د ضرورت په خاطر د اقتصادي تولیداتو بډایې د اقتصاد تضمین کوي او همدا ده، چې صنعتي چرخونه متحرک کوي او په نتیجه کې یې تکنالوژیک پرمختګ رامنځته کوي، نو د ټولنې د رفاه د تامین سبب ګرځي، په دې سره کولای شو چې د محدودو امکاناتو څخه ښه استفاده وکړو او پدې کار سره به هېواد خپلواکۍ سرلوړۍ او کامیابۍ په لور روان شي.

د ښوونې او روزنې سیاسي اهمیت

په اوس وخت کې تاریخي، سیاسي تجربې او د انسانانو تلاش په ټوله کې د اجتماعي تحولاتو او انقلابونو ښوودونکی دی، چې عام بشریت ازادۍ ته میل لري او ددې هدف دښه تحقق لپاره د خلکو حکومت په خلکو باندې یا په بل عبارت (دخلکو واکداري) چې دا ټول طبیعي، مدني،

انساني حقوقو ته احترام لري او فردي او ټولنیزه ازادي په پام کې لري، نو ددې کار لپاره باید خلکو په ذهنونو باندې کار و شي او خلک دې ته تیار او تربیه شي چې څنګه دې موخو ته ورسېږي، یا په بل عبارت هغه وګړي چې د حکومت عمده چارې په مخ وړي. د کوم ډول شرایطو او خصوصیاتو لرونکي به وي. په عمومي شکل دا چاره هم د تربیتي او تعلیمي سازمانونو په غاړه ده، چې وړ ا شخاص چې د قوي سیاست مداران او د یوې دقیقې برنامې څخه بهرمند شوي وي؛ وروپېژني، نو پدې لړ کې باید هغه اشخاص چې د قدرت د رهبرۍ استعداد څخه بهرمند شوی، په ښه کېږي او بیا په هغو کې ددې ذهنیت جوړول چې مسؤلیت د لوړو اجتماعي مقاماتو مدیریت او د هغوی د رهبرۍ لپاره لازمه اماده ګي ولري، پېژندل شوي اشخاص باید د فرهنګي، اجتماعي، سیاسي او اقتصادي حساسیتونو څخه باید برخورداره وي، نو پدې اساس ددې ډول اشخاصو په غوره کولو کې ډېر زیات دقت په کار دی او پرته له توپیر(تبعیض) څخه د خلکو له منځ انتخابیږي، نو که پدې کړنه کوم مدیر انتخاب شي هغه به خامخا یو مسؤل انسان دوست مددګار، جامعه جوړونکی او سالم مدیر وي. که په یوه ټولنه کې د سیاسي نقطې له نظره د خلکو په مشوره د ازادۍ په لاره او د مادي او معنوي سوکالۍ(رفاه) په تکامل کې چې فرد او اجتماع ته ورکړل شوی وي، د یو شخص په ټاکلو کې ګام پورته کړي، نو حتمي ده چې خامخا به د تعلیم او تربیې مثبت تاثیر او اهمیت ټولو عامو خلکو ته د لمر په شان واضح شي، نو په دې اساس د تربیتي سازمانونو اساسي دنده ده چې ځوانان باید د ټولنې د سیاسي اهدافو سره بلد کړي او د هغې په ساتلو کې له ځانه وفاداري وښيې او هم فردي ازادۍ ته ژمن وي. واکدار باید په خپلو ټولو تصمیمونو کې د ټولنې او فرد د ضرورت پر بنسټ الهام واخلي او د هغې مطابق وړ کړنه تر سره کړي، لکه څنګه چې سیاست، اقتصاد، فرهنګ، اخلاق، اجتماع تر تاثیر لاندې راوستلی شي،خو دا تر تاثیر لاندې راوستل باید یو طرفه نه وي او په مساویانه شکل ټولو ذکر شوو برخو ته رسېده ګي وکړي او کړنه د هغوی د ضرورت پر بنسټ صورت ونیسي. د دولت واکداران او سیاست مداران باید پدې اګاه او خبر وي، چې څنګه عامو خلکو ته ددې ذهنیت ورکول چې تعلیم او تربیه د انسانانو په ژوند او زنده ګۍ کې څه رول لري؟ د یوې ټولنې فرهنګ اقتصاد او اجتماعي روابط او بالاخره سیاسي خوشبختي او بدبختي او سرنوشت د همدې ټولنې د واکدارانو سیاست د تعلیم او تربیې د کیفیت سره تړلې ده. په مختلفو وختونو کې تربیې رنګا رنګ مفاهیم ځان کې نیولي او د عقیدوي شرایطو پر بنا اجتماعي، اقتصادي، سیاسي شرایطو پر بنا او داسې نور تغیرات موندلي او له هغه ځایه څخه چې تعلیم او تربیت د هرې ټولنې د ژوند اینه ده نو هر ډول اجتماعي تحولات د ضرورت وړ تغیراتو سره په هغه جامعه سره مل وي.

پدې اړه چې کوم مطالب مطرح شو. دې پایلې ته رسېږو چې اجتماعي تربیت باید د مادي فرهنګ او معنوي جامعې او د احترام رعایت پر بنسټ او واقعي، فردي او جتماعي ضرورتونه برنامه ریزي شي. پدې اړه په جامعه کې د شعور او پوهې د پورته وړلو او د مهارتونو زده کړه، تخصص، پوهاوی، واقیعت منل، جهان کتنه، تقوا او بالآخره خلاقیت او نوښت منځ ته کول باید د

ارزښي اهدافو د تعليم او تربيت قرار ونيسي، ځکه چې د جامعې سعادتمندي او نيکبختي په ښه برنامه او صحيح اجرا کې ده.

د ښوونې او روزنې بیولوژیکي بنسټ

د ښوونې او روزنې بیولوژیکي اړخ اهمیت

باید وویل شي، چې د ښوونې او روزنې بیولوژیکي اړخ، د ښوونې او روزنې د پروسې د هر یو مفهوم لپاره بنسټیز اساس ګڼل کیږي، حتی تر دې اندازې چې کېدای شي ښوونه او روزنه په بشپړ ډول سره یو انسان د بیولوژیک تطابق په توګه وګڼل شي.

څکه چې د یو فرد د زده کړې ټول وسایل د هغه د ارثي جوړښت په وسیله برابرېږي، ښوونه او روزنه نه شي کولای چې د یو فرد یا یو سړي په جوړښت کې کوم نوی شی رامنځته کړي، بلکې هغه یوازې کولای شي، چې د یو سړي پټو قواوو او یا بالقوه استعدادونو Latenal Potentialis ته وده ورکړي.

د ذهن او بدن اړیکې

د لاندې بېلا بېلو دلایلو له مخې مغز (Brain) او ذهن (Mind) یو له بل سره نژدې او نه بېلېدونکې اړیکې لري، لومړی د هغو ذهني ناروغۍ د اختلالاتو له کبله منځته راځي، چې په مغز کې رامنځته شوې وي، دویم د اناتومي له مخې اعصاب چې د حسي غړو څخه مغز ته تللی دی، د عصب تحریکونه مغز ته لېږدوي او په دې توګه په ذهن کې احساس منځته راځي او بیا هم بېرته دغه عصبي تحریکونه د حرکي عکس العملونو لپاره د بدن نورو برخو او عضلاتو ته پرمخ ځي.

درېیم: د مغز د ځینو برخو له منځه تلل او زیان رسېدل په سلوکو یا کړو وړو کې ځینې بدلونونه رامنځته کوي.

څلورم: عمومي تجربې لکه تحریکوونکی، زهر او تبه په مستقیم ډول د مغز په حالاتو کې بدلون راولي او هم په شعور باندې اغېزه اچوي.

پنځم: د مغز اندازه او جوړښت په عمومي توګه لوی مغز د لوړ ذکاوت ښکارندوی وي، خو په هر حال بیا هم د جوړښت ظریفوالی، د تکامل اندازه او د نورو اړوندو قشرونو وده یوازې د مغز د وزن په نسبت د ذکاوت سره زیاتې اړیکې لري.

د انسان او نورو ژویو ترمنځ ورته والی

د بیولوژي له مخې انسان یو ژوی (حیوان) دی او هغه یو لوړ ژوی دی، خو د دې سره سره بیا هم د نورو ژوو سره د زیاتو اړخونو له مخې ورته والی لري.

لومړی: د هغه د بدن اساسي برخې او د هغو شکل او ترتیب د ځینو ژوو لکه ایپ Ape او ګوریلا Gorilla سره ډېره نږدې ورته والی لري.

او د هغوی د وینو د رګونو، غدو، عضلاتو، اعصابو، حسي غړو، غاښونو او د ژوند او د بدن د نورو غړو ترمنځ نږدې تطابق موجود دی.

دویم: د فزیولوژي له مخې د انسان د غړو دندې او د هغه د بدن د بېلا بېلو برخو عکس العملونه او فعالیتونه تر زیاتې اندازې د نورو ژویو سره ورته والی لري.

همدا ډول د انسان او نورو ژویو حسي غړو، عصبي سیستم او عضلاتو ترمنځ هماهنګي تر زیاتې اندازې یو شان ده او هم یې فزیولوژیکي پروسې لکه تنفس کول، د وینې دوران او میتابولېزم سره ورته وي.

دریم: د نطفې وده، د نطفې تشکیل او د هغې د ودې موده په انسان او نورو حیواناتو کې سره ورته وي.

د مثال په توګه حجره د جوړښت واحد دی او پروتوپلازم هم د هغه جوړونکي مواد دي، همدا شان د نطفې د دوو مرحلو یعنې د حجرې د وینې او تکثر څخه تېرېږي.

په ښوونه او روزنه کې بیولوژیکي موخه

د چاپېریال سره تطابق د یو حیوان د بقا یا پایښت وسیله ده، خو په انسانانو کې د تطابق دغه پروسه نه یوازې په خپله په انسان کې د بدلون د راوستلو له لارې، بلکې همدا شان په چاپېریال کې هم د بدلون د راوستلو له لارې سرته رسېږي، نو په دې توګه د همدغه وروستي تطابق له لارې دی چې د چاپېریال په بدلون سره هغه د خپلو هدفونو سره سموي او همدغه شی په نورو ژویو باندې د انسان د ښه والي او لویوالي ښه نښانه ده.

ولې انسان په لوړه او عالي توګه سره تطابق کوي؟

بشري موجود نه یوازې د خپل بیولوژیکي جوړښت له مخې، بلکې په هغه شان چې مخکې د نورو ژویو سره ورته وښودل شو، کولای شي چې په اغېزمن ډول سره تطابق وکړي، بلکې دغه قابلیت د ځینو هغو ځانګړو، فزیکي خصوصیاتو او مشخصاتو محصول دی، چې یوازې بشري انواع یا ډلو پورې اړه لري.

کوم یو چې د ښوونې او روزنې لپاره ارزښت لري، په لاندې ډول سره دي.
لومړی: د لاسونو ازادي، په نورو ژوو کې څلور پښې، ټولې د خوځېدو، تکیه کولو او ځینو نورو دندو لپاره په کار وړل کېږي، خو یوازې انسان دی چې د هغه دوه پښې د خوځېدو او تګ کولو لپاره په کار وړل کېږي او دوه لاسونه يې نور هم کولای شي، چې ډېر ظریف او نازک کارونه او ځانګړې دندې پرمخ بوځي، چې په دې توګه هغه کولای شي خپل لاسونه په بېلا بېلو لارو کې د یوې تنستې د پېیلو (ګنډلو) څخه بیا د یوې پیانو تر غږوولو پورې په کار واچوي.
په داسې حال کې چې نور ژوي دا کار نه شي ترسره کولای.
دوهم: دا چې د صریح او صحیح بیان لپاره غږیزه وسیله، غاښونه، ژبه، شونډې او ټوله خوله د اغېزمن بیان لپاره په ځانګړي ډول جوړ شوی دی، چې د بیان د دغو غړو د همغږی په وسیله انسان کولای شي، هغه یو زیات شمېر غږونه رامنځته کړي، چې بېلا بېلې معناګانې افاده کوي او همدا شان د لاسونو په مرسته هم مخابره ممکنه وي.
دریم: انسان په عالي توګه وده میندلی مغز، د ژوو د بېلا بېلو ډولونو په قلمرو کې د ذکاوت اندازه د مغز د پېچلتیا او ودې سره په موازي توګه پرمخ ځي، چې په دې توګه د انسان په ګډون ټول فقاریه ژوي د شمزی Cerebro-Spinal System مشابه سیستم او مشابه برخې او تنظیم لري، همدارنګه د انسان مغز د نورو حیواناتو په پرتله د وزن او اندازې له مخې کوم ښه والی نه لري، بلکې هغه یوازې د غټ سیروم Cerebrom او په ځانګړي توګه د هغه د مخکینی لوب Lobe په اندازه وده ده، چې د انسان مغز د نورو ټولو مخلوقاتو څخه مشخص او جدا کوي.
څلورم: د ماشومتوب اوږده موده هیڅ کوم بل ژوی د زېږېدو په وخت کې د انسان ماشوم په توګه د خاموالي او بېوسۍ اوږده موده نه لري او هم په عین وخت کې د ماشومتوب دغه د بېوسۍ اوږده موده د بیولوژیکي جوړښت له مخې ډېره انعطاف منونکې ده او همدغه اوږده موده مرسته کوي، چې د یو ماشوم دغه بیولوژیکي ودې سره سم په ورو ورو د هغې نورې روزنیزې دندې هم پرمخ یوړل شي او هم یوه ټولنه د دې توان پیدا کوي، چې د ماشومانو د سیستماتیکې ودې او د ښوونې او روزنې لپاره ښوونځی رامنځته کړي.

د ځوانۍ د وخت ماهیت او ارزښت

د ماشومتوب Chillhood او د ځوانۍ Adulthood ترمنځ یو څه وخت شته، چې په نوې ځوانۍ Adolescence نومول شوې ده، چې دا وخت هم په بلوغ سره پیلېږي، یعنې د انسان په ژوند کې هغه مرحله چې په هغې کې یو سړی د ماشوم د زېږېدلو توان پیدا کړي، بلوغ Puberty په ښځو کې د دولس کلنۍ په شاو خوا کې او په نارینه وو کې هم د څوارلس کلنۍ په شاوخوا کې منځته راځي او په ځوانۍ کې Maturity هم د یو رد هغه بشپړه بیولوجیکي وده او نمو ده چې په ښځینه وو کې د یوویشت کلنۍ په شاو خوا او په نارینه وو کې هم د پنځه ویشت کلنۍ په شاو خوا کې سرته رسېږي.
کله چې یو فرد د ماشومتوب څخه د لوی ځوانۍ په دوره کې ځوانۍ ته رسېږی، په هغه کې ډېر

لوی بیولوژیکي بدلونونه منځته راځي.
د هغه د اسکلیټ سیستم او بدني بڼه او جوړښت د یو ځوان په بڼه بـدلون مـومي، وینـه او هـډوکي یې کیمیاوي مرکبات بدلوي، غده کې یي بدلونونه منځته راځي، جنسي غریزې پخېږي او عواطف یې هم ټینګ او پیاوړې کېږي.
د دغه بیولوجیکي بدلونونو سره جوخت بېلا بېل تغیرات منځته راځي، چې د ښـوونې او روزنـې لـه مخې ډېرارزښت لري، د مثال په توګه هغه سلوکي ستونزې چې د قوي او پیاوړو عواطفو پـه وسـیله په ځوانانو کې منځته راځي، د لارښوونې Gnidance د یو سیسـتماتیک پروګـرام او د داسـې نـورو بدني او ټولنیزو فعالیتونو غوښتنه کوي، چې د هغوی په مطلوب ډول پوخوالی خپل وساتي، همـدا شان په نورو ځوانانو، هلکانو او نجونو کې، نوي علایق او نوي تمایلات د لوسـتلو د نـوو مـادو او د زده کړې د نوو فعالیتونو غوښتنه کوي.

د توپیر او تفاوت طبیعي قانون

د فردي توپیرونو حد او انـدازه د تفـاوتونو هغـه عمـومي قـانون سره سـمون لـري، چـې هغـه هـم د احتمال د نورمال قوس او یا هم د وېش نورمال قوس په نومونو یـاد شـوي دي، دا هـم د دې معنـی لري چې یو ځانګړی شخص او یا څو زیاتو مشخصاتو لپاره د Mean یا منځ Middle پـه شـاوخوا کې د افرادو یوه مجموعه شته، چې په دې توګه په منځ Middle کې په سلو کې پنځوس وګړي تـر زیاتې اندازې د یوه ګروپ د اوسط سره سمون خوري او په داسې حـال کـې چـې پـه سـلوک کـې پنځوس پاتې نور د منځ Middle څخه په کمېدو وېشل شوي دي، د رسامۍ له مخې ۴۰٪ یـا مـنځ یا اوسط ډول ګروپ کې شامل دي.
او ۲۳٪ له اوسط څخه د لاندې او د ۲۳٪ له اوسط څخه پورته او ۷۰٪ نور هم د دغو دواړو خواوو ته وېشل شوي دي.
د توپیر دغه قانون سره سم د دې امکان شته، چې د وګړو په یوه نه طبقه بندي شوي ګروپ کې د فزیک د ذهني او داسې نورو خصوصیاتو له مخې دغو دواړو ممکنه خواوو ته د افرادو د ممکن تناسب ځای وټاکو.

فردي توپیرونه

په اروا پوهنې کې (فردي تفاوتونه) د ځانګړي سرلیک لاندې توضیح او تشریح کېږي، چې لـوی لوی بحثونه پرې شوي دي.
د نړۍ د ټولو انسانانو داخلي جوړښت (مینه، محبـت، احساسـات، جـذبات، تـخیلات، شخصـیت، سړیتوب، اخلاق او نور) او خارجي جوړښت (قد، قواره، د پوستکي رنګ، سترګې، پـوزه، غوږونـه او داسې نور) یو له بله سره توپیر لري.
په نړۍ کې هیڅ یو داسې انسان به نه وي، چې له بل انسان سره په داخلي او خارجي جوړښت کـې سره یو شان وي.

(ډاکتر یوسف کریمي، روانشناسي اجتماعي) کې د فردي تفاوتونو په باب داسې وايي:
ژباړه: (د ځمکې پرمخ د ټولو مخلوقاتو، ژوندي، غیر ژوندي که هغه حیوانات وي او که نباتات وي، الله تعالی په یو ټاکلي اندازه او ښکلا سره پیدا کړي دي، د وراثت او محیط تاثیرات دي، چې د انسانانو داخلي او خارجي جوړښت یو له بله سره توپیر لري، د بېلگې په ډول د قد لوړوالی، وزن او ذکاوت د توپیرونو له جملې څخه گڼل کېږي.)

د ښوونې او روزنې تاريخي بنسټ

د ښوونې او روزنې د تاريخي بنسټ مانا او مفهوم

د ښوونې او روزنې تاريخي بنسټ په ټوليز پرمختګ کې د هغو واقعاتو په لاسته راوړنو پورې اړه پيدا کوي، چې پر زده کړه باندې اغېزه کوي او هم د نوي يا معاصرې ښوونې او روزنې د اسانتياوو لپاره پسمنظر جوړوي.

همدا ډول هغه زموږ د ښوونې او روزنې د موسسو د تعبير او تفسير او ارزيابۍ او د هغو هلو ځلو او زياتو کوښښونو راسپړلو لپاره لاره لټوي او اواروي، چې زموږ په اوسني معاصر روزنيز ميراث کې په کار اچول شوي دي.

غير رسمي ښوونه او روزنه

د وحشت او بربريت په اوږده موده کې ټوله ښوونه او روزنه غير رسمي وه، بشري زده کړه په سوچه توګه واقعاتو او پېښو په شان د ژوند يو طرحي بڼه وه، يوازې د چانس او تصادف په شکل بېخي په غير شعوري توګه منځته راتله.

طبيعي چاپېريال په خام او نامعقول شکل پاتې و، ټولنيز پرمختګ هم په خپل ډېره ساده او ابتدايي حالت کې و، په عمومي توګه انساني ژوند په ډېرو ساده، ابتدايي او په وروسته پاتې حالت کې تېرېدلو، په دې توګه سره کوم پېچلي مهارتونه هم نه وه، چې ترلاسه شوی وای او نه هم کوم پېچلي رواجونه يا عنعنات وو، چې زده شوی وای او دا هم له دې کبله چې هغوی لا تر اوسه کومه وده او پرمختګ کړې نه وه.

رسمي ښوونه او روزنه

دا ښوونه او روزنه هغه وخت پیل شوه، کله چې وګړو د تولید ځینې هنري مهارتونه ترلاسه کړل.
د ژوندانه د موادو او اړتیاوو ترلاسه کولو لپاره یې ابزار او وسایل په کار واچول او رامنځته یې کړل، کوچني ګټور معلومات یې په لاس راوړل او په ټولنیزو او عقیدوي عادتونو یې پیل وکړ، چې دغه ډول لاسته راوړنې ارزښتناکې ګڼل کېږي، خو د هغوی زده کړه، چانس او تصادف ته پرېښودل شوې وه او د هغوی په هکله ښوونه او تدریس هم په پوره احتیاط او دقت سره د ټولنې د ډېرو هوښیارو او یخو غړو په وسیله سرته رسېده.
ځوانانو ته په تشدد سره یو ځای زده کړه ورکول کېده او هم به مشرانو هرڅه چې سرته رسول په زور او کراری سره به یې عملي کول.
ترڅو د ټولنې د ځوانو غړو لپاره د دې زمینه برابره شي، چې د هغو د کار د کتلو په ترڅ کې یو څه ورڅخه زده کړي او دغه ډول ښودنه او روزنه د پېړیو پېړیو لپاره د وحشي او ځناورو قبیلو په منځ کې موجوده وه، ترڅو چې بیا په ښوونه او روزنه کې یوه بله مرحله رامنځته شوه.

تاسیساتي ښوونه او روزنه

تاسیساتي ښوونه او روزنه د ابتدایي وګړو ترمنځ د ځینو مراسمو د ښوونې په بڼه پیل شوه، چې البته په دې وخت کې د ټولنیز پرمختګ یو داسې حالت ترلاسه شوی و، چې په هغه کې دغه شی ضروري او مطلوب ګڼل شوی و، چې داسې معین وختونه وټاکل شي، چې په هغو کې دمخه ټاکل شوي روشونو له مخې ځوانان د ځوانۍ د ژوند د فعالیتونو او مسوولیتونو لپاره چمتو او اماده شي، چې همدا مراسم د همدې کار لپاره اماده او طرحه شوې وه، چې په ځوانانو باندې د ځوانۍ دا مسوولیتونه اغېزې وشیندې، دغه رابطه همدا ډول ټولنیز کنترول ته د ودې ورکولو او د ټولنې ترمنځ د وحدت او لا ټینګښت او پیوستون لا اغېزمنې وسیلې هم وګرځېدې او همدغه ابتدایي ښوونیزو مراسمو د ځوانانو لپاره په ټولنیز ګټورتوب کې عمومي روزنه برابره کړه.
په دې وخت او زمان کې مذهبي فعالیتونه په قبیلوي ژوند کې کنټرولونکی عامل ګرځېدلی و او هم له دې کبله اړین ګڼل کېده، چې مذهبي عقیدې او هم له هغو سره یو ځای مراسم ساتل شوی وای.
نو، په دې توګه مذهبي لارښوونکی مجبور و، چې هغوی ته یې دا ښوونه کړې وای چې هغوی دغه مذهبي مراسم ترسره کړي وای، په دې توګه همدغه تاسیساتي ښوونه او روزنه چې د مذهبي قشر په وسیله پرمخ بیول کېده، د نن ورځې د ښوونځي لپاره مخکښه وګڼل شوه.

ښوونځی

ښوونځی، د مذهبي مراسمو او جشنونو د عملي کولو په منظور د زده کوونکو د روزنې د هماغه پخوانیو مذهبي دندو د پراختیا او انکشاف پایله ده او هم په یو ټولنیز ګروپ کې د مذهبي لارښوونو د ځانګړي موقف له مخې ژر تر ژره د هغه لارښوونې غیر مذهبي فعالیتونو ته هم لاره

پيدا کړه.
د ليکنې په منځته راتګ سره مذهبي قشر هم د ښوونې او روزنې مسوولين وګرځېدل؛ ځکه چې مذهبي لارښوونکي داسې کسان و، چې هغوی په پوهه کې غوره لاس درلود او له دې کبله د ښوونې ځانګړې دنده د ټولنې له خوا مذهبي لارښوونکو ته وسپارل شوه، چې په دې توګه مذهبي لارښوونکي لومړني ښوونکي او هغه ځای چې ښودنه په کې کېده، لومړی ښوونځی وګڼل شو.

قشري يا طبقه يي ښوونه او روزنه Class Education

د ډېرو لرغونو تاريخي وختونو څخه را په دې خوا ترمنځنيو پېړيو پورې د ښوونځي ښوونه او روزنه په مذهبي لارښوونکو Priesis او حاکمو طبقو پورې اړه درلوده، ښوونه په بشپړ ډول سره د مذهبي قشر په لاس او اغېزې لاندې وه.
په ځينو هېوادونو کې لکه هندوستان کې پوځي قشر ته يو ډول حرفوي ښوونه او روزنه ورکول کېده، په مصر کې په اعلی فنونو او هنرونو کې د صنعت او تجارت ساحو يو شمېر لارښوونکو ته يو څه روزنه ورکول کېده، په چين کې ښوونه او روزنه بډای طبقې پورې اړه درلوده چې ښوونځي تللو ته يې کافي وخت او پيسې درلودې او همدا شان د چين په ښوونځيو کې وګړي د حکومتي پراخو مدني خدمتونو د ازموينو لپاره چمتو کول، چې په هغو کې د بري يا لوړ نمرو اخستل د دولتي چوکيو د نيولو لپاره يو ضروري کار و.
په اتن کې ښوونه او روزنه د هغو هېوادوالو لپاره وه، چې د نارينه وګړو يو پر پنځه (۵/ ۱) يې احتوا کوله.
په روم کې ښوونه او روزنه د لوړو پوړيو طبقو لپاره د سياسي ژوند د چمتووالي لپاره پرمخ بيول کېده.
په تورو دورو کې Dark Ages کې ښوونه او روزنه خپل پخواني او لرغوني دريځ يعنې يوازې د مذهبي طبقې د دندې لپاره راواړول شوه او د ۸۰۰م په پيل سره هلې ځلې وشوې، ترڅو ښوونه او روزنه د لوړو طبقو په واک کې ورکړي، په دې توګه حاکمانو په خپلو قصرونو کې ښوونځي تاسيس کړل، ترڅو درباريانو ته ښوونه او روزنه برابره کړي.

پرګنيزه ښوونه او روزنه Mass Education

پرګنيزه ښوونه او روزنه د اتحاديو د هغو ښوونځيو په پيل سره رامنځته شوه، چې د منځنيو پېړيو د صنفي اتحاديو په وسيله د دوه طبقې د ماشومانو د روزنې لپاره تاسيس او منځته راغلي وه، همدا شان د منځنيو پېړيو د پرمخ تللونکو ښارونو دولتي مامورينو هم د ښار د اوسېدونکو د منځنۍ طبقې د ماشومانو د ښوونې او روزنې لپاره رامنځته کړې ده، په دغه ښوونځيو کې د مذهبي کسانو له خوا کنترول او تدريس کېده.
خو په هغو باندې د تعادل او د څار د صلاحيت لرونکي کنترول او غلبه زياته وه او هم په عين حال کې په هغه وخت کې د کليسا د ښوونځيو په نسبت دغو ښوونځيو زياته دنيوي بڼه درلوده.

د شپاړسمې پېړۍ د لومړيو وختونو کې پروتستانت تېز اصلاح غوښتونکي و، پروتستانت په دې عقيده و چې بايد هر يو فرد د خپل ځان د نجات لپاره مسوول وي او له همدې کبله ضروري برېښېده، چې بايد هر يو سړی د دې توان ولري، چې انجيل مقدس کتاب Bibble ولوستلای شي او تفسير يې کړای شي، نو ځکه د همدې موخې لپاره د پروتستانت کليساګانو محلي شخصي- ښوونځي رامنځته کړل، چې په هغو کې د دواړو جنسونو نارينه او ښځينه لپاره د ليکلو او لوستلو او مذهب درس ورکول کېده.

په جرمني کې هم کله چې لوترانيسم Lutheranism د رسمي مذهب بڼه غوره کړه، د کليسا ښوونځي هم د دولتي سيستم په ښوونځيو پورې مربوط شول، چې د دولت له خوا تمويل کېده او د اشخاصو شموليت هم جبري وګرځېده، په همدې وخت کې د کاتوليک کليساګانو هم په خپله روزنيزه کړنلاره باندې نوی نظر وکړ او د خپلو روزنيزو هلو ځلو د خپلو عقيدې پرګنو ته د روزنيزو ګټو په ورپېخېدلو سره پراخ کړل، په همدې وخت کې و چې د کاغذ د جوړولو پروسه کشف او هم د چاپولو اختراع رامنځته شوه او دغه چاره مرسته وکړه، چې لومړنی ښوونه او روزنه نوره هم پراختيا ومومي.

د ښځو ښوونه او روزنه Women Education

د ښوونې او روزنې اسانتياوو کې د ټولو طبقو د ښځو برخې اخېستل، يوازې په دې نږدې وختونو کې عملي شول او دا هم د هغو عنعنوي زړو عقيدو له مخې و، چې د ښځو موقف يې د نارينه په نسبت ټيټ ګاڼه.

د ډېرو لرغونو وختونو څخه را په دېخوا د ښځو ټولنيز موقف د يو مربي يا هم د يو ښکلا، د يوه عشق او يا هم د يو ظريف او نازک ملکيت په توګه و، چې بايد مينه ورباندې شوی وای او ساتل شوی وای، خو په يونان کې افلاطون د جنسونو ترمنځ د تبعيض نشتوالی رد کړ او د نارينه او ښځو دواړو لپاره يې يو ډول ښوونې او روزنې مفکوره تاييد کړه.

په روم کې هم سربېره پردې چې ځېنې کسانو عقيده درلوده چې ښځې او نر دواړه يو شان ذهني فعاليتونه لري، خو بيا هم د ښځو ښوونه او روزنه په لومړني ښوونځي پورې مربوط وه او يوازې د لوړو طبقو ښځو د لوړو زده کړو څخه ګټه اخېستلای شوای.

د عېسويت په لومړي وختو کې ښځې يوازې په کورنيو دندو پورې محدودې وې او حتی د پروتستانت ريفورم څخه وروسته هم د ښځو ښوونه او روزنه په کورنيو چارو پورې محدوده وه، خو يوازې د رنسانس په دوره کې د لوړو طبقو ښځو د دې توان پيدا کړ، چې د هغه وخت د لويو ښوونکو څخه زده کړه وکړي، همدا شان په شپاړسمې پېړۍ کې د ۱۷ او ۱۸ پېړۍ په نسبت د ښځو د ښوونې او روزنې په هکله ذهنيتونه ډېر سم او په زړه پورې و او دا هم يوازې د صنعتي انقلاب څخه وروسته و، چې ښځو وکولای شول، د ښوونې او روزنې د زياتو اسانتياوو څخه ګټه ترلاسه کړي او هم د شلمې پېړۍ د ښځو د حقوقو غورځنګ د دې زمينه برابره کړه، چې ښځې په مساوي توګه د نارينه وو په شان د يو ډول روزنيزو اسانتياوو څخه برخمنې شي.

د معیوبانو ښوونه او روزنه

پخوانۍ ټولنې د معیوبانو په وړاندې بې پروا وې او له دې کبله هغوی یو ناچاره بېوزله او له نظره لوېدلی قشر جوړېدو، چې په دې توګه د معیوبو لپاره ښوونه او روزنه د ګټو په استثنا تر زیاتې اندازې یوه بشري او انساني پرمختیا ده، د ګټو لاره د ښوونې او روزنې په برخه کې مخکښ کار په ۱۵۷۸ کې د یوه هسپانوي په وسیله کشف شوه.

نړیواله ښوونه او روزنه Universal Education

د عامه یا دولتي ښوونې او روزنې یو نوی او پراخ مفهوم د یو سیاسي دولت هدفونو او دندو په هکله د اتلسمې پېړۍ د عقیدې په وسیله رامنځته شوه او په حکومتي چارو کې د سترو پرګنو پرخط اخستنې د زیات سواد او د زیاتې پوهې غوښتنه کول او همدا ډول د عمومي انسانیت د محرومیت لرې کولو نه یوازې د درېیو (3RS، یا لوستلو، لیکلو او شمېرلو ته اړتیا درلوده، بلکې د هغې ټولنیزې او فزیکي نړۍ پوهې ته یې هم اړه درلوده، چې په هغې کې یې ژوند کاوه، همدا ډول صنعتي انقلاب د ماشوم د کار او زحمت ستونزه هم رامنځته کړه او ورسره د ښوونځي د جبري کېدو د قوانینو پسې د ماشوم او کار قوانین هم منځته راغلل او په دې توګه ښوونځي ته د جبري شمولیت کېدو او د ښوونې او روزنې سویې د پرمختګ وړتیا ومینده.

په ښوونځي کې په اجباري ډول شمولیت او نورمالو او معیوبو ماشومانو همدا ډول دواړه کټګوریو، ښوونه او روزنه نړیواله، پراخه او عمومي وګرځوله، چې په دې توګه د عصري صنعتي نړۍ غوښتنو سره تخنیک زراعتي او حرفه یي ښوونځي منځته راغلل او دولتي یا عامه ښوونه او روزنه هم په عملي توګه حل او هغو ځخه ووتله.

ښوونه او روزنه د هغې ودې او پرمختګ د تاریخ سره ډېرې نږدې اړیکې لري، لکه په هغه شان چې هیڅ یوه پدیده او یا یو شی د تاریخي مطالبو او څېړنو څخه پرته په ښه او بشپړه توګه نه شوای پېژندل کېدای، نو همدا شان د ښوونې او روزنې تور په کې او هم د پراکتیکي اړخونو وده او انکشاف د هغې د تاریخي پس منظر او تاریخي څېړنو څخه پرته نیمګړې او ناممکنه ښکاري.

د بېلګې په توګه که چېرې موږ وغواړو، چې د ښوونې او روزنې د پوهې، اصول پرنسیپونه او نظریو په هکله معلومات په لاس راوړو، موږ مجبور او مکلف یو چې له مېلاد څخه مخکې د پوهانو او متفکرانو لکه سقراط، افلاطون، ارسطو او داسې نورو فیلسوفانو مفکورې او نظریې تر بشپړې مطالعې لاندې ونیسو.

یا هم که چېرې په خپل ټولګي کې د یو ماشوم یا کوچني د کړو وړو او یا په بله ژبه د هغه د هوښیارۍ او لټۍ یا تنبلۍ علت او عوامل پیدا کړو، موږ اړ یو چې د هغه د ژوند د تاریخي او د هغه د کورنۍ تاریخچې ته ژوره پاملرنه وکړو.

ځکه چې په همدې برخه کې دلته داسې ویل شوي: «یو انساني فرد تاریخي محصول او د خپل وخت او د بشریت محصول دی، نو له همدې کبله د ده ماهیت هم د انساني تاریخ د بدلون او تکامل سره بدلون او تکامل مومي.»

ښوونه او روزنه بنسټيزه اړتيا

افغاني ټولنې ته د ښوونې او روزنې اړتيا

ښوونه او روزنه د هرې ټولنې يوه اړينه برخه ده او دا بايد چې يوه غښتلې او فعاله لارښود وي. د اسلامي ارشاداتو پر بنسټ ښوونه او روزنه يو انساني حق دی او دغه حق حکم او عمليه بايد د حکومت له خوا، د ټولنې او افرادو په ملاتړ پوره شي.

د تيرې جګړې په بهير کې ډېری ماشومان، ځوانان او لويان له هر ډول رسمي او غيررسمي ښوونې او روزنې څخه بې برخې شوي دي. د افغانستان د دولت له اړينو دندو څخه يو دا دی، چې د ټولنې د ټولو سويو لپاره د افغانانو له ديني او ثقافتي ارزښتونو سره سم، د ښوونې او روزنې زمينې برابرې کړي.

افغانستان يو اسلامي هېواد دی. اسلام ښوونه او روزنه پر نارينه ؤ او ښځو فرض کړې ده؛ نو ځکه ضرور ده، چې د ښوونې او روزنې زمينې له ابتداء څخه تر بيخي جګو سويو پورې د ښځو په شمول ټولو خلکو ته برابرې کړي.

په اسلام کې د نارينه ؤ او ښځو تر منځ هېڅ ډول ښوونې او روزنې په کسبولو کې کوم توپير نشته. (دمسلم) عربي کلمه په قرآن شريف کې پر نارينه ؤ او ښځو دواړو باندې دلالت کوي.

له بېلابېلو سرچينو څخه تر لاسه شوي احصايې ښايي، چې ښوونځي ته د تلو وړ په سلو کې نوي(8%) افغان ماشومانو ته د ښوونې او روزنې د زمينو د نشتوالي او له ښوونې او روزنې سره د علاقې کمښت له کبله هم د مهاجرينو په کمپونو اوهم په افغانستان کې هېڅ رسمي ښوونه او روزنه نه ميسر کېږي.

د ښوونې او روزنې عمليه په افغاني ټولنه کې بايد په کليوالي سېمو کې ابتدائې ښوونځيو ته د

لومړیتوب حق ورکړي او د ښوونې او روزنې دموجودو مؤسسولکه د کلیوالي ښوونځیو(د مسجد د سبقونو) ملاتړ وکړي. په عنعنوي لحاظ، ښوونه او روزنه په افغانستان کې د یو مرکزي نظام له خوا اداره کېدله. دا نظام د افغانستان په شان پرمختیایي ملکونو کې ډېر اغېزمن ثابت شوی دی، نو ځکه باید د ښوونې او روزنې د نظام اداره په یوې مرکزي ادارې پورې تړلې وي چې ټول درسي مواد لکه درسي متنونه، لارښوونه او نور چاپ او توزیع کړي. مواد باید د افغانستان په دواړو رسمي ژبوپښتو او دری خپاره شي.

حکومت باید له متخصصانو سره دمشورې له لارې داسې پالیسي غوره کړي چې د ولس له غوښتنو سره سم یو ملي تعلیمي نصاب را منځ ته کړي. باید د افغانستان د هر ولایت په هر کلي کې لږ تر لږه یویو ښوونځی وي. د ښوونځي د جوړېدو ځای باید پخپله ولس وټاکي. د پخوانیو رژیمونو د تعامل پر خلاف باید دې ته پام وشي، چې د افغانستان په کلیوالي ښوونځیو کې لایق، لایق ښوونکي مقرر کړای شي.

د افغان ماشومانو ضرورتونه

افغاني ټولنه له یو ډېر بد حالت څخه د وتلو په حال کې ده. زمونږ بریالیتوب د داسې یوې فضاپه رامنځ ته کولو کې نغښتی، چې په کې زمونږ ماشومانو او زلمیانو ته د ممکنې ښوونې او روزنې بهترینه زمینه برابره شي.

د جوماتونو اساسي ښوونه او روزنه په لومړنۍ ښوونه او روزنه کې ستره ونډه لري، ځکه چې زمونږ جومات په لوستلو او لیکلو کې لومړی دیني تعلیمات ښایي. د جوماتونو په دې ښوونځیو کې واړه هلکان او وړې نجونې یو ځای درس وایي، قرآن شریف او نور اساسي دیني کتابونه لولي. دغه ماشومانو ته باید د محلي او ولایتي مقاماتو له خوا د ولس په گډون د تعلیم د ادامې فرصتونه مساعد کړای شي.

زمونږ د لومړنۍ ښوونې او روزنې نظام اساسي بدلون غواړي. د اسلامي ارشاداتو په رڼا کې د ښوونې او روزنې د یوې نوې پالیسۍ له غوره کولو څخه پرته خپل گران هېواد بېرته نه شو جوړولای. د لومړنۍ دورې د ښوونې او روزنې درسي مفردات باید په ضروري توگه انسجام ومومي. د مضامینو یوه لړۍ ده، چې په عمومي توگه پر اسلامي تعلیماتو، ساینس، ادبیاتو، ریاضي، تاریخ، جغرافیې او نورو مشتمل وي، پر عملي او بشپړ میتود تدریس شي.

زمونږ راتلونکی تعلیمي نظام باید زمونږ د خلکو غوښتنو ته ځواب ووایي او زمونږ له تاریخ او ثقافت سره نږدې اړیکې ولري. زمونږ د ښوونځیو تعلیمي نصاب باید داسې احکام او مواد ولري، چې زمونږ زلمي زده کوونکي دخلکو د ژوندانه د کیفیت د ښه کولو په لاره کې د عملي گامونو د اوچتولو وړ کړي.

په لومړنۍ دوره کې باید د قرآن شریف لوستل، دینیات، حساب، ژبه، لیکل، بدني روزنه او نور اساسي مضمونونه تدریس شي.

د اسلامي شریعت په رڼا کې له بین المللي معیارونو سره سم تنکیو نجونو ته باید د ښوونې او

روزنې د امکاناتو په برابرولو کې خاص پام وشي. د دوی په خاصو مضمونونو کې بايد کورنۍ پوهنه، ماشوم پالنه، روغتيايي تعليمات او نور شامل کړای شي. دا به پر عمومي مضمونونو سربېره يوازې د ښځينه زده کوونکو لپاره وي. د ښځينه ښوونکو د اهميت او زمونږ په ټولنه کې د دوی د ستر نقش له مخې بايد دې ته خاص پام وشي، چې سويه يې له نارينه ښوونکو سره برابره وي.

د دغو غوښتنو په بشپړولو کې د ښوونکي ونډه

زمونږ د ښوونې او روزنې په ډګر کې بايد داسې لايق او باکفايته ښوونکي مقرر شي، چې د علم معيار اوچت او زده کوونکي لوړو تحصيلاتو ته چمتو کړي. پخوانی رژيم به بيخي کمزوري ښوونکي په کليوالي لومړنيو ښوونځيو کې مقررول.

ښوونکي يوازې د دې مسؤول نه دي، چې د شاګردانو تعليمي سويه اوچته کړي، بلکې د ولس په غوښتنو او فکرونو باندې به د دوی د پوهېدلو سطحه هم لوړوي. ښوونکي بايد د ولس په پرمختيايي فعاليتونو کې هم برخه واخلي او خلک هم برخې اخيستلو ته وهڅوي. په همدې توګه ښوونکي د تعليمي نصاب په ښه کولو کې هم برخه اخيستلای شي. ښوونکي بايد په خپله سېمه کې د ښوونکو د روزنې او د اړونده سمينارونو په ټولو فعاليتونو کې ونډه واخلي او څه چې زده کوي، هغه په خپلو ټولګيو کې تطبيق کړي. تر ټولو مهمه خبره دا ده، چې ښوونکي بايد په افغاني ټولنه کې د قومي، ژبنيو او توکمېزو (نژادي) ګروپونو ستاينه وکړي. دوی بايد زده کوونکي په خپله مورنۍ ژبه کې له سياسي او عملي جارې پرمختياو سره اشنا کړي او دغه کار هغه وخت سرته رسولای شي،چې د کتابونو او ورځپاڼو په لوستلو او دنړۍ د عامه خبرتيا د وسېلو په اورېدلو عادت وي.

د مسلکي ښوونکو کمی داسې يوه ستونزه ده، چې بايد يادونه يې وشي. دغه ستونزه داسې لرې کېدای شي، چې د ښوونکو د روزنې تقويتي کورسونه، په خدمت کې داخل روزنيز کورسونه، د لوړو زده کړو د امکاناتو برابرول او د ښوونکو په روزنه کې د لوړو زده کړو د مؤسسو ونډه اخيستنه په پام کې وساتل شي.

افغان ماشومان بايد څه زده کړي؟

د ليکنې عمده موخه دا ده، چې ښوونکي ماشومانو ته څنګه درس ورکړي چې د ځلمېتوب مرحلې ته رسېږي، نو د صادقو مسلمانانو په حيث له کار کولو سره بلد او دغه شان زده کړي، ښوونې او روزنې ته چمتو شوي وي.

د يو کار پر موخې له متيقين کېدو نه پرته هغه پيل کول د وخت ضايع کول دي. په نړۍ کې د خپل نوم او شهرت د ساتلو په خاطربايد وپوهېږو چې د افغانستان د بيا ودانولو لپاره ښوونې او روزنې ته د لومړيتوب حق ورکړای شي. مونږ به د ښوونې او روزنې لوړ کيفيت ته هېڅکله ونه رسېږو که د دولت او زده کوونکو د پلرونو او ميندو تر منځ ګډه همکاري نه وي.

د ښوونې او روزنې د بيا جوړونې په نظام کې بايد د ټولو خلکو حقوق په نظر کې ونيول شي. ياني

د افغانستان ټول خلک بايد له هر ډول تعصب څخه پرته د دې چانس ولري، چې زده کړه وکړي.
د ښوونې او روزنې مانا د ټولنې ذهني، بدني او ټولنېزه پرمختيا ده. د ښوونې او روزنې له برکته د خلکو فزيکي ښکلا، ذهني، اخلاقي، ټولنيز او روحي اړخونه وده مومي او کولای شي، چې دخپل ثقافت، د کورنۍ په وړاندې د مسؤوليتونو، دکسب او کار د غوره کولو او د تفريح له وخت څخه د ګټې اخيستلو په باب مالومات تر لاسه کړي او د ولس يو ګټور او فعال غړی شي.
د لومړنيو يادو شوو ټکو پر بنسټ د ښوونې او روزنې کورسونه او مضمونونه په لاندې توګه تدوين او وړاندې کېږي:
د بدني روزنې او ورزشي پروګرامونه بايد د ماشومانو له عمر سره سم داسې تصنيف شي، چې د ماشومانو د بدني ودې لپاره، د ژوندانه په بېلابېلو مرحلو کې ګټور ثابت شي.
د هنر، ښکلی ليک، روغتيا او رسم مضامين دې د دې له پاره وښودل شي، چې ماشومان د چاپېريال په ساتنه او ښکلا باندې وپوهېږي.
ديني مضمونونه دې په دې خاطر تدريس شي،چې د الله تعالی په وحدانيت او نورو اسلامي موضوعاتو وپوهېږي؛ څکه چې ماشوم د ديني مضامينو پر پوهېدو له افرادو سره خپلې اړيکې او په ټولنه کې خپل مسؤوليتونه تشخيصوي.
د جغرافيې، تاريخ، تمدن او ټولنيزو چارو زده کړه له زده کونکو سره مرسته کوي، چې له خپل ثقافت، هېواد او نړيوالو سره اشنا شي.
په همدې توګه د رياضي زده کړه له ذهني پراختيا سره مرسته کوي. د زده کوونکو منطق ورسره قوي کېږي او د پيچلو تخنيکي مسايلو درک او ورباندې پوهېدنه اسانه کوي.
افغاني ماشومان به نظري او عملي درسونه زده کړي، څکه چې زده کړه د زده کوونکو په کړو وړو کې مطلوب بدلونونه راولي. زده کوونکي به هر مضمون د هماغه مضمون له هدفونو سره سم زده کوي.

ورځنی ژوند او ښوونځی

د ژوندانه په بهېر کې د هر انسان اړتياوې ډېرې دي. د ماشوم اړتياوې ښوونځي ته تر تلو مخکې محدودې وي. کله چې ښوونځي ته ولاړ شي، چاپېريال او له نورو سره تماس يې پراخېږي. له دې امله يې اړتياوې ډېرېږي. د بېلګې په توګه ماشوم په کور کې له مور او پلار ورونو او خويندو او په کلي کې له ګاونډيانو سره نږدې اړيکې لري، خو ښوونځي کې له نوي چاپېريال، ټولګيوالو، مشرانو او نورو سره مخامخ کېږي. ماشوم په کور کې د کورنۍ له چاپېريال سره چې ځانته رسم او دوونه لري.

د ازموینې وسیلې او د زده کړې د کچې پېژندل

ازموینه د زده کړې او دتدریس نه جلاکېدونکې برخه ده. ازموینه په ښوونځیو او دزده کړې په نورو موسسو کې د زده کوونکو دښوونېزو-روزنیزو پرمختګونو په اندازه کولو کې خورا مهم رول لوبوي. همدارنګه د زده کړې د موسسو ادارې او ښوونکي له ازموینوڅخه په ګټې اخېستنې په لاندې برخو کې مالومات لاسته راوړي او د هغې له مخې دزده کړې اوتدریس لپاره تر ټولوغوره شرایط رامنځته کوي.

- ✓ دټولګیو ډلبندي
- ✓ د استثنایي زده کوونکو پېژندل
- ✓ دزده کوونکو دپوهې دکچې لوړول
- ✓ درشتې اوحرفې په ټاکلوکې له زده کوونکو سره مرسته
- ✓ دښوونیز نصاب ارزونه
- ✓ دتعلیمي پروګرامونو ښه کول

د زده کړې په بهیر کې د ازموینې دندې

ازموینه معمولاً دزده کړې اوښونیزې دورې یا کورس په پای کې زده کوونکوته دنومرو ورکول د یو بهیر په توګه پېژندل کېږي. سره له دې چې زده کوونکو دنومرو ټاکنه د ازموینې دنده ده، خو د ازموینې د اخیستلو یوازینې لامل کېدای نه شي. د ازموینې عمده او اصلي موخه دزده کړې ښه کېدل دي. پردې سربېره ازموینه دښوونیزو پرېکړو په کولو کې هم مرسته کوي.

دتدریس په بهیرکې باید ښوونکي او استادان له ځانه یوشمېر پوښتنې وکړي او وروسته د هغې په اړه پرېکړه وکړي:

۱. زده کوونکي تر کومې کچې د زده کړو دتجربوترلاسه کولو ته چمتوالی لري؟
۲. په اړوند مضمون کې له زده کوونکو څخه زموږ تمه څه ده، چې څومره ژر لوست زده کولای شي؟
۳. د تدریس شوو توکو دکومې برخې لنډیز ګټور دی او کله؟
۴. کوم یو زده کوونکی انفرادي تدریس ته اړتیا لري؟
کوم زده کوونکي تر نورو ډېر پوه دي چې له پراخه پروګرام څخه برخمن شي؟
کوم زده کوونکي دې لوړ ټولګي ته بریالي شي؟
۵. کوم زده کوونکي دې وهڅول شي،چې یو مضمون دخپل اختصاصي رشتې په توګه وټاکي؟
ازموینه دپورته پوښتنو او د زده کوونکو په اړه د نورو ښتینو مالوماتو په رڼا کې له ښوونکي سره د پرېکړې په نیولو کې مرستندویه واقع کېدای شي. دبېلګې په توګه: پوه پلیزه ازموینه چې زده کوونکي له مضمون څخه د ګټه اخیستنې لپاره ورته اړتیا ولري، تر یوې کچې وټاکلای شي. خو دکورس په بهېر کې د ټولګي بېلا بېلې ازموینې په لاندې برخو کې زیات مالومات چمتوکوي:
۱. د زده کوونکو ډلبندي
۲. د زده کوونکو د ټولګیو ډلبندي کول
۳. د زده کړې دستونزو پېژندل او د هغه هوارول
۴. دهغوی انفرادي تدریس
په پای کې اصلي موخه دا ده،هغسې پرېکړه ونیول شي، چې په پورته برخو کې د زده کوونکو د ښې او زیاتې زده کړې لامل شي.
ازموینه پر زده کوونکو مستقیمه اغېزه لري او کولای شي، چې:
- ❖ زده کوونکي لا پسې وهڅوي.
- ❖ د زده کړې پایښت پراخ کړي.
- ❖ له زده کوونکو سره د ځان په پېژندلو کې مرسته وکړي.

ازموینه د هڅونې لامل
ازموینه زده کوونکي هڅوي، چې ځانونو ته تعلیمي موخې وټاکي او د هغوی دترلاسه کولو لپاره هاند او هڅه وکړي. د ازموینو په رارسېدو د زده کوونکو فعالیتونه زیاتیږي او د لوستونو په زده کولو کې زیار کاږي. ښوونکي باید د ازموینو د پایلو په اړه له زده کوونکو سره خبرې وکړي اوهغوی کمزورو او قوي اړخونوته یې پام واړوي.
په متناسب ډول جوړې شوې ازموینې له زده کوونکوسره مرسته کوي چې:
۱. زیاتې زده کړې ته وهڅیږي.
۲. د غوښتل شوې زده کړې لور ته رهنمایې شي.
۳. د زده کړې د پایلو په اړه د پوهې او پرمختګ په اړه مهم او عیني شواهد چمتو کړي.

ساتنه او لېږد

ازموينه د زده کوونکو د زده کړې هڅې د هغو هدفونو لورې ته بيايي، چې بايد اندازه شي. په دې توگه د زده کړې د ساتنې او لېږد د يوې وسيلې په توگه کاريدلی شي. داسې گومان کېږي، چې د پوهې د کچې د زده کړې په پرتله د مفهوم د درک، پلي کولو، تفسير او د مفهوم د تعبير زده کړه تر ډېره ساتل کېږي، ځکه د هغه پوهې د لېږد ځواک زيات دی.

که چېرته د يوې ازموينې پوښتنې، پيچلې وي او زده کړې اندازه کړي، بايد د زده کوونکو پام ورته واړول شي؛ځکه دا راز پوښتنې د هڅوونکو پوښتنو په توگه په زده کوونکو کې دمفهوم د درک اود مفهوم دتعبير اوتفسير دپراختيا لپاره کاريدلای شي.

په دې توگه ازموينه په يادوبرخو کې بشپړوونکې دنده سرته رسوي اوپه زده کوونکو کې دزده کړې اغېز تلپاتي کوي.

ازموينه ځان پېژندنې لامل په توگه

دښوونې اوروزنې له سترو موخو څخه يوهم په افرادو کې دځان پېژندنې د وړتيا پيداکول دي؛ ترڅو خپل ځان ښه وپېژني، خپلې وړتياوې درک کړي، خپله راتلونکې ښه وسنجوي اوخپلې کړنې سمې وارزوي.

ازموينې او دهغې پايلې له زده کوونکوسره مرسته کوي چې:

۱.دخپلوکړنو پرماهيت ځانونه سم پوه کړي

۲.خپلې نيمگړتياوې درک اوله منځه وړلو ته يې هڅه وکړي

۳.په مختلفوبرخو کې دخپلې وړتيا ډگرونه وپېژني.

همدا راز مالومات چې له ازموينې څخه لاسته راځي، زده کوونکوته وخت ورکوي چې:

۱. خپلوتحصيلي پروگرامونوته پلان جوړکړي؛

۲. د خپلې راتلونکې روزنيزې تجربې وټاکي؛

۳. دخپلو ارزونو وړتياوو ته وده ورکړي.

ازموينه دتدريس د اغېزمنتوب په اړه مالومات چمتو کوي. هغه مالومات چې له يوې ازموينې څخه لاسته راځي، دتعليمي عملي دمختلفو اړخونو د ارزونې لپاره په کارېږي. پردې مالوماتو:

- تعليمي موخې ټاکل کېږي؛
- درسي مناسب توکي ټاکل او ويشل کېږي؛
- دلا ښې روزنې لپاره د زده کړې تجربې پېژندل کېږي.

د ازموينې پايلې نه يوازې د زده کوونکو کمزورې اړخونه جوتوي، بلکې که د يوې ډلې د ازموينې پايلې د يو کل په توگه په پام کې ونيول شي، دتعليم اوتدريس کمزورې ټکي هم څرگندوي. که چېرته په ازموينه کې دډېرې زده کوونکو پايلې ښې نه وي، کېدای شي په زده کوونکو کې نيمگړتيا موجوده وي، خوزياترهداکېدای شي،چې ستونزه دتدريس په اصولو کې پرته وي.

ښايې ښوونکي دموخو دلا سته راوړلو لپاره داسې زيار ايستلی وي، چې لاسته راوړل يې زده

کوونکوته ناشوني وو، یا ښايي هغه دغوښتل شوو بدلونونو دراوړلو لپاره له ناغوښتلو شوو ميتودونو څخه ګټه اخيستې وي. په هرډول د ازموينې پوښتنوته دزده کوونکو ځوابونه او له ازموينې وروسته دهغې دپايلو په اړه خبرې اترې داسې حقايق زموږ مخې تهږدي، چې له مخېيې کېداى شي، راتلونکې لپاره ګامونه پورته شي.

د ازموينې بنسټيز لاملونه

ازموينه دښوونې اوروزنې په ښه کولو کې ډېره مرسته کولاى شي. يوه ازموينه کولاى شي:

١. ښوونيزو موخوته دزده کوونکو اومحصلانو پام واړوي.

٢. زده کوونکي هڅوي، چې د يوه مضمون دمنځپانګې پر يوې تاکلې برخې خپل پام متمرکز کړي

٣. دمضمون مهموبرخوته دزده کوونکو پام واړوي

۴. دزده کوونکو زده کړه وستايې.

۵. له زده کوونکو وغواړي، چې خپل لوست په ژوره توګه درک کړي،

٦. د تعليمي پرېکړو د نيولو لپاره باوري مالومات چمتوکړي

په زده کړه او تدريس کې دمثبت ځواک په توګه دټولګي دننه ازموينو دجوړولو اوکارولو پرنسيپونه:

١- ازموينه بايد لاسته راغلي هغه زده کړهچې په څرګند ډول تعريف شوي او له ښوونيزو موخو سره همغږي وي، اندازه کړي.

اکتسابې ازموينه د زده کړې بېلابېلې پايلې اندازه کوي:

١. دخصوصې حقيقتونو پوهه

٢. د اصطلاحګانو پوهه

٣. د مفهومونو او قوانينو درک

۴. دحقېقتونو اوقوانينو دپلې کولو وړتيا

۴. د فکري وړتياوو مختلفې بڼې (لکه، تجزيه(شننه)، ترکيب، قضاوت او ارزونه.)

يادونه:د اکتسابي ازموينې لومړى ګام د ازموينې دپوښتنوجوړول نه دي، بلکې دزده کړودپايلوپېژندنه اوټاکنه ده، چې بايد اندازه کړاى شي.

دزده کړېدپايلودټاکلولپاره دپړاوونو لړۍ(دزده کړې محصول):

الف- دمضمون دتعليمي موخوټاکل

ب- د زده کړېدعمومې پايلوله مخې دمضمون دتعليمي موخوبيان، (لکه، زده کوونکي دعمومې اصطلاحګانوپرماناپوهېږي.)

ج- د زده کړېدخصوصې موخو پايلې چې ښايې ترلاسه شي، دنوموړو موخو په کتار کې ليکل او بيانوول. دبېلګې په توګه:

۱.اصطلاح په خپله ژبه راوپيژنئ
۲. د مانا له مخې د اصطلاحګانو توپير وکړای شي، (مانا له مخې دهغوی سره پرتله کړئ.)
۳.اصطلاحګانې په سمو او منلو جملو کې وکارولای شي.

د پرتله ایزې ښوونې او روزنې د پرمختګ مرحلې

د پرتله ایزې ښوونې او روزنې د پرمختګ لومړنۍ مرحله

د پرتله ایزې پیداګوژي لومړنۍ څېړونکي فرانسوي عالم مارک انتوان جولین (Marc Antoni Jullien)و، چې د (۱۷۷۵-۱۸۴۸) کلونو کې یې ژوند کاوه،نوموړي اول ځل په پرتله ایز ښوونه او روزنه کې شهرت ترلاسه کړ او د پرتله ایزې ښوونې او روزنېپه اړه تدبیر او مقدماتي نظریې د رسالې په لیکلو سره یې د لومړي ځل لپاره په (۱۸۱۷)کال کې د پرتله ایزې ښوونې او روزنې اصطلاح په لار واچوله چې د هغې وروسته دا اصطلاح د ټولو هېوادونو د پیداګوژي په اصطلاحاتو کې شامله شوه د کوم په پایله کې چې کولای شو نوموړي عالم د پرتله ایزې ښوونې او روزنې بنسټ ایښودونکی وبولو.

د پوهانو ترمنځ تربیتي مسائلو د حل لپاره یو داسې کمیسیون جوړول په کار دي، کوم چې وکولای شي د موادو، ښونیزو مطالبو،روزنیزو، موسساتو، د زده کړې میتودونه او په بېلابېلو اروپائې هېوادونو کې د کره شواهدو له لارې ټول او پرتله یې کړي، همدارنګه د ښوونې او روزنې د متخصصانو د روزلو یا اماده کولو لپاره ځانګړې ښوونیزې موسیسې جوړې شي او هم د تعلیم او تربیې مجله په مختلفو ژبو نشر شي او د دې سره سره باید د اروپا دعلمي او فرهنګي مرکزونو د استازو ترمنځ د مسائلو په تصویب کې په لیکلي بڼه اوسیستماتیک ډول د افکارو تبادله صورت ونیسي. د دې تر څنګ مذهبي او رسمي مکاتب هم تشکېل شي. د ۱۹پېړۍ په وروستیوکې د نړۍ په مختلفو هېوادونوکې د مشکلاتو د منځته وړلو او دتعلیمي موسیساتو د تکامل لپاره د پرتلیزې ښوونې اوروزنې ځینې نظریې او عملي اساسات وټاکل شو. د ښوونې او روزنې د سیستم د پرمختګ لپاره دبېلا بېلو هېوادونو پوهان د تجربو او د یوبل د پیداګوژۍ د مثبتو کړنو څخه ګټه پورته کوي. د۱۹پېړۍ په نیمایې کې د نړېوالو څېړنو موسیسې منځته راغلې، چې د موادو په ټولو ښونیزو او

روزنیزو موضوعاتو ته وده ورکولو کې یې په خپلو او نورو هېوادونو کې فعالیت کاوه. په روسیه کې هم د پرتلیزې پیداګوژۍ څېړنو پرمختګ وکړ، د روسیې پیداګوژي پوهانو (اوشینسکي) او (تولستوي) اثارو د خلکو پاملرنه ځانته راجلب کړه. اوشینسکي لازمه وګڼله چې دنورو هېوادونو د پیداګوژي د مثبتو تجروبو څخه د روسیې په ښوونځیو کې عملاً استفاده وشي. مګر تولستوي د اقتباس د تعلیمي سیستم پر ضد پاڅون وکړ او نوموړي دا خبره په ډاګه کړه، چې مکاتب یوازې هغه وخت ښه کېدای شي چې وکولای شي، د خلکود ژوند اساسي قوانین وپېژني. تولستوي په ډېر فشار سره ښکاره کړه چې په روسیه کې د خلکو ښوونیز سیستم باید د خپله ځان پورې خاص موجود وي کوم چې د روسیې دخلکو د ملي او تاریخي ژوند سره مطابقت ولري؛ مګر دخارجي پیداګوژۍ څخه یوازې کولای شو د ماشومانو د پوهاوې لپاره طریقې راخپلې او عملي کړو. د۱۹پېړۍ په دوهمه نیمایې کې په عرب کې ملي موسیسې او وروسته په موزیمونو او انستیتوتونو کې نړیوالې او څېړنېزې موسیسې رامنځته شوې چې د خپلو او خارجي هېوادونو د احصایوي مطالبو او په سیستماتیک ډول د اطلاعاتي موادو جمعه اورې او بر رسي وکړه.

د پرتلیزې ښوونې او روزنې د پرمختګ دویمه مرحله

دا مرحله د ۱۹۱۷-۱۹۴۵ کلونه په بر کې نیسي. د سرمایه داره ممالکو د پیداګولوژۍ عالمان په دقیق ډول په نورو ممالکو کې د مکاتبو پرمختګ ته متوجه شول چې د عمومي تعلیماتو پرمختګ د تحصیل د دورې لوړېدل، تعلیمي سطحې او مکاتبو عمومي پرمختګ او ښه یې د نظر لاندې ونیول. تعلیمي میتودونو ته وده او انکشاف ورکول د علمي تحقیقاتو د بین المللي سازمان په جوړېدلو په ۱۹۴۳ کال په کولمبیا پوهنتون کې د دارالمعلمین په جوړېدلو د امریکا په متحده ایالاتو کې د تعلیم او تربیې د کلنۍ مجلې په خپرېدلو په اروپا او امریکا کې د علمي کانفراسونو او سیمینارونو په دایرولو خارج ته په سفرونو او بین المللي لیدنو سره د خارجي مکاتبو مطالعه زیاته د استفادې لا ندې ونیول شوه. او هم ریګي تانسي بورډ په ابتکار سره په ۱۹۲۵ ژنو کې بین المللي معارف جوړ شو. لاندې موضوعات د هغه د وظایفو څخه دي، کوم چې د بورډ په ذیمه وارۍ کې سپارل کېږي. د نړېوال معارف په بورډ کې دغړو ممالکو تعلیماتو د وضعې په اړه د موادو جمعه اوري، د تعلیم او تربیې د نړیوالو روابطو د استقرار لپاره د ساتنې مخصوص ټول پوښتنې، د اثارو لیک او نشر، دسیمینارونو او مجالسو دایرول او غیر د لاندې نشریاتو څخه په دوامداره توګه خپرېږي. همدارنګه دمعارف کلنۍ مجله په کولمبیا(د امریکا متحده ایالاتو کې)، په الماني، انګلیسي او فرانسوي ژبو تر۱۹۳۴ کلونو پورې په جرمني کې دپیداګوژۍ د نړېواله مجله نشر ته سپارل کېده. په اروپا او امریکا کې علمي کنفرانسونه اوسیمینارونه پراخه پیمانه دایرېدل او د مختلفو ممالکو د تعلیمي سیستم سره د بلدتیا په منظور، مسافرتونو او د خارجي مکاتبو د مطالعې لپاره د افکارو تبادلې او د ملاقاتونو د تګ راتګ صورت نیوه او د مقایسوي تعلیم اوتربیې د تحقیقاتو مخصوص میتودونه وړاندې شول. د ۲۰پېړۍ په ۲۰ او ۳۰ کلونو کې د مقایسوي تعلیم او تربیې ځېنې نظریې مسایل چاپ کېدل. لکه څرنګه چې امریکایې پروفیسور(کیند ل) په۱۹۳۳ کال

د (د مقایسوي تعلیم او تربیې په ډ ګر کې تحقیقات) په نوم اثر کې د مقایسوي تعلیم او تربیې میتودونو اومضمون اهمیت د مطالعې لاندې نیولي دي او د تعلیماتي سیستم په یو پلان کې انګلستان، فرانسه، جرمنې، اټالیا، روسیه او د امریکا متحده ایالات تشریح کړي دي.

د پرتلیزې ښوونې او روزنې د پرمختګ درېیمه مرحله

دپرتله یزې ښوونې او روزنې د پرمختګ د درېیمې مرحلې خصوصیات د۱۹۴۰ کال د وروستیو څخه بیا تر اوسه پورې په بر کې لري، چې د سیاسي نړیوالې اوضاع د تغیراتو او د علم او تخنیک دچټکې پرمختیا په واسطه مشخص کېږي. په دې دوره کې د انستیتیوتونو او انجو ګانو خپل فعالیتونه زیات کړل،یو شمېر نوي نړیوال مرکزونه او ګڼ شمېر علمي تحقیقاتي موسیسې جوړې شوې. د تعلیم او تربیې په مسایلو او فرهنګ په علم کې په ۱۹۴۵ کلونو د پاریس په ښار کې د ملل متحد سازمان یونسکو جوړ شو کوم چې لاندې مسایل او موضوعات یې بررسي کړل:
په مختلفو ساحو کې یې دتعلیماتو د پرمختګ زمینه برابره کړه خصوصًا چې باید د تخنیکي تعلیماتو اړخ او تعلیمي نصاب ته وده ورکول او لا غوره شي. هر څه د مخه د مخ په پر ودې هېوادونو سره مرسته وشي او د تعلیم او فرهنګ د پرمختګ د پروګرامونو پواسطه اقتصادي او اجتماعي پرمختګونه لا ګړندي کړل شي. د طبیعي او اجتماعي علومو په ډګر کې باید نړیوالې مرستې ملاتړ وکړي، د افکارو تبادله کوم چې فرهنګي او کلتوري هدف لري تشویق او تقدیر کړي. معلوماتي مرکزونو سره مرسته وکړي، ترڅو ټول د عضو ټولو ډولونو ته د علم او فرهنګ د تعلیماتو په ساحه کې رسمي اسناد مهیا کړي.
یونسکو هغه مواد چې د پرتله ایزې ښوونې او روزنې په ډګر کې د څېړنو لپاره ګټه پورته کوي شواهد راټولوي، همدارنګه د نړۍ د معارف د ابنودلوپه منظور رهنماګانې او کالنامې په چاپ رسولې. د تعلیم او تربیت په مسایلو او مشکلاتو او هم یې د مقایسوي تعلیم او تربیې په مسایلو کې کنفرانسونه تشکېلول. ددې سره سره د پرتله یزې ښوونې او روزنې د نظري مشکلاتو بررسي د بورډ نړیوالې یونسکو پواسطه سرته رسېدل. لکه څرنګه چې په ۱۹۵۱ کال د هامبورک په ښار کې د پیداګوژۍ انستېتیوت تاسیس شو او د انستېتیوت پر بنسټنامه کې د هغې فعالیتونه په لاندې ډول مشخص شویدي: د پرتله یزې ښوونې او روزنې په ساحه کې د نړۍ په سطحه پر بنسټي لورې تعلیمي پروګرامونه کوم چې لوی کنفرانس یونسکو هغه په نښه کړي اماده او په طبع ورسېږي، پروګرامونه باید د پیداګوژي د تجربو د تبادلې او د مختلفو ممالکو ترمنځ د ښه پوهاوي په منظور تهیه شي، خپل روابط د پیداګوژي پوهانو سره متداوم وساتو، تر څو چې مو د جهان په سطحه د انستیتیوت په فعالیتونو کې مساعدت وربښلې وي. د انستیتیوت دوهم نړیوال کنفرانس چې د لندن پوهنتون د پیداګوژي د انستیتیوت سره یو ځای دایر شو، لاندې مشکلات د غور او بررسۍ لاندې ونیول شول:
د مقایسوي تعلیم او تربیه د ښوونځي اصلاح کوونو د پلان اچونې د انستېتیوت په شباهت، مقایسوي تعلیم او تربیې په معاصره نړۍ کې په عالي مکاتبو کې د مقایسوي تعلیم او تربیې

مضمون مطالعه، دنړیوال متقابل درک او همکارۍ په وده کې د مقایسوي تعلیم او تربیې رول او هم د کنفرانس د ضروریاتو له مخې په ټولو عالي مؤسسیاتو او پوهنتونونو کې د مقایسوي تعلیم او تربیې د لکچرونو لپاره د مخصوصو همکارانو په ټاکلوسره د دیپارټمنټونو په جوړولو ټینګتیا وشوه،د مقایسوي پیداګوژیک کتنې باید د وزارت معارف د پېژندونکو پواسطه، هغه متخصصینو په واسطه چې د مکتب د اصلاح پلان ګذاري کوي او هم د تعلیم او تربیې د نړېوالو سازمانونو د همکارانو پواسطه صورت ونیسي، د مقایسوي تعلیم او تربیې د مطالعې لپاره باید د ملک څخه بهر یو معاش مشخص او د مختلفو ملکونو د مقایسوي نړیوال سازمانونه جوړ شول. لکه: د امریکې په متحده ایالاتو کې په ۱۹۵۶ کال د مقایسوي تعلیم او تربیې جامع جوړه شوه. د نوموړې جامعې هدف دا و، چې په پوهنتونونو او کالجونو کې د مقایسوي تعلیم او تربیې زمینه مساعده کړي، د مقایسوي تعلیم او تربیې په ډګر کې د علمي تحقیقاتو لمن پراخه کړي، اثار او مقالې په نشر ورسوي، نوي مالومات په متقابل ارتباط د ټولو اجتماعي پدیدو سره مطالعه او ارزیابي کړي، دمختلفو ملکونو د مقایسوي نمایندګانو تر منځ همکارۍ ته زیادت وروښې یانې تحقیقات او د افکارو او اسنادو تبادله صورت ونیسي، د نړیوالو سازمانونو لکه د نړیوال معارف یونسکو بورد سره مرستې ته پرمختګ ورکړي. دا جامعه بعضې بخشونه لري کوم چې په هر کال کې کنفرانسونه او ناستې دایروي، مونوګرافونه، د رسالو مجموعې او د مقایسوي تعلیم او تربیې په شرحه کې مجلې طبع کوي. په لندن کې د مقایسوي تعلیم او تربیې په کال ۱۹۶۱ کې تاسیس شوه، چې وظایف یې په دې ډول دي: په تعلیم او تربیې کې مقایسوي میتود ته وده ورکړي،د مقایسوي تعلیم او تربیې د اثارو د طبع او نشر لپاره زمینه مساعده کړي،د متخصصینو لیدنې او کنفرانسونه تنظیم کړل شي او په خارجي ممالکو کې د مقایسوي تعلیم او تربیې د مرکزونو او ټولنو سره مرسته وکړي. د مقایسوي پیداګوژي په مضمون چې د عمومي پیداکوژي یو ښاخ دی، مهم خصوصیات یې دادي، چې پیداګوژي په عملي او نظري کچه یانې په اوسني دور کې د مطالعې لاندې نیسي او د هغه ارتباط د مشخصو تاریخي، اقتصادي، اجتماعي او سیاسي شرایطو سره یو شمېر هېوادونه داسې بیانوي: مقایسوي پیداګولوژي د تعلیم او تربیې په پروسه کې د نوي قانونمندۍ خبره منځته نه راوړي؛ بلکې د پیداګوژي د علم د تجربو څخه په استفادې اساسي مشکلات او د جهان په سطحه د قانونمندۍ او ودې (انکشاف) هدفونه د مطالعې لاندې نیسي. د پورتنې مطلب په نظر خصوصي وده او علمي تعلیم او تربیه د نړۍ په سطحه مطالعه کوي. مقایسوي تعلیم او تربیه د پیداګوژي د مقایسوي قانونمندیو او د خلکو (عامه) تعلیماتو په ودې سره په مختلفو او مخ په پرمختګ هېوادونو کې د مطالعې لاندې نیسي او د تعلیم او تربیې د نظریو د پرمختګ لپاره زمینه مساعد وي.

دویمه برخه

د مقایسوي مطالعو د خصوصیاتو له جملې څخه کولای شو، چې د موضوعاتو تحلیل او تجزیه

ذکر کړو. په پخوا وختونو کې دا مسایل ډېر کم و، چې معمولا به ځینې تربیتي پدېدو څخه د یو هېواد په داخل او یا څو هېوادونو کې د مطالعې لاندې نیول کېدل، مگر کله چې مقایسوي مطالعو نړیوال اړخ د ځان کړ او د تعلیم او تربیې د مسایلو مربوط اجتماعي، سیاسي، اقتصادي او تکنولوژیکي خصوصا د دوهمې نړیوالې جگړې څخه وروسته ورته توجه وشوه او د اساسي تاریخي، اجتماعي،فرهنگي او اقتصادي مطالعوپه لازموالي او هم موثر قوتونه په هغه هېوادونو کومو کې چې د تربیتي نظامونو جوړولو ته اشاره وشوه او هم په دې ډول تحقیقاتو کې مقایسوي تعلیم او تربیې د محققانو او د اجتماعي علومو د پوهانو تر منځ د مشارکت احساس وشو. پس د بعضې پوهانو په عقیده مطالعه او په مقایسوي تعلیم او تربیې په قلمرو کې د بررسې وړ مسایلو طرحه کولای شي. مونږ ته د خپلې تعلیمي او تربیې مسایلو په لاپېژندلو کې د جالبو کشفیاتو د لاسته راوړلو کمک او لارښوونه وکړي.

الف:د مقایسوي مروجو مطالعو له جملې څخه کولای شي چې د یو یا څو اموزشي نظامونو د خصوصیاتو مربوط مسایل او موضوعات د یو نظام د مختلفو او یا هم مشابه خصوصیاتو سره بررسي او د جهان د ملکونو د اموزشي نظامونو سره مقایسه شي.

د دې قسم مطالعاتو مهم بحثونه کولای شي په لاندې ډول و اوسي:

۱. د زده کړې د نظامپالنې او تربیوې اصلاحاتو د تیریدو تاریخچه.

۲. د ښوونې او روزنې موخې

۳. اداري او تعلیمي تشکېلات او جوړونې.

۴. تحصیلي دورې (ابتدایه،منځنۍ ،ثانوي او عالي).

۵. ښوونیز مضامین او پروگرامونه.

۶. دښوونکي تربیت(انتخاب،تربیت او وړاندې کول یا استخدام).

۷. د ښوونې او روزنې د مصارفو بودیجه او دتامینسرچینې.

۸. د لویانوزده کړه.

۹. تخصصي زده کړه (کار زده کول،داخلي خدمت زده کړه یا تعلیمات).

۱۰. روزنیزې څېړنې.

۱۱. تحصیلي ارزیابي او لوړوالي یا ارتقاع.

ب: د تعلیم او تربیې د اقتصاد اړوند موضوعات او مسایل (دتعلیم او تربیې ارتباط او اقتصادي پرمختگ) د اقتصاد د عالمانو د ډېر وخت راهیسې د انساني ځواک په تربیت کې د اقتصادي او صنعتي رشد او نمو لپاره د تعلیم او تربیې د اهمیت په اړه نظرونه څرگند کړي دي او ښوونه او روزنه یې د ملل د دارایۍ د زیادت له امله د مفیدې سرمایه گذارۍ د عنوان لاندې ذکر کړې ده، یانې تعلیم او تربیه یې جامع ثروت په عنوان کې شامله یا داخله کړې ده. یو د هغه پوښتنو کومې چې د دوهمې نړیوالې جگړې وروسته د څېړونکو توجو ځانته را جلب کړې ده دا ده چې تعلیم اوتربیه د اقتصاد د پرمختگ سره څه رابطه یا اړیکه لري؟ د همدې سوال په رابطه د اقتصاد پوهانو

او تعلیم او تربیې متخصصانو په یو لړ څېړنو لاس پورې کړ او نوبتي فصل یې د پرتله یزو مطالعاتو په مخ (د تعلیم او تربیې اقتصاد)په نوم خلاص کړي.

په تدریس کې د میتود رول

په ښوونه او روزنه کې د ښوونکو لپاره یو مهم او د بحث وړ موضوع د درسي میتودونو سره اشنایې او د درسي موضوعاتو مطابق د مناسبو میتودونو غوره کول او ټاکل دي. د میتود اصطلاح د ښوونې او روزنې نه علاوه په نورو چاروکې هم د استعمال موارد لري. مثلاً په اقتصاد، سیاست، کرهنه، امنیت، دفاع او داسې نورو چارو کې. د مثال په ډول کـه چېرې وغـواړو د یوې کرهنیزې پـروژې څخه معقوله او موثـره استفاده وکړو، باید د مختلفو طریقو څخه یوه مناسبه تګ لاره غوره کړو .په ښوونه او روزنه کې میتود، د زده کوونکو د تعلیمي او تربیتي ودې او انکشاف لپاره مهم رول لري؛ مګر دې ته باید متوجه شو، چې میتود په ښوونه او روزنه کې اصلي مطلب نه، بلکې د مطلب او هدف لپاره یو قالب او قاعده ګڼل کېږي.

مشهور انګلیسي فیلسوف فرانسس بیکن (۱۶۲۶- ۱۵۶۱ زیږدیز کال) میتود او اسلوب د یـو څـراغ سره مقایسه کوي او وایي " څېړونکي کـه چېرته د یو خاص او مشخص میتود او اسلوب لرونکي نه وي، هغه مسافر ته ورته دی چې د شپې په توره تیاره کې لار لټوي" نو لـه همدې کبلـه د هر علمي او تحقیقي عمل د سرته رسولو لپاره د میتود او میتودولوژي څخه کار اخیستل لازمي او ضروري ګڼل کېږي،چې په لاندې ډول یې توضیح کوو:(Methodoci) د میتود اصطلاح د یوناني کلیمې څخه اخیستل شوې ده او مانا یې طریقه، روش او تګ لاره ده. د میتود لپاره مختلف تعریفونه ورکړ شوي دي، چې ځینې یې عبارت دي لـه: میتود د هغه منظمې طریقې او تګ لارې څخه، چې د یـو علمي موضوع د زده کړې لپاره غوره کېږي. میتود د هغه منطقي اصولو او اساساتو د تعقیب څخه عبارت دی، چې هدف ته د رسېدو لپاره عملي کېږي. یا پـه بـل عبارت میتود د هغه منظم او پیش بیني شوې منطقي جریان څخه عبارت دی، چې ښوونکي یې د زده کوونکو د تربیتي ودې او تعلیمي اهدافو د لاسته راوړلو لپـاره تعقیبوي. د میتود خاصیت د موضوع او مضمون په مقایسه د نسبي استقلال لرونکی وي. په دې مفهوم چې نـه شـو کـولای د خپل ذهني تمایلاتو پر بنسټ پـه هر مضمون او موضوع کې د یو خـاص او یوازېـنې میتود څخه کار واخلو، بلکې د مختلفو درسي مضامینو او موضوعاتو لپاره مختلف میتودونه شتون لري، چې د ضرورت په وخت کې باید ورڅخه کار واخیستل شي. د تدریس میتود د یو ښوونکي لپاره چې پـه هرځای او یا پـه هرمضمون کـې درس ورکـوي، د پوره اهمیت او ارزښت لرونکـی وي. ښوونکي یـوازې د تعلیمي پروګرام د عملي کولو مسول نـه دي؛بلکې د یـوې واقعې سازمان ورکونکي شخصیت پـه تـوګه د ښوونې اوروزنې د قواعدو او قوانینو پـه پلي کولـو او د زده کـوونکو د تعلیمي او تربیتي فعالیتونو پـه سازمانـدهي کـې د ابـتکاري، روحي او میتـودوکي صلاحیتونو لرونکي وي. د تدریس عملیه په حقیقت کې د یو سلسله علمي حقایقو او مهارتونو

انتقال دی، چې د ښوونکي له خوا زده کوونکو ته صورت نیسي. ددې دوه اړخیزې عملیې (ښوونکي او زده کوونکي ترمنځ) په جریان کې چې کوم شی زمونږ توجه ځانته راجلبوي، هغه ددرس موضوع او هدف دی، چې باید په یوې نوې، معقولې او منل شوې طریقې باندې تر لاسه شي. دا غوښتنه هغه وخت په واقعي ډول عملي کېدای شي چې د درسې موضوع او تدریسي میتود ترمنځ اړیکه دښوونکي له خوا په نظر که ونیول شي. هر مضمون حتې هره درسي موضوع د خاصو درسي میتودونو لرونکې وي. مثلاً د ریاضي د مضمون دتدریسي میتود له لارې نشوکولای چې د ژبې دزده کړې په تدریس کې کار واخلو. هره علمي رشته د میتودونو د یوې مجموعې لرونکې وي،چې باید دهغوی څخه د هغه علمي رشتې په تدریس کې استفاده وشي. د میتودونو د یو ګروپ څخه د یو خاص علمي موضوع د تحقیق او څېړنې په منظور کار اخیستل د میتودیک په نوم یادیږي.

د میتودونو موثریت یوازې د ښوونکي لپاره مطرح نه دی؛بلکې زده کوونکو لپاره هم په زړه پورې اهمیت لري. په دې مانا چې میتود په لومړي قدم کې ښوونکي سره مرسته کوي، تر څو خپل درسي اهداف په سم ډول انتقال کړي او په دوهم قدم کې زده کوونکو ته زمینه مساعده وي، تر څو د زده کړې لپاره لازم اقدامات وکړي.

ښوونکي فعالیت ممکن لکچر، توضیح او لوستلو باندې محدود وي، مګر زده کوونکي د تدریس په بهیر کې باید واوري، ولولي او ولیکي، مسایل یو د بل سره مقایسه کړي، خپل فعالیتونه منسجم او په ازادانه کارونو اقدام وکړي. له همدې کبله وینو چې دزده کوونکو فعالیتونه د ښوونکي د فعالیت په مقایسه زیات وي او ښه ښوونکي هغه دی، چې دې مهم اصل ته متوجه وي او شرایط داسې اماده کړي چې د فعالیت زیاته برخه یې د زده کوونکو له خوا سرته ورسیږي. اما باید وویل شي چې ښوونکي په ټولګي کې نه یوازې باید د یولیدونکي (مشاهده کوونکي) شخص په توګه رول ادا کړي، بلکې ښوونکي باید د زده کوونکو لپاره په ټولګي کې د یو واقعي لارښود په توګه عمل وکړي.

میتودولوژيMethodology

میتودلوژي د دوو یوناني کلمو څخه مرکبه ده یانيLogy اوMethod کلمو، میتود مېتود پېژندنه او د علمي څېړنو په مانا راغلې ده .په ځینو تالیفاتو کې میتودولوژي د اصولو او میتودونو د منطقي او منظم تشکېل او مطالعې په مفهوم ذکر شوی دی، په حقیقت کې میتودولوژي د علم د هغه منطقي ځانګې څخه عبارت ده، چې مقصد ته د رسېدلو لپاره لاره هواروې.

یا پــه بل عبارت میتودولوژي د ذهنیت پکار اچولو هغه منطقي فن څخه عبارت ده، کوم چې په علمي څېړنو کې څېړونکي د غلط فهمۍ څخه ساتي. د ځینو تعریفاتو پـه اعتبار میتولوژي د بشري علومو یوه ځانګه ګڼل شوېده، چې د علومو د نورو مختلفو ځانګو سره اړېکې لري. د ځینو منـابعو پر بنسټ میتودولوژي د میتودونــو او روابطو د زده کړې تیوریکي اسـاس ګـڼل شوی دی. په هر حال څېړونکي او پوهان د علمي څېړنو او مسایلو په حل او فصل کې د علمي قواعدو او مشخصو کړنـلارو د تعقیب او فکري نظم په مرسته خپل بحث او استدلالي قوي تـه تـر هغې پــورې دوام ورکوي، چې د ستونـزو نتایج تــرلاسه شي، کوم چې د میتودولوژي وظیفه مونږ ته راپه ګوته کوي.
د ښوونې او روزنې په چوکاټ کې د میتود او میتودولوژي اصطلاحات زیات معمول دي، دا ځکه چې زده کړه درس او تدریس په حقیقت کې د یوې مشخصې او منظمې تګ لارې تنظیم او تعقیب ته اړتیا لري. د میتود او میتودولوژي اصطلاحات د علمي ځانګو او مضامینو پــه اعتبار تقسیم بندي کېدای شي، د مثال پــه ډول د طبیعي علومو میتودولوژي د اجتماعي علومو میتودولوژي د ساینس او ریاضي میتودولوژي، د تاریخ او جغرافیې میتودولوژي او نور .همدارنــګه د میتود اصطلاح هم د علــومو او مضامینو پــه اعتبار نومول کېدای شي. مثلاً د

ټولنیزو علومو د تدریس میتود، د نظامي علومو د تدریس میتود، د طبیعي علومو د تدریس میتود، د ژبې د تدریس میتود او داسې نورو له اغېزمنو او بنسټیزو عواملو څخه چې په ښوونه او روزنه په ځانګړې ډول په تدریس کې ډېر مهم بلل کېږي د درسي ټولګي مدیریت دی. ډېرې طریقې او لارې چارې دي، چې دهغې درلودل ښوونکي ته ځانګړی اهمیت لري. د درسي ټولګي مدیریت د هغه مواردو له جملې څخه دی، چې ښوونکی او استاد یې د خپلې دندې د ښه او اغېزمن ترسره کولو لپاره ورته تر بل هر څه جدي اړتیا لري. د درسي ټولګي مدیریت کولای شو د اغېزمنو عواملو او د تدریس د مهارتونو اصلي هسته وکڼل شي؛ ځکه چې د درسي ټولګي د ښه مدیریت او زده کوونکو د تحصیلي پرمختګ تر منځ مستقیم او مثبت ارتباط شته. ټولګی چې په ښه ډول مدیریت کېږي د زدکړې لپاره زده کوونکو ته بهترین فرصتونه برابرېږي او د درسي ټولګي د مدیریت څخه موخه د زدکړې لپاره د زمینو برابرول دي. د درسي ټولګي دمدیریت او ښوونیزو فعالیتونو د په اړوند د ښوونکي پوهه او لیدلوری کولای شي زده کوونکو ته د ټولګي او ښوونځي چاپېریال په زړه پورې کړي. څرنګه چې په درسي ټولګي کې نظم او انضباط د تدریس یو اساسي رکن دی، نو د ښوونځي د هرې دورې ښوونکي او د پوهنتون استادان باید دې چې د درسي ټولګي د مدیریت د سبکونو او لارو چارو سره پېژندګلوي ولري، له دې پرته د زدکړې او تدریس جریان له ماتې سره مخامخ کېږي.

د میتود او میتودولوژي د مفهوم په هکله مو څه نا څه مالومات تر لاسه کړ، دپورتنی موضوع په مطابق کوښښ کېږي، چې د تدریس د میتودونو د خصوصیاتو او د هغوی څخه د لاښې ګټې اخیستلو په منظور مالومات حاصل کړو. د میتودونو تشخیص او د هغوی څخه د ښې ګټې اخیستنې او معقول چلند د مضامینو په پرتله د ښوونکي کار اسان او د زده کوونکو علاقه د درسي فعالیتونو لپاره ژوندی کوي. د وخت په تیریدو سره او د ښوونې او روزنې د چټکې پراختیا پر بنسټ د درسي میتودونو شمېر هم زیات شوی دې، چې په مجموعي ډول د هغوی تحلیل او څېړل په کم وخت کې د امکان څخه بهر دی.

مګر، د وخت د تقاضا په پام کې لرلو سره دځینو مهمو او اساسي درسي میتودونوڅخه په ډېره لنډه توګه یادونه کوو.که چېرې دتدریس عمومي کړنلارې ته ځېرشو، نو دا به څرګنده شي، چې تدریس له درېو حالتونو څخه خالی نه دی، یابه د شفاهي بیان په ډول وي، یا به د عمل له لارې وي اویا به د مشاهدې او لیدنې کتنې په بڼه وي. په دې اساس ویلای شو، چې دتدریس عمومي میتودونه په درېیو ډولو ویشل کېږي، چې عبارت دي له:

۱دتدریس شفاهي (لفظي) میتودونه.

۲ دتدریس عملي (تجربوي) میتودونه.

۳ دتدریس عیني (مشاهدوي) میتودونه.

دتدریس د میتودونو پېژندنه اود هغوی دسته بندي، ښوونکو او مدرسینو ته د ازموینې مساعدوي، چې مناسب میتودونه دتدریسي موضوع دغوښتنې سره سم غوره او وټاکل شي. دتدریس د

میتودونو په خوا کې دښوونکي د کار تجربه، پوهاوي او مهارت هم د ارزښت وړ دي. د درس پلان ګذاري چې دمنجمنت اوله دنده ده او د درسي ممدو موادو برابرول، د درسي موخو په لېږد کې پوره برخه او اغېزه لري.دتدریس میتودونه چې پورته ترې یادونه وشوه، په نوروڅانګو ویشل کېږي، چې په لاندې ډول یې تر څېړنې لاندې نیسو:

Oral:۱دتدریس شفاهي(لفظي) میتودونهشفاهي دعربې کلمې(شفه)څخه اخیستل شوی دی. شفه په لغت کې شونډې ته وایي. په دې خاطر کوم درسي پروګرام چې بیان یې د الفاظو او کلماتو په مرسته کوم چې د شونډو په مرسته ادا کېږي او د تطبیق وړ دي، د شفاهي تدریس په نوم یادېږي. د تدریس کوم طرز او طریقه چې پدې درسي طرزالعمل کې پکار وړل کېږي، د شفاهي میتود په نوم یادېږي. شفاهي درسي میتود د زده کوونکو لپاره ډېر اهمیت لري او د ښوونځیو او نورو ملکي او نظامې زدکړوپه اکثرو مضامینو کې د دې درسي مېتودڅخه ګټه اخستل کېږي.

ددې لپاره چې ددې میتود څخه ښه او معقوله ګټه اخستل شوې وي، باید لاندینو ټکو ته زیاته پاملرنه وشي.

۱- د ښوونکي شفاهي او لفظي بیان باید پر علمي اساساتو ولاړ وي. ښوونکي باید د موضوعاتو، مطالبو، حقایقو، واقعاتو اوحکایاتو تفسیر په واقعي او حقیقي ډول وکړي.

۲- په شفاهي تدریسي تګ لارې کې د مطالبو تسلسل باید په نظر کې ونیول شي. د مطلب په تر لاسه کولو او عملي کولو کې د درسي پلان ترتیبول او جوړول د ښوونکي کار اسانوي او د درسي پلان په مرسته د درس د موخو د لاسته روړلو لپاره تدریسي مراحل په ښه ډول درجه بندي کېدای شي.

۳ - د ښوونکي شفاهي بیان باید د زده کوونکو د ذهني او علمي سویې سره سم وړاندې شي، تر څو چې موضوع د زده کوونکو د فهم او پوهې جوګه شي.

۴- د مطالبو په لېږد کې باید ښوونکي د ساده محیطي مثالونو، همدارنګه د ساده اړتیا وړ درسي ممدو موادو څخه کار واخلي.

۵-په شفاهي بیان کې د زده کوونکو د ابتکاري روحیې وده او انکشاف باید په پام کې ونیول شي.د دې مطلب لپاره زده کوونکو ته د پوښتنې کولو زمینه برابرول او هغوی ته د موضوع په هکله د قضاوت اجازه ورکول ګټور واقع کېدای شي.

په ټولو درسي فعالیتونو کې، چې په هر طرز او طریقه وي، د درس د موخو، درسي منظم پروګرام او د کار پلان، وسایل او وخت د ښوونکو د پاملرنې او د پام وړ فکټورونو څخه شمېرل کېږي. د تدریس شفاهي میتودونو مهمې برخې عبارت دي له:

۱(دقصې میتود: قصه په لغت کې خبر او حکایت ته ویل کېږي، کوم وخت چې درسي موضوع په قصو، قصوکې زده کونکوته وړاندې شي، دې ډول تدریسي طریقې او تګ لارې ته د قصې میتود وایي.

دقصې میتود د شفاهي تدریسي میتودونو په کتار کې یو مهمه درسي طریقه ده، چې د کارولو

موارد يې په ټولو مضامينو کې د زده کوونکو لپاره زيات ليدل کېږي. زمونږ په اسلامي او افغاني کلتور کې قصه او حکايت يو خاص ځای لري، خلک د قصو او حکاياتو سره زياته علاقه او دلچسپي ښکاره کوي اوقصې ته په ځېر سره غوږ نيسي. د قصو په واسطه کولای شو د ژوند حالات، واقعات، ټولنيز مثبت او منفي کړنې په داسې ښه زده کوونکو ته بيان کړو چې له يوې خوا موضوع دوی ته سترې کوونکي واقع نه شي او له بلې خوا دوی ورځخه د راتلونکې ژوند لپاره پند او عبرت واخلي. زده کوونکي په خاصه توګه ماشومان او تنکي ځوانان روحاً قصو او داستانونو ته زيات ارزښت ورکوي. د قصې ميتود د زده کوونکو د ذهني ودې، اخلاقي ارزښتونو او د شخصيت پرمختيايي بهېر کې مهم اوستر رول لوبوي. د قصې ميتود د زده کوونکو د ژبني مهارتونو، تولنېزو روابطو او تاريخي مالوماتو په هکله په زړه پورې او موثر ثابت شوي دي. د دغه ميتود په مټ کولای شو، چې د زده کوونکو په شخصيت کې د الله جل جلاله پيروي، ايمانداري، صداقت، ريښتينولي، وفاداري، وطن دوستي، دينداري، د وطن د ګتو ساتنه او د ښو اخلاقو روحيه ژوندۍ وساتو او دغو ښو اخلاقو ته وده ورکړو اود اخلاقي او تولنېزو انحرافاتو په مقابل کې د زده کوونکو د تنفر قوه فعاله وساتو .

د قصې د ميتود په تطبيق او عملي کولو کې ښوونکي بايد لاندينېو ټکو ته پاملرنه وکړي:

۱. قصه او حکايت بايد واقعيت او حقيقت ولري. د دې مطلب ځخه موخه دا ده چې، زده کوونکو ته بايد حتی الوسع کوښښ وشي چې قصه کتابي اړخونه ولري. ځينې داسې کېږې چې ليکوالان او داستان ليکوونکي دټولنې د اصلاح په منظور مضامين ترتيب او نشر ته يې سپاري.
دا ډول داستانونه بايد په داسې ډول ترتيب او تنظيم شي، چې ريښتيا ته نږدې وي. عموماً بايد هغه قصې په کارېکولم کې شاملې شي، کوم چې حقيقت ولري.

۲. د قصې ويلو په وخت کې بايد ښوونکي د زده کوونکو په مقابل لورې کې ولاړوي. يانې ښوونکي په داسې ځای کې قرار ولري چې زده کوونکي د هغه حرکات او کردار د سر په سترګو ووينې.

۳. د قصې ويلو په وخت کې بايد د تمثيلي حرکاتو، اشاراتو او احساساتو ځخه کار واخيستل شي، احساسات په دې مفهوم نه چې ښوونکي خپل اخلاقي ملايمت په قهر او غصې تبديل کړي، بلکې ښوونکي بايد د قصې ويلو په وخت کې په ځان کې دا ډول احساس راښکاره کړي،چې په خپله ښوونکي په دې واقعه کې شتون درلود.

۴ . د قصې په وخت کې بايد ښوونکي د ساده کلماتو او جملاتو ځخه کار واخلي. يانې د تظاهر او ځان ښودنې ځخه ډډه وشي او د زده کوونکود سويې سره سم ادبياتو ځخه کار واخلي.

۵ . د قصې ويلو په وخت کې د ښوونکي لهجه او د اواز لوړ والی هم بايد په نظر کې ونيول شي. يانې د ښوونکي لهجه نرمه او د اواز لوړوالی يې په داسې ډول وي، چې ټول زده کوونکي د هغه اواز په عادي او نورمال ډول واوري.

٦. د قصې وخت هم د تصور وړ دی، چې بايد د زده کوونکو د ذهني او جسمي ودې مطابق

تشريح شي. مثلاً د لمړنيو دورو زده کوونکو لپاره د قصې ويلو وخت بايد د ۵–۱۰ دقيقو په شا او خوا کې وي.

۷ .په قصې کې بايد د خلکو عنعنات، کلتور، رواجونه اوعقايد په نظر کې ونيول شي. همدارنګه د قصې په ويلو کې بايد د ضد او نقيص کلماتو د کارونې څخه ډډه وشي.

باېد يادونه وکړو، چې د قصې په ميتود کې ځينې نواقص او کموالی هم ليدل کېږي. لکه؛

۱: قصه يوازې نظري اړخ لري.

۲: زده کوونکو ته په عمل کې برخه نه ورکول کېږي.

۳: عملي مهارتونه زده کوونکوته نه تدريس کېږي.

د ټولګي د اداره کولو تاریخچه

د درسي ټولګي مدیریت په عمومي ډول یوه اوږده مخینه لري. ممکن مبالغه ونشي که ووایو چې تاریخ یې د پیداګوژي له تاریخ سره یو ځای پیل شوی دی. له هغه وخته چې درسي ټولګي په کورونو،ښوونځیو، کلیساوو، جوماتونو او په اخر کې په رسمي بڼه په مدارسو یا هم رسمي ښوونېزو مراکزو کې تشکېل کېدل. نو ښوونکو به د ښوونې او تدریس لپاره درسي ټولګي د خپلې تجربې او سلیقې پر بنسټ مدیریت کول. ولې د درسي ټولګي د مدیریت د میتودونو او څرنګوالي په اړوند یې کومه مطالعه نه درلوده. ځکه چې د درسي ټولګې د مدیریت موضوع تقریباً یوه نوې موضوع ده. خو د لومړي ځل لپاره د کانین په وسیله په (۱۹۷۰) کال کې د ټولګي د مدیریت په هکله ډېره جامع او منظمه مطالعه ترسره شوه. مارزانو،(۲۰۰۳) (ترجمه، مرتضوي زاده، ۱۰۹: ۱۳۸۶)

د درسي ټولګي مدیریت

درسي ټولګی هغه ځای دی، چې په هغه کې هره ورځ ډېر شمېر زده کوونکي په ساعتونو کولای شي یو د بل ترڅنګ کېني، یو له بل سره اړیکې ولري او یو له بل څخه مطالب یا موضوعات زده کړي. په همدې خاطر یو شمېر نوي او تازه کاره ښوونکي، ددې موضوع په اړوند په ویره کې وي چې ددې تر څنګ چې له زده کوونکو سره صمیمانه اړیکې ټینګې کړي څه ډول وکولای شي درسي ټولګی مدیریت کړي؟ نو د درسي ټولګي کنترول یوله ډېرو اړینو او مهمو چارو څخه شمېرل کېږي؛ځکه چې د ټولګي اداره کول د زده کوونکو په پوهولو کې ښه او ډېره اغېزه لري، په دې مانا چې که یو ښوونکي د کنترول په مختلفو ډولونو پوه وي، نو په هر موقعیت کې به په ډېر بریالیتوب او اسانۍ سره خپل ټولګي په ښه توګه اداره کړي شي، کله چې ټولګي اداره او کنترول شي نو په اسانۍ زده کړه را منځته کېږي.

د درسي ټولګي مدیریت د اغېزمنې زده کړې لپاره سریزه او یوه مخکینۍ اړتیا ده یا په بل عبارت په درسي ټولګي کې د بریالیتوب بنسټ دی. په درسي ټولګي کې د اغېزمن مدیریت او زده کړې لپاره د لازمو شرایطو د برابرولو لپاره پخپله ښوونکي باید یو اغېزمن کس و اوسي، او د درسي ټولګي د مدیریت کولو د مختلفو میتودونو سره اشنایي ولري. لکه څرنګه چې زده کوونکي له خپل ښوونکي څخه تقلید کوي او د هغه لاره تعقیبوي نو ښوونکي باید خپلو خبرو او کړنو ته متوجه وي .

خپلو افکارو ته پام کوئ، ځکه چې افکار په کلیماتو بدلیږي خپلو کلیماتو ته پام کوئ، ځکه چې کلیمات په اعمالو بدلیږي. خپل اعمالوته پام کوئ، ځکه چې اعمال په عاداتو بدلیږي. خپلو عاداتو ته پام کوئ، ځکه چې عادات په شخصي ځانګړنو بدلیږي.

خپلو شخصي ځانګړنو ته پام کوئ، ځکه چې شخصي ځانګړنې په برخلیک بدلیږي.

نو ښوونکي باید خپلو(افکارو، کلیماتو، اعمالو، عاداتو او شخصي ځانګړنو) ته پام وکړي ځکه چې زده کوونکي له هغه څخه تقلید کوي، اغېزمن ښوونکي هغه څوک دي، چې د سمو او مناسبو میتودونو په نسبت چې په مختلفو موقعیتونو کې یې په کار اچوي په پوره ډول اشنایي ولري. (کالاهان و کلارک، ۱۹۹۰، نېکنامي، ۱۳۷۷) ښوونکي باید د درسي ټولګي د مدیریت په مختلفو میتودونو کې تخصص او مهارت ولري، ترڅو وکولای شي اغېزمن تدریس او زده کړه را منځته کړي. د درسي ټولګي مدیریت د زده کړې د تحقق لپاره د لازمو شرایطو اماده کول دي. د ټولګي اداره یا مدیریت (رئوفي، ۱۳۸۰) کې داسې تعریفوي: د ټولګي اداره له یوې مناسبې فضا څخه عبارت ده چې زده کوونکي په ډېره ارامۍ او نظم سره هلته زده کړه وکړي. یا هم د درسي ټولګي مدیریت عبارت دی له ګڼ شمېر پلانونو او اقداماتو څخه چې ښوونکي یې په درسي ټولګي کې د زده کړې د اسانتیا او چټکتیا لپاره ترسره کوي .

ښوونکې باید د خپل مضمون تر څنګ د ټولګي د ادارې په برخه کې هم پوره مالومات ولري؛ په مختلفو موقعیتونو کې د ډول ډول مهارتونو څخه کار واخلي؛ تر څو د خپلو زده کوونکو په سمه توګه کنترول وکړي او زده کوونکي د ټولګي حالت دبې نظمۍ خواته یو نسي.

یو شمېر ښوونکي مدیریت او انضباط یو ډول بولي، خو اړینه ده چې ووایو مدیریت او انضباط یو له بل سره توپیر لري. انضباط د زده کوونکو ساکت او ارام توب او د ښوونکي خبرو ته غوږنیول نه دي. ځکه چې د ټولکي فضا باید متنوع د دوستۍ او مینې څخه ډکه وي په داسې ډول چې هر زده کوونکي د ارامش احساس وکړي او له ټولګي سره تړاو ولري. انضباط د ښوونکي هغو شمېر کړنو ته ویل کیږي چې د زده کوونکو د اخلالوونکو کړنو مانع ګرځي هغه کړنې چې د ټولګي فعالیت له خنډ او تهدید سره مخامخ کوي. د درسي ټولګي مدیریت د درسي ټولګي د انضباط په نسبت پراخ مفهوم لري. ځکه چې ترسره شوو مطالعاتو ته په کتود درسي ټولګي د مدیریت څخه منظور د داسې شرایطو او موقعیتونو ایجادول دي چې ښوونکي یې د نظم او ارامش د رامنځته کولو د زده کوونکو د توجه د جلب کولو، د درسي فعالیتونو د تنظیمولو او د زده کړې په جریان

کې د زده کوونکو د ګډون لپاره مطلوبو او د نظر وړ موخو ته د رسېدلو لپاره برابروي.

د درسي ټولګي د مدیریت موخې

یوازې د نظم راوستلو لپاره د درسي ټولګي اداره کول بې ګټې دي او د زده کوونکو د ارامولو لپاره د مدیریت د فنونو څخه استفاده کول هم سم کار نه دې. نو پوښتنه داده چې د درسي ټولګي د مدیریت موخه څه ده؟ د درسي ټولګي د مدیریت موخه داده چې په درسي ټولګي کې د نظم او ارامش د رامنځته کولو سربېره یو مثبت او د خوښیو ډک درسي ټولګی یا چاپېریال ولرو. په درسي ټولګي کې د نظم او ترتیب شتون خپله هدف ندی؛ بلکې درسي ټولګی باید په داسې ډول مدیریت شي چې ډېره زده کړه پکې و شي. د درسي ټولګي بله مهمه موخه داده چې زده کوونکي د خپلو کړنو د مدیریت څرنګوالی زده کړي.

د درسي ټولګي د مدیریت پر وړاندې پراته خنډونه

ښوونکی باید د منظمې او ارامې فضا د رامنځته کولو او ساتلو لپاره هغه عوامل وپېژني کوم چې د زده کوونکو د بې نظمۍ او ښوونیزې فضا د مختل کېدو سبب کېږي او د زدکړې-ورز دکړې فعالیتونه له خنډونو سره مخامخ کوي.

ددې پرځای چې دزده کوونکو کړنې کنترول کړئ ښه داده چې مخکې له مخکې نه مناسب اقدامات وکړئ څو د بینظمۍ مخه ونیول شي.

د زده کوونکو د بې نظمۍ لاملونه کولای شو مختلفو ابعادو ته په پام طبقه بندې کړو:

۱: د زده کوونکو اړوند لاملونه (فردي توپیرونه)

۲: هغه لاملونه چې ښوونکي پورې اړه لري.

۳: هغه لاملونه چې په ټولګي او د ښوونځي په فضا پورې اړه لري.

۴: د زده کوونکو کورنۍ ځانګړتیاوې (خصوصیات)

۵: ټولنیز عوامل.

د زده کوونکو د بې نظمۍ د علتونو پېژندل او د هغې د مخنیوي لپاره هڅې، د درسي ټولګي د مدیریت کولو باعث کېږي.

۱ *.په ښوونکي پورې اړوند لاملونه*

دا لامل د یو ښوونکي د تدریس په تګلاره، ظاهرې وضعیت، کړنو او خواصو پورې اړه لري. یانې که ښوونکي د ښه شخصیت خاوند، د تدریس په مختلفو طریقو پوه، د ارواپوهنې په برخه کې هم پوره مالومات ولري او پر خپلو ستونزو باندې په بشپړه توګه برلاسی وي زده کوونکي به په ډېر شوق او نظم خپل درس ته متوجه او هېڅکله به بې نظمي ونه کړي. همدارنګه که د تدریس د مختلفو میتودونو، تربیتي، زده کړې او ودې ارواپوهنې په اړوند د ښوونکي د اطلاعاتو کچه کمه وي، ددې باعث کېږي چې په درسي ټولګي کې نظم او انضباط له نیمګړتیاوو سره مخ شي.

سربېره پردې د ښوونکي شخصيت هم کولای شي د ټولګي په مديريت کې بنسټيز رول ولري. په هغه ځای کې چې زده کوونکي له ښوونکي سره علاقه نه لري، شايد انضباط نه وي. کله چې ښوونکي د تدريس د مختلفو ميتودونو په اړوند مالومات ونه لري او د هرې موضوع متناسب ميتود ونه کاروي، نه يوازې د زده کوونکو د زده کړې لپاره لازم شرايط نه شي برابرولی، بلکې د درسونو د زده کړې لپاره د زده کوونکو نه مينه او بې ميلې لا پسې زياتوي او روښانه ده کله چې زده کوونکي د زده کړې لپاه علاقه ونه لري نه شي کولای د ټولګي نظم او انضباط وساتي.

۲. په زده کوونکو پورې اړوند لاملونه

د بې نظمۍ ځينې لاملونه چې په زده کوونکو پورې اړونديږي دا دي: جسمي او روحي ناروغۍ، د زده کړې لپاره د انګيزې او علاقې نه درلودل، د ښوونکي لارښوونو ته اهميت نه ورکول، د ښوونځي او ټولګي قوانينو او مقرراتو څخه بې خبري، د مطالعې مشخص او منظم پلان نه درلودل، کم خوبي، ستړيا او نور هغه لاملونه دي چې په ټولګي کې د زده کړې پر وړاندې د بې نظمۍ لپاره زمينه برابروي.

۳ .د ټولګي په فزيکي فضا پورې اړوند لاملونه

د ټولګي فزيکي وضعيت رڼا، چوکۍ،پاکي، ميز، مناسبه تخته، مناسبه هوا، تودوونکې او سړوونکي وسايل او داسې نور هغه عوامل دي چې د ټولګي په مديريت کې مهم رول لري. د ټولګي فزيکي فضا کولای شي هم د مديريت په تامين او هم د مديريت پر وړاندې د خنډونو په ايجادولو کې مهم رول ولوبوي او د زده کړې مانع شي. د ټولګي فضا نه يوازې داچې په فزيکي چاپېريال پورې نه محدوديږي، بلکې په عاطفي فضا پورې يانې د ښوونکي او زده کوونکي يا زده کوونکو په روابطو پورې هم اړونديږي. نو يو ټولګي بايد له عاطفي پلوه مناسب حالت ولري او د ښوونکي او زده کوونکي تر منځ بايد دوستانه اړيکې شته وي.

د ټولگي د مدیریت سبکونه

د ټولگي د مدیریت سبکونه توپیر لري. ښوونکي کولای شي د ښوونې او روزنې د موخو، د زده کوونکو د پوره پېژندنې او درسي فضا په پام کې نیولو سره مختلف سبکونه تجربه کړي. په ټوله کې درسي ډوله سبکونه شتون لري چې عبارت دې له:

الف : پر دموکراسی ولاړ مدیریت

دا د ټولگي د مدیریت کولو یو ډېرښه میتود دی؛ځکه چې زده کوونکي له تحصیلي اړخه ډېر پرمختگ کوي او څومره چې د ښوونکي او زده کوونکو ترمنځ ښې اړیکې او درناوی ولري په هماغه اندازه زده کړیالانوته درس مهم او د پام وړگرځي هغوی کولای شي د خپل ښوونکي څخه په یوه ازاده فضا کې د درس په هکله پوښتنې وکړي، نظر وړاندې کړي، وړاندېز وکړي، بحث وکړي او د خپلې پوهې کچه لوړه کړي. ددې ترڅنگ دوی خپله د ټولگي په مدیریت کې مرسته وکړي. د ښوونکي په لارښوونه په فعالیتونو گمارل کېږي، په دې ډول ټولگیو کې د زده کوونکو او ښوونکو تر منځ گډ تفاهم شته وي او انضباطي ستونزې ډېرې نه رامنځته کېږي.

ب: پر عدم دخالت ولاړ مدیریت

په دې ډول ټولگي کې د ښوونکي د اداري موخې مشخصې نه وي او ښوونکي د ښوونېزو او روزنېزو موخو په ترسره کولو کې نیمگړتیا احساسوي. د تدریس او ټولگي د مدیریت لپاره امادگي نه لري، زده کوونکي ازاد پرېږدي، کوم کار چې یې زړه وغواړي سرته یې ورسوي او هر کار د دوی په خپله خوښه وي. همدارنگه په دې میتود کې د مشخصو موخو د نشتوالي او درسي ټولگي د مدیریت د ضعف په خاطر زده کړه کمېږي، نو په همدې خاطر تر ټولو بد میتود همدا میتود دی.

ج : استبدادي یا زور زیاتی مدیریت

هغه ښوونکي چې په درسي چارو کې له استبدادي مدیریت څخه کاراخلي زده کوونکي په شدید

ډول کنترولوي او محدودوي. په دې ډول مديريت کې زده کوونکي د پوښتنې کولو اجازه نه لري، ټول تصميمونه د ښوونکي پر غاړه وي، زده کوونکو ته ډېر احترام نه کېږي، زده کوونکي د هېجان او اضطراب دلرلو په خاطر د مسووليت احساس نه کوي او چندان زده کړه صورت نه نيسي. هغوی دښوونکي په حضور کې د فعاليتونو د ترسره کولو لپاره هڅې کوي، ولې کله چې ښوونکي نه وي هېڅ فعاليت او کوښښ نه کوي. په داسې حال کې پر ديموکراسۍ ولاړ مديريت کې زده کوونکي هڅې کوي چې خپلې چارې په سم ډول ترسره کړي. (شريعتمداري، ۱۳۸۲).

په دې ميتود کې ښوونکي د مديريت په برخه کې اصلي رول لوبوي؛ نو په دې سره ښوونکو ته لازمه ده چې د مديريت د ميتودنو په اړوند مالومات ولري او که د درسي ټولګي دمديريت کولو په اړوند پوره مالومات ونه لري د تحصيل پرېښودل، د ټولګي د غيبت، غم او افسردګي، د ښوونکي پر وړاندې د زده کوونکو دمقاومت، د زده کوونکو تر منځ د رفاقت د نه شتون او د درس او زده کړې سره د علاقې په نه درلودلو کې ډېرې ژورې اغېزې لري. روښانه خبره ده چې په درسي ټولګي کې د ښوونکي د رهبرۍ څرنګوالی، ددې غبرګونونو په رامنځته کېدلو کې بنسټيز او عمده رول لري. لنډه داچې دا ډول اداره د هغې ادارې برعکس ده چې په دموکراسۍ ولاړه وي او زده کوونکو ته پکې ارزښت ورکول کېږي او زده کړه په اسانۍ سره صورت نيسي. په دې ډول اداره کې زده کوونکي د ښوونکي سره علاقه نه لري. زده کوونکو ته، ښوونځي او لوستنځي د علاقې وړ نه وي، نو دوی نشي کولای په لازمه توګه ښوونې ته لاسرسی ولري او په درسونو کې پرمختګ وکړي.

د درسي ټولګي په مديريت کې د اغېزمنو ښوونکو ځانګړنې

اغېز لرونکي ښوونکي هغه دي، چې په مناسب او مستقيم يا غيرمستقيم ډول هغه موخې چې په زده کوونکو پورې اړوندې دي، تعقيبوي. اغېزمن ښوونکي بايد په خپلو چارو کې د اغېزمنتوب د تر لاسه کولو لپاره لاندې ځانګړنې کسب کړي،تر څو وکولای شي درسي ټولګی په ښه او سم ډول اداره کړي. اغېزمن ښوونکي هغه ښوونکي دي چې په ټوله کې لاندې ځانګړنې لري:

۱: اغېزمن ښوونکي خپل زده کوونکي د هغوی د زده کړې سبکونه او طريقې، د ضعف او قوت ټکي او د هغوی پوهه او مهارتونه پېژني او پوهېږي چې زده کوونکي په کوم ډول کولای شي چې ښه زده کړه وکړي.

۲: اغېزمن ښوونکي په پوره ډول امادګي لري، پر درسي موضوع پوره حاکميت لري او په پوره دقت سره پلان جوړوي.

۳: اغېزمن ښوونکي هغه دي چې له خپلو زده کوونکو سره پېژندګلوي ولري او د تدريس په مختلفو طريقو او مهارتونو پوه وي.

۴: اغېزمن ښوونکي خپل زده کوونکي په عملي کارونو مشغولوي.

۵: اغېزمن ښوونکي په لومړۍ ورځ خپل انضباط او کنترول زده کوونکوته ښيې او د زده کوونکو د

بې پروايي پايلې هم ورته په نښه کوي تر څو له لومړيو ورځو د دوی پام درس ته را وګرځوي.
٦: اغېزمن ښوونکي خپلو زده کوونکو ته ډېر درناوی کوي ترڅو دوی هم همدا احساس په ځان کې غښتلی کړی.
٧: اغېزمن ښوونکي خپل ټولګي په ښه ډول اداره کوي. زده کوونکي پوهېږي چې کومې دندې بايد ترسره کړي، زده کوونکي خپل فعاليتونه ترسره کوي ځکه چې ښوونکي په اوله ورځ خپل قوانين او مقررات ټاکي او د نامناسبو کړنو پايلې ورته اعلانوي. ټول فعاليتونه يې واضح او روښانه وي.
٨: اغېزمن ښوونکي نه يوازې د زده کوونکو کارونه اوفعاليتونه مشخصوي، بلکې دا هم مشخص کوي چې ولې او څه ډول بايد کارونه تر سره کړي. (د کړنو او فعاليتونو د ترسره کولو دلايل او منطق روښانه کوي او زده کوونکي متقاعد کوي).
٩: اغېزمن ښوونکي د زده کوونکو فعاليتونه په دوامداره ډول تر نظارت اوڅارنې لاندې نيسي او په دې جريان کې دزده کوونکو کارونه ارزوي او هغوی ته په فردي ډول د ترسره شوو دندو په اړوند فيډبک ورکوي او دقت او هڅه کوي چې ښه کار ته ښه بدل ورکړي.

د درسي ټولګي د مديريت طريقې (کړنلارې)

ښوونکي د ټولګي د ښوونېزو موخو، چاپېريال، عاطفي شرايطوپه هره دوره او هر ټولګي کې د زده کوونکو پېژندګلوي ته په پام سره، د درسي ټولګي د مديريت لپاره د خپلو تجربو او مطالعاتو څخه په ګټې اخيستنې سره د خاصو طريقو او لارو څخه ګټه اخلي، چې په دې برخه کې يوشمېر طريقې وړاندې کوو چې په لاندې ډول دي:

پوره امادګي

ښوونکې بايد نه يوازې دا چې په موضوع حاکم وي بلکې د ورځنيو اطلاعاتو څخه هم پوره مالومات ولري او د دې ترڅنګ له روحيي، جسمي او صحي اړخه هم تدريس ته چمتووالي ولري؛ سربېره پردې ښوونکي بايد هغه رشته چې تدريس کوييې پکې پوره تخصصي او اپډيټ شوي مالومات ولري او د علم او ټکنالوژۍ دپرمختګ متناسب خپلو مالوماتو ته پراختيا ورکړي.

د فرصتونو څخه ګټه اخيستل يا د شرايطو سره مطابق تدريس کول

دتدريس پر مهال ممکن يو شمېر اتفاقات را منځته شي د بېلګې په ډول: د واورې اوريدل، سيلاب راتلل، زلزله او نور. څرنګه چې دا ډول پديدې د زده کوونکو لپاره ناځاپي وي، نو ښوونکي کولای شي همدې اتفاقاتو ته په کتو سره خپلو درسي موضوعاتو لومړيتوب ته ورکړي او همدې موضوع ته په پام سره موضوع وټاکي او تدريس وکړي. چې په دې ډول سره زده کوونکي د عيني پديدو سره اشنا کيږي. ښوونکي په ټولګي کې د تنوع په را منځته کولو او نوې موضوع په وړاندې کولو سره کولای شي د ټولګي فضا د ستړيا له حالت څخه وباسي او ټولګي ته تازګي او

خوښي ورکړي.

د ټولګي د قوانینو ټاکل

په ټولګي کې د قوانینو ټاکل د ټولګي په کنټرول او د ښوونکي په اغېزمنتوب کې بنسټیز رول لري. که په لومړیو کې قوانین و نه ټاکل شي زده کوونکي د ټولګي وضعیت د خپلې ګټې او خوښې په لور او د ښوونکي د نا خوښۍ په ډول تعینوي. نو د ټولګي د کنټرول او ښې اداري، د تدریس د وخت څخه د ښې استفادې او د کال په اوږدو کې د احتمالي ستونزو د را ولاړېدو د مخنیوي لپاره لازمه ده، چې ښوونکي د ښوونیز کال په لومړیو کې مخکې له دې چې درسي ټولګي ته دننه شي خپلو تجربو او هغه اطلاعاتو ته په کتو چې د زده کوونکو په اړوند یې لري، خاص قوانین او مقررات فهرست کوي او د دې لپاره چې له یاده یې ونه وځي، په یوه پاڼه (کاغذ) کې یې ولیکي او په لومړنۍ درسي ناسته کې یې زده کوونکو ته اعلانوي او د زده کوونکو او ځان ترمنځ یوه دوه طرفه هوکړه لیک منعقد کوي، په داسې ډول چې زده کوونکي د ښوونیز کال یا هم یو سمستر تر پایه پورې هغه قوانین رعایت کړي. په ابتدایه دوره کې باید د درسي ټولګي اصول او قواعد د کال په لومړیو ورځو کې د زده کوونکو په اختیار کې ورکړي. مطالعاتو ښودلې ده چې ښوونکي باید خپل انضباطي سیاست اعمال کړي او په دې برخه کې باید ثابت قدمه و اوسي. په دې ډول سره زده کوونکي، د ښوونکي د مستقیم نظارت او دخالت پرته کولای شي مناسبې کړنې ترسره کړي. د زده کوونکو د اخري بریالیتوب د دلایلو څخه یو هم د درسي ټولګي د قوانینو او مقرراتو څخه پیروي کول دي. د یادولو وړ ده چې په مثبته ژبه د قوانینو ټاکل ددې باعث کېږي، چې زده کوونکي د ښوونکي سره علاقه پیدا کړي او په درسي فعالیتونو کې په فعال ډول ونډه واخلي. چې په دې توګه د درسي ټولګي مدیریت خپله تامین کېږي.

د ټولګي د قوانینو او مقرراتو نوملړ

په مثبته ژبه په منفي ژبه

- پر خپل وخت ټولګي ته حاضر شئ.
- ټولګې ته باید ناوخته رانشئ.
- په امادګۍ سره درسي ټولګي ته دننه شئ.
- له امادګی پرته ټولګي ته مه دننه کېږئ.
- د ټولګي نظم او انضباط وساتئ.
- په نظم او ترتیب او ارام ډول له ټولګي څخه ووځئ.
- چې له ټولګي څخه وتئ منډې مه وهئ.
- له خبرو کول مخکې، لومړی اجازه واخلئ.
- له اجازې پرته خبرې مه کوئ.

باید په پام کې ولرو چې وضح شوي قوانین او مقررات باید دومره ډېر نه وي، چې د زده کوونکو د

زده کړې دفعالیتونو مخه ونیسي؛بلکې دقیق، روښانه او د انعطاف وړ وي. په داسې ډول چې زده کوونکي وپوهېږي په درسي ټولګي کې کومې کړنې منل کېږي کومې کړنې منع دي.یانې کوم کارونه کولای شي او کوم کارونه نه شي ترسره کولای.

د کړنو د تغیر لارې چارې

د کړنو دتغیر څخه منظور د زده کوونکو د کړنو د اصلاح په موخه د زده کړې د ارواپوهنې د اصولو او طریقو څخه استفاده کول دي. ددې لارو چارو لویه موخه، د مطلوبو ښوونیزو او ټولنیزو کړنو د ترسره کولو لپاره د زده کوونکو لارښونه او د نامطلوبو کړنو له منځه وړل دي. (سیف، هغوی و نه رټې او نور اقدامات چې نامطلوبې پایلې لري کم کړي. یو شمېر ښوونکي چې د (کړنو دتغیر) دمیتودونو څخه بې خبره وي، له منفې لارو څخه استفاده کوي لکه تنبیه، له ټولګي څخه د زده کوونکو اخراجول او داسې نور. هغوی تل د زده کوونکو د نامطلوبو کړنو څخه شکایت کوي، اما هېڅ وخت له ځانه پوښتنه نه کوي،چې ولې زده کوونکي نامطلوبې او نامناسبې کړنې ترسره کوي؟ شاید اصلي لامل یې د ټولګي په اداره کې د ښوونکي نیمګړتیا او ضعف وي. د رفتار د تغیر میتودونه ډېر دي اما یو میتود یې چې ډېر اغېزمن دی د اشباع میتود دې.

- ***د لومړني درسي ساعت ارزښت***

کله چې ښوونکي ټولګي ته دننه کېږي لومړی باید د خدای پاک نوم یاد کړي، سلام واچوي وروسته د زده کوونکو له حاله ځان خبر کړي او په لنډه توګه ځان زده کوونکو ته ور وپېژني. د اړتیا پر مهال خپل مشخصات لکه نوم، تخلص، مدرک، تحصیلي څانګه او د تحصیل ځای او داسې نور په تخته ولیکي. وروسته له دې لازمه ده، چې په ډېر غور او فکر سره خپل درس پیل کړي. ځکه چې یو ښه پیل کولای شي په ټولګي کې د ډېرو ستونزو او بې نظمیو څخه مخنیوی وکړي؛ نو لازمه ده چې ټوله انرژي په کار واچوي او په لومړي درسي ساعت کې په اعلی ډول درس ورکړي د ښوونیز کال تر پایه به بریالي وي. ښه خبره داده چې په لومړۍ جلسه کې د زده کوونکو سره رسمي چلند وشي او وروسته بیا د هغوی سره صمیمي چلند غوره شي. په دې ډول سره د زده کوونکو په ذهن کې یو تصویر ایجادوي چې هغوی فکر کوي دا یو مقتدر، ماهر او مسلط ښوونکي دي. ځکه چې زده کوونکي د لومړنۍ جلسې څخه وروسته د تاسو د کار په اړوند قضاوت کوي. په همدې خاطر لومړنۍ جلسه کولای شي په ټولګي کې یوه داسې فضا را منځته کړي۱۳۷۶) ددې میتودونو څخه باخبري ددې باعث کېږي تر څو ښوونکي عصباني نه شي. زده کوونکي له ټولګي څخه ونه باسي چې اغېزه یې په ټول کال او یا سمستر کې د زده کوونکو په ذهن کې باقي پاتې شي. د ټولګي بریالي اداره تر ډېره په هغو اصولو او اقداماتو پورې اړه لري چې په لومړۍ جلسه کې مو تعین کړي او عملي کړي مو دي. د یو کال په اوږدو کې د ټولګي د ادارې او کنټرول په اړوند د ښوونکي بریالیتوب او شکست په لومړنۍ جلسې پورې تړاو لري. که په لومړنۍ جلسه کې مو وښودله، چې یو بریالی ښوونکي یې، په حقیقت کې مو د خپلو زده کوونکو

په ذهنونو کې یوه مثبته روحیه ایجاد کړي، که د کال په اوږدو کې له کومې ستونزې سره مخ هم شي نو زده کوونکي د لومړۍ ورځې تصویر په ذهن کې لري او تاسو بیا هم د بریالي ښوونکي په توګه مني او د یو ضعیف ښوونکي په توګه تاسو ته نه ګوري، بلکې د یو قوي او اغېزمن ښوونکي په سترګو درته ګوري.

• د زده کوونکو د نومونو زده کول

د درسي ټولګي د مدیریت یوه ډېره ساده او اسانه لارد زده کوونکو د نومونو زده کول دي. کله چې د زده کوونکو نومونه زده کړې هغوی تاسو ته د یو ځېرک او هوښیار ښوونکي په سترګو ګوري او بې نظمي نه کوي پوهېږي چې استاد هر څه ته متوجه دی. کله چې زده کوونکي ته په نوم غږ کوي په حقیقت کې یوه عاطفي فضا ایجادوي او په دې صورت کې زده کوونکي ځان ته اجازه نه ورکوي چې د ټولګي نظم له منځه یوسي او کله چې د هر زده کوونکي نوم زده کوي په دې مانا چې هر یوه سره علاقه لري چې په دې صورت کې د بې نظمۍ په نوم د کومې پدیدې رامنځته کېدل په ټولګي کې ډېر کم امکان نه لري. کله چې د زده کوونکو شمېر زیات وي دهغوی د نومونو زده کول ګران کار دی، خو درانه ښوونکي د لاندې لارو چارو څخه په ګټې اخیستنې کولای شي چې ډېر ژر د خپلو زده کوونکو نومونه زده کړي:

۱ . له زده کوونکو څخه وغواړي چې هر یو په انفرادي ډول خپل ځان معرفي کړي.

۲ . کله چې زده کوونکي ځان معرفي کوي، بل څه ته پام مه کوئ؛ بلکې یوازې د زده کوونکي نوم ته پام وکړئ او اماده و اوسېږئ. وروسته د زده کوونکي نوم په لوړ اواز تلفظ کړئ. د بېلګې په ډول ستا نوم محمد طاهر خپلواک دی؟

۳ . په دې پړاو کې تصویر سازي وکړئ او د زده کوونکي نوم د هغه چا سره چې تاسو یې پېژنئ په خپل ذهن کې یې تصویر جوړ کړئ او دهمدې نظر وړ کس او زده کوونکي تر منځ یوه ذهني رابطه ټینګه کړئ.

۴ . د زدکوونکو د نومونو د ژر زده کولو لپاره د هغوی د نومونو د لیست څخه ګټه واخلئ.

۵. د امکان په صورت کې د زده کوونکو څخه وغواړئ چې په څو لومړیو اونیو کې په ثابت ځای کې کیني.

۶. د لیدلو ثابتې نښې لکه: ابي سترګې، طلایي سترګې، غټه پزه، غنچه شونډې، تور کالي او نورو له لارې کولای شي د زده کوونکو نومونه زده کړئ.

۷. له هر زده کوونکي څخه وغواړئ چې د تختې مخې ته راشي او نورو ته ځان معرفي کړي. البته دا کار د ډېر شمېر لرونکي ټولګي لپاره مناسب نه دی ځکه ډېر وخت نیسي.

۸. زده کوونکو ته ووایئ چې په کاغذ خپل نوم ولیکي او په خپل میز یې وچسپوي.

۹. ښوونکي دې هڅه وکړي چې په هر ورځ کې دیو قطار زده کوونکو نومونه زده کړي.

۱۰. له هر زده کوونکي وغواړئ کله چې نظر ورکوي او یا پوښتنه ځوابوي اول دې خپل نوم

واخلي وروسته دې نظر وړاندې کړي.

• زده کوونکو ته د مطالعې د صحیح طریقو او لارو چارو ښودل

د هر کار د ترسره کولو لپاره په ځانګړي ډول د مطالعې او زده کړې لپاره ځانګړې طریقې شته دی، چې د زده کوونکو سره په بریالیتوب کې مرسته کوي. ډېر شمېر زده کوونکو د مطالعې په صحیح طریقې نه دي زده او نه پوهېږي،څه وخت، چېرته او څه ډول باید مطالعه وکړي. د نړی په پرمختللو ټولنو کې د مطالعې صحیح میتودونه په ښوونیزو مراکزو کې د مختلفو درسونو او موضوعاتو ترڅنګ زده کوونکو ته درس ورکول کېږي. چې په دې سره ډېر زده کوونکي د لوړ استعداد څخه برخمن وي او ډېره مطالعه کوي، ولې که د مطالعې په سمو طریقو پوه نشې، نو نشي کولای د خوښي وړ پایله لاسته راوړي. دا زده کوونکي کله چې په ټولګي کې د ښوونکي د پوښتنې سره مخ کېږي،نو پرځپله حافظه فشار راوړي اما بیا هم نشي کولای د پوښتنې ځواب پیدا کړي؛ نو غواړي د پوښتنې د ځواب لپاره له ټولګیوالو څخه مرسته وغواړي، چې همدا کار د دې باعث کېږي چې په ټولګي کې شور ماشور جوړ شي او ښوونکي د ټولګي اداره او کنترول له لاسه ورکړي، نو د ټولګي د مدیریت له طریقو څخه یوه هم داده چې زده کوونکي د مطالعې له سمو طریقو سره اشنا کړل شي او وهڅول شي تر څو ددې طریقو څخه کار واخلي.

•په درسي ټولګي کې د ښوونکي ښه رویه

ښه رویه او ښه اخلاق کینه له مینځه وړي، انسانان یوبل ته نژدې کوي، زړونه یو له بل سره تړي او د ټولګي فضا تازه او د خوښیو څخه ډکوي. د تاسو او زده کوونکو تر منځ د قوي عاطفې اړیکو ټینګښت د محبت او دوستۍ د دوام او ثبات باعث کېږي. هر اغېزمن ښوونکي باید یو خوش اخلاقه، ورین تندي لرونکی، عاطفي او مهربانه، د رواني سلامت یا روغتیا لرونکي او انطباق منونکی شخص وي. تل پر شونډو موسکا ولري، دخپل عصبانیت او عصبي کېدو مخه ونیسي، له زده کوونکو سره صمیمي ولې قاطع چلند وکړي او په پوره ډاډ عمل وکړي، اما ښه داده چې د زده کوونکو سره د اندازې نه زیات صمیمیت او نژدېوالي څخه اجتناب وکړي، ځکه ځېنې وخت ډېر صمیمیت د زده کوونکو د لار ورکۍ او ښوونکي د ستړیا او پښېمانۍ سبب ګرځي.

• د مانا لرونکو ګړنو ډیزان

په درسي ټولګي کې د ستونزو د را ولاړېدو د مخنیوي د لارو چارو څخه یوه هم داده، چې مانا داره فعالیتونه ډیزاین او په کار واچول شي. مانا لرونکي کړنې د زده کوونکو علاقه زیاتوي او په ټولګي کې د بې نظمۍ مخنیوی کوي. مانا داره فعالیتونه هغه فعالیتونه دي، چې د زده کوونکو علایق، تفکر او د زده کوونکو امادګي یې او وکولای شي د زده کوونکو پر پرمختګ اغېزه وکړي.

• د فرصتونو برابرول

یو ترکیې متل دی، وایي: «خوب، خوب راوړي.» ددې پربنسټ یو شمېر وایي: ((زدکړه، زدکړه

راوړي» نو په همدې خاطر لازمه ده چې په ټولګي کې فرصتونه ایجاد شي، ترڅو هر زده کوونکی په درسي ټولګي کې بریالیتوب او زده کړه تجربه کړي. د زده کوونکي د بریالیتوب تجربه، کېدای شي، د ټولګیوالو سره دمرستې او یا د یو انفرادي کار په ترسره کولو سره حاصل شي. بریالي ښوونکي داسې فعالیتونه تنظیموي، چې نه ډېر سخت او نه ډېر اسانه وي؛ بلکې هغه فعالیتونه چې انګېزه پارېدونکې او په هغه کې د بریالیتوب امکان ډېر وي طرحه کوي.

- ***زده کوونکو ته د لازم پیلېبک (اصلاحي نظر) ورکول***

زده کوونکي اړ دي چې د خپلو کړنو د پایلو څخه خبر شي، ځکه چې دا خبرتیاددې باعث کېږي،چې د خپل بریالیتوب په هکله قضاوت وکړي او له هغوی سره مرسته کوي څو د خپل بریالیتوب لپاره معیارونه ډیزاین کړي او ددې معیارونه د پوره کولو لپاره لازمې هڅې او کوښښونه وکړي.

- ***په تصمیم نیولو کې زده کوونکو ته ونډه ورکول***

زده کوونکي اړ دي چې د خپلو کړنو په اړه چې ترسره کوي یې، اختیار ولري. د درسي ټولګي د مدیریت ضعف او د زده کړې لپاره زده کوونکو ته ونډه نه ورکول، په زده کوونکو کې دا احساس را منځته کوي،چې د خپلې زده کړې اختیار نه لري. په دې مواردو کې زده کوونکي د ښوونکي د اوامرو مطیع ګرځي او د زده کړې لپاره انګېزه له لاسه ورکوي. ددې وضعیت د له منځه وړلو لپاره یوه لاره داده، چې ښوونکي زده کوونکو ته فرصت ورکړي، ترڅو پخپله د تجربې لارې د زده کړې ستونزې تعین کړي. که زده کوونکي پر دې باور وکړي، چې د ټولګي په فعالیتونو او تصمیمونو کې مهم رول لري، د زده کړې لپاره به ډېره انګېزه پیدا کړي او د بدو کړنو او بې نظمیو کچه به راټیټه کړي.

- ***پر ټولګي مداومه څارنه***

د درسي ټولګي په اداره او کنترول کې یو اغېزمن عامل دادی، چې ښوونکي د ټولو کړنو په اړوند چې په ټولګي کې ترسره کېږي،خبروي. ددې کار لپاره دا ډېره مهمه ده چې څه ډول د ټولګي ټولې کړنې تر څارنې لاندې ولري؛ نو په همدې خاطر پام وکړي، چې لیدنه او څارنه مو د زده کوونکو ترمنځ په عادلانه ډول وویشي. ستاسو د څېرې حالت کولای شي، په زده کوونکو ډېره اغېزه وکړي. له ټولو ستونزو سره سره چې له ځان سره یې لري، بیا هم په (مهربان ډول زده کوونکو ته وګوري). لیدل په دوه ډوله دي: لیدل او کتل یا لیدنه او کتنه. لیدل یو غیر ارادي فعالیت دی. مونږ ټول شیان وینو، که وغواړو او که ونه غواړو هر هغه څه چې زمونږ په وړاندې شته هغه وینو، خو یوازې هغه څه مو په یاد پاتې کېږي، چې په ارادي ډول او پوره دقت سره مو ورته کتلي وي، نو په دې سره په ټولګي کې هڅه وکړئ، چې د خپلې لیدنې او کتنې څرنګوالي ته پام وکړئ؛ ځکه چې زده کوونکي د درسي مطالبو یوه برخه د ښوونکي د سترګو داړیکو له لارې زده کوي.

په پايله کې په هره اندازه چې ښوونکي د ليدلو او کتلو مهارت ولري، په همغه اندازه په تدريس کې بريالي دي. په يا د ولرئ، چې زده کوونکي متوجه دي، چې ښوونکي کوم کس يا کومو کسانو ته ډېر ګوري. له همدې خاطره په هغوی کې د حسادت حس تحريک کېږي او د يو شمېر کړنو په ترسره کولو سره د ټولګي مديريت له خنډونو سره مخامخ کوي. ويل کېږي،چې ښوونکي په شا کې هم سترګې لري، دا ددې نه سرچينه اخلي، چې هغوی نه يوازې تيز ليدونکي دي او قوي تمرکز لري؛ بلکې د هغوی بدني تحرک زيات دی. (فونتانا، ۹۷۶) که ښوونکي د ټولګي پر اوضاع واکمن وي او په ټولګي کې يې هر ډول خوځښت تر نظر لاندې وي، په دې صورت کې د زده کوونکو د بې نظمی د رامنځته کولو د فرصت مخه نيول کېږي. څکه که زده کوونکي احساس وکړي، چې ښوونکي د هغوی ټولې کړنې تر څارنې لاندې لري او په ټولګي کې د درس په جريان کې په زده کوونکو اغېزلري؛ نو په دې حالت کې زده کوونکي نشي کولای، چې بې نظمي را منځته کړي.

ښوونيز درسي نصاب

ښوونيز او روزنيز منل شوي سيستم د يوې پرمختللې او مهذبې ټولنې بنسټ جوړوي، داسې يو سيستم چې له هر ډول سياسي لاسوهنو پاک وي او د هېڅ سياسي ګوند، ډلې اوخوځښت زېږنده نه وي او نه په کوم ځانګړي شخص پورې تړلی وي، د ولس د غوښتنو او اړتياوو ځواب ويونکي او رښتيني استازيو يا د ملت په فکر او هوډ جوړ شوی وي. تر ټولو لويه او لومړۍ غوښتنه او اړتيا د واقعيتونو درک کول او د زده کوونکي اړتيا او ورتيا ده، چې هېڅکله او په هر ډول شرايطو کې بايد له پامه ونه غورځول شي.

همدا راز ښوونيز درسي نصاب بايد د ملي وثيقې ښکارندوی وکړي نه د کومې شخصي او سياسي مفکورې، هغه څه چې د ولس او خلکو غوښتنه ده او ورته اړتيا لري، د هغوی نظرونو ته د احترام په سترګه وکتل شي.

د اسلامي ارزښتونو، د ټولنې د ملي يووالي او د مينې او محبت په ارزښتناکو تورو پيل شوی نصاب وي، څو د دغې سپېڅلې خاورې د ګلاليو بچيانو ذهنونه د اسلام پالنې، انسان پالنې او هېواد پالنې په موخه وروزي، د نيکمرغۍ او سوکالۍ خوا ته يې روان کړي، له نوي ساينس او ټکنالوژۍ سره يې بلد او د نړۍ له سيالانو سره يې سيال کړي، د خپلې خاورې په ارزښت يې پوه کړي او بالاخره له خپلو اسلامي مقدساتو، هېوادني دود، ملي ارزښتونو او دستور څخه په هر اړخيز ډول خبر واوسي په پرديو شومو دسيسو او نغوتو باندې ونه غولېږي.

که په هېواد کې تير ديرش کلن ناورين ته لږ ځير شو، پرته له دې چې د چا يا هم کومې ډلې او سياسي تنظيم پلوي وکړو دا به راته څرګنده شي، چې زموږ ملي نصاب په ګونډي اوسمتي نصابونو وېشل شوي و.

هرې ډلې او هر تنظيم به د خپلې خوښې اوسياسي مفکورې پربنسټ نصاب رغاوه او په دغه بهير

کې د پوهنې بنسټ هم لکه د هېواد د نورو اقتصادي، ټولنيزو او بشري بنسټونو په څېر ګډوډ شـوی و. د مرکزي ښوونې او روزنې سيستم يو شان نـه و او لـه بېلـو بېلـو ښـوونيزو سيسـټمونو څـخه ګټـه اخيستل کېده، ښوونيز نصاب نه يوازې يو شان (متوازن) نه و، بلکې زيات شمېر نصابونه په قسـمي ډول د پلي کېدو وړ ګرځېدل، همدغه وجه وه، چې زموږ هېواد يې له لويو لويو بـدبختيو سره لاس او ګريوان کړ، زياتره ښوونځي د اوږدو جګړو په ترڅ کې يـا لـه منځـه ولاړل يـا هـم ډېـر زيـانمن شول. زيات شمېر تجربه لرونکو او مسلکي ښوونکو د ناوړو شرايطو له امله معارف پرېښود چې تر اوسه پورې لا د دغو بدمرغيو لوګي ورک شوي نه دي.

په تير لنډ تاريخ کې د هېواد دننه او بهر د هجرت په ټاټوبي کې هم له دې نا خوالو سره مخ وو، همدا راز بهرنۍ خيريه او ښوونېزې مؤسسې په خپل ځای کې پاتې راغلي دي، له غربي، اروپايې، امريکايي ښوونيزو مؤسسو او ادارو سربېره عربي او اسلامي ادارو هم خپل رسالت زموږ د هېواد د اړتياوو پر وړاندې سم تر سره نه کړ.

دلته غواړم يوازې څو بېلګې د لږ وضاحت لپاره وڅېړم:

کېدله: نصاب هغه څه دي، چې ماشوم او نوی نسل روزي او له يوې لسيزې وروسته يې د خپل هېواد د خدمت لپاره چمتو کوي، نو زده کوونکي بايد تل داسې وروزل شي، چې له ټولو مخکې د اسلام د سپيڅلي دين د اساساتو او ورسره په څنګ کې د خپل هېواد د غوښتنو ځواب ويونکی ځوان جوړشي. يوه بله د يادولو وړ خبره دا ده، چې د اسلامي مفاهيمو او هېواد د خدمت او ملي ارزښتونو تعبېر بايد سم انځور شي، ناسم وړاندې کېدل يا د خپلو موخو لپاره يې کارول درست نه دي. دا سمه ده، چې اسلامي اساسات او د اسلام مقدس دين ته ژمنتوب اساسي غوښتنه ده، همدا راز د هېواد خدمت او چوپړ هم پر ولس حق دی، خو د دې مانا دا نه ده، چې د نصاب په برخه کې منل شوي نړيوال معيارونه يا د اروا پوهنې او ځان جوړونې هغه اصول له پامه وغورځول شي، چې په دې برخه کې منل شوي دي.

د اسلام مقدس دين له افراط او تفريط څخه پاک دين دی، هر څه يې په خپل ځای او په ځانګړې بڼه او شمېر لازم کړي دی، که څوک د يوې مياشتې فرضي روژې په ځای يو کال روژه نيسي يا هم د ورځې په ځای شپه او ورځ روژې نيولو هوډ کوي، دا کړنې نه دا چې له دين سره مينه او اخلاص ښيې، بلکې دين يې ردوي. همدا راز که د هېواد مينه او ارزښتونه دومره حد ته ورسېږي، چې له انسان لار ورکوي يا يې د ژوند اساسي برخه ګرځوي دا هم ناسم تصور دی.

دبېلګې په توګه که د لومړنۍ مرحلې زده کوونکي ته د هېواد ملي ارزښتونه، يا مجهول المعنې موضوعات لکه تروريزم، بشري نړيوال حقوق او ميثاقونه، نړيوالې اړيکې او دوستې او په درسي کتابونو کې ځای کړل شي، ددې په ځای چې ددې زده کوونکي په ذهن کې د هېواد مينه پيدا شي، د لومړنۍ مرحلې اصلي موخه چې ليک او لوست دې ترې پاتې او تل به په فلسفي او نا محسوسو مفاهيمو د هغه ذهن ولاړ وي.

بله لويه ستونزه زموږ د هېواد په دې لنډ پړاو کې د نصاب اړوند د انډول نه ساتل دي، هر چا او

هرې ډلې ته چې ددې ولس د پوهنې واګې په لاس کې ورغلي دي هغه د خپل ذوق يا خپل محروم شوي موقف او حق د عکس العمل په پايله کې ښوونيز نصاب د خپل فکر له مخې چمتو کړي دي. که د کومې ډلې يا شخص ښوونځی يا مکتب خوښيده، نو يې د خپل واک په درشل کې هر څه له ښوونځي زار کړي، ښې ودانۍ يې ورته جوړې کړي، د پوهنې ټوله بوديجه يې د کتابونو او نورو درسي توکو په برخه کې لګولې ده، په مقابل کې که د چا مدرسه او ديني مدارسو نظام خوښ وو، نو د هغه په وړاندې د معارف مانا هر څه مدرسه کول يا ديني مرکزونه جوړول دي. په تيرو لسيزو کې به د مجاهدينو په ښوونيز نصاب کې هر مثال د تورې، بارودو، روسي مړو شمېر او د مرميو يا ګولېو پېر وو، ان تر دې چې د رياضيکي معادلو د حل پر مهال به سرې فکر کولوچې ګواکې د عسکري فرقې په منځ کې تمرين کوي. همدا راز د خلقيانو او پرچميانو درسي بېلګې اوتمرينونه به د اشرارو د نيولو، وطن، کوراو کاليو پيدا کولو او د بزګرانود خدمت او نوي پيدا شوي کمونيستۍ د خورولو او ستاينې موضوعات وو. همدا لاملونه وو، چې تر ننه د مکتبي او طالب تر منځ واټن موجود دی، لومړی يې ځان مهذب او متمدن بولي او هغه بل ته په دې نظر ګوري، چې بايد يوازې تر حجرې او محرابه پورې اړوند خپلې ټولې چارې سمبال کړي او د ژوند په نورو برخو کې د خبرو کولو يا نظر ورکولو هېڅ حق نه لري. په مقابل کې دا دويم ډول زده کوونکي لومړي ته د يو عادي او له اسلامه د نه پوهېدونکي شخص په سترګه ګوري ان تر دې چې مکتب يا ښوونځي د ځينو ديني عالمانو په اند په اسلام کې يوازې مباح عمل بلل کېږي، چې ورتلونکي يا د دې ډول تعليم تر سره کوونکي يوازې ګنهګار نه بولي او اهميت ته يې هېڅ اړتيا نه ويني، چې پورتنې دواړه ډول نظريې د ښوونېزو نصابونو د غير متوازنو او نا سمو پاليسيو زېږندنه ده.

د ښوونیز درسي نصاب جوړښت

د تعلیم موخه

د زده کړې موخه یوازې د مادي امکاناتو یا دندې لاسته راوړل نه دي، بلکې د انساني تکامل او په نړۍ کې د واقعي انسان په توګه د ژوندانه تېرول او لوړو خویونو ته رسېدل اساسي موخه ده، څو انسان وکولای شي د همدې پوهې په مټ د خپل ځان، کورنۍ، کلي او ولس لپاره د انسانیت او بشریت د هستۍ اصلي خدمت جوګه او الهي خلافت په سمه توګه ادا کړلای شي.

همدې ټکي ته په پام باید ښوونیز نصاب او نظام داسې چمتو شي، چې زده کوونکي په دې پوه او قانع شي، چې تعلیم او زده کړه د ورځنیو امکاناتو او مادیاتو د لاسته راوړنې وسیله نه، بلکې د انساني قیادت او خدمت جوړونې اصلي موخه ده، چې په دې سره د ورځنیو اړتیاوو پوره کول او مادي امتیازات لاسته راوړل یوه عادي او حتمي چاره ده.

اسلامي معتقدات او ارزښتونه

اسلام د ژوندانه یو هر اړخیز نظام دی، چې په هره برخه کې د انسان او بشریت ټولې نېکمرغۍ او پرمختګونه پکې نغښتي دي.د سوداګرۍ، کار، کسب، ټکنالوجۍ او د ژوندانه په نورو برخو تل ټینګار شوی او همغونه یې هم شوې ده، خو له ژونده اصلي موخې ته چې اسلامي ارزښتونه او معتقدات دي، هر څوک او د هرې کته ګورۍ خلک رابلل شوي دي او دوی ټول اړ دي چې دې موخې ته ژمن وي. له همدې کبله باید په ښوونیز نصاب کښې د (دیني ښوونې) تر عنوان لاندې یوازې په څو لنډو او محدودو موضوعاتو بسنه و نه شي، بلکې د هرې برخې او هرې موضوع اړوند مفردات له ځانه سره ولري.

جلا (غیر مختلط) تعلیم

هره ټولنه او معاشره خپل خپل عادات او ځانګړي اصول لري. افغاني ټولنه هم د بشریت د یو نظام په توګه خپلې ځانګړنې، اړتیاوې او غوښتنې لري، چې باید له پامه و نه غورځول شي. دا چې په فطري توګه نر او ښځه د جلا جلا موخو لپاره پیداشوی، نوځکه یې ښوونیز نصاب اونظام باید د هغو دواړو د ژوند د اړتیا او وړتیا پر بنسټ د جلا جلا تعلیم په ښه چمتو کړل شي. سالم چاپېریال او د نظام چلوونکي د سم او سالم چاپېریال برابرول او د نظام چلوونکو صلاحیت او صالحیت د ښوونیز نصاب تر اهمیت کم نه دی، که درسي معیار لوړ، ښه او باکیفیته هم وي، خو د مدیر، استاذ، سرښوونکي او نورو کارکوونکو کرکټرونه او همدا راز د ښوونځي او ټولګیو ماحول په ټوله مانا د زده کوونکي په ژوندانه کې جوت تاثیر لري، چې ښه اثر یې ښه او بد یې سلبي اثر لرلای شي.

په لنډه توګه ویلای شو، چې ښوونیز نصاب باید د لاندینۍ ستراتېژۍ په پام کې نیولو سره جوړ شي:

۱. ښوونیز نصاب باید د اسلامي مقدساتو او دیني اړینو زده کړو اړتیاوې پوره کړي.
۲. ښوونیز نصاب باید د ټولنې د اړتیاوو د پوره کولو ضامن وي.
۳. په ښوونیز نصاب کې باید له ملي افتخاراتو او غوره عنعناتو څخه په زړه پورې یادونه وشي.
٤. په ښوونېزه برخه کې باید انکشاف متوازن وي، هسې نه چې د یوه ښوونځي زده کوونکي له پرمخ تللو کمپیوټرونو څخه استفاده وکړي او بل ښوونځی د اسمان تر چت لاندې په لوخه ځمکه زده کړې وکړي.
۵. د مسلکي نارینه او ښځینه ښوونکو شتون د ښوونې د پیاوړتیا له اساسي لاملونو څخه دي، همدا راز د د کافي درسي موادو شتون اړین دي.
٦. نصاب باید سیاسي نه وي، په دې مانا چې هر نظام او هر حاکم ګوند یې د خپلو مفاداتو او ښېګڼو لپاره را وڅرخوي لکه په اوسنیو ځینې نصابونو کې (د طالب د واکمنۍ توره دوره، تروریزم او داسې نورو الفاظو کارول) ځکه دا رنګه پارونکې الفاظ د ټولنې په منځ کې نفرت، کرکه او د زده کوونکي مسیر بل لورې ته اړوي.
۷. له تعلیمي مرکزونو څخه باید سیاسي ګټه پورته نه کړل شي، لکه په ښوونځي یا پوهنتون کې د انتخاباتي حلقو جوړول یا د کوم کاندید په اړه هلته غونډې ترسره کول.
۸. د واحد، پر مخ تللي او هر اړخېز ښوونیز نصاب شتون د یوې پرمخ تللې ټولنې لپاره لومړۍ اړتیا ده.

د ښوونیز نصاب عمده موخې

۱- د ښوونځیو د زده کوونکو په اسلامي روحیه روزل، د اسلام د سپیڅلي دین په بنسټونو پیاوړتیا، د اسلامي پوهې پراختیا چې نه پکې زیاتی وي او نه پکې کمی او بنسټ یې هم قرآني پوهه او د

محمدصلی الله علیه وسلم سنت وي. د الله جل جلاله پېژندلو په موخه د ځان پېژندنې د روحیې شتون، په لوی الله جل جلاله او دیني ارزښتونو باندې د عقیدې پربنسټ د وګړو د شخصیت پیاوړتیا په دې مانا چې افغانستان یو اسلامي هېواد دی او خلک یې هم ټول مسلمانان دي او د خپل ژوند ټولې چارې به د اسلامي ارزښتونو مطابق پر مخ بیایې.
۲- په هېوادنۍ مینه د زده کوونکو روزل، یانې زده کوونکو ته د هېواد پالنې روحیه ورکول، د هېواد جوړول، سمسورول او د زړه له تله له خپل هېواد او له خپلو خلکو سره مینه لرل خپل خلک خپل ځان ګڼل.
۳- زده کوونکي په داسې لارو چارو روزل تر څو په راتلونکې کې د هېواد په کچه ورځخه ښه کادري په ځان متکي کارپوه علمي او مسلکي شخصیتونه جوړ شي، چې په راتلونکي کې د خپلې ټولنې او د خپل هېواد د مظلومو او بېچاره بچیانو درد ته درمل شي.
۴- د ښوونیز نصاب مفردات او د مضمونونو شمېر داسې جوړول، چې اړتیاوو ته ځواب ووایي او د زده کوونکي د تعلیمي کچې څخه لوړ یا همدومره ټیټ نه وي، چې دمعیاري تعلیم مخه ډب کړي. همدا راز د نورو هېوادونو د مطلق وارداتي نصاب څخه ډډه کول د تدریسي بهېر ماهیت د تدریس بهېر په ماهیت کې درې فکتورونه شامل دي، فعالیت، موقعیت او منابع یاسرچینې دي، محتوا هغه اصول او مفاهیم دي چې په یو درسي پروګرام او قالب کې وړاندې کېږي، زده کوونکي په مطالعې، تحلیل او دښوونیزې محتوا هدف پلی کوي، دهر درس محتوا یو ځانګړی جوړښت لري دغه جوړښت د معلم د تدریسي طریقې او د فعالیت ډول سره ټاکل کېږي، اصولاً دښوونیزې محتوا اصول په تعین شوو اهدافو ولاړ وي، که چېرې تعین شوي اهداف ددرسي موادو په اصالت اوپه علمي حقایقو ولاړ وي،باید یوه ثابته محتوا په ټول هېواد کې تدریس شي، په داسې حالت کې ښوونکی دابتکار او عمل ازادې څه ناڅه به دمحتوا په انتخاب او جوړښت کې ونه لري، هغوی باید فردي توپیرونه چې هر ډول وي د ثابتو طریقوله لارې ټولو زده کوونکو ته وړاندې کړي اوپه سمو لارو سره لاس پرې پورې کړي او کوښښ وکړي، چې ټاکل شوي اهداف پلي کړي، داسې محتوا چې زده کوونکو ته خفه کوونکي وي او هغوی د ټولګي او ښوونځي د چاپېریال څخه بلې خوا بیایي.
که چېرې په برعکس ډول ټاکل شوي اهداف دزده کوونکو په هر اړخېزه وده ولاړ وي دزده کوونکو علاقې او اړتیاوې او توانایي به دهغوی دښوونېزو فعالیتونو په محور کې ځای ونیسي او ښوونکي به زیات خلاقیت او ابتکار په خپل تدریس کې ښیي.
بلکې د فکر روزنه او د زده کوونکو هر اړخېزه وده به دتوجه وړ وي او ښوونځي به دواقعي ژوند سره همغږې شي او زده کوونکي به دښوونځي دلـرلو او فعالیتونو څخه خوند اخلي، په داسې کړنو کې ددرسي محتوا دټولو ښوونېزو کوښښونو سره دنقشې او طرحې مطابق چې زده کوونکي خپله د هغه په تنظیم او ټاکلو کې برخه اخلي اوهغه موقعیتونه چې د زده کوونکو تر منځ همکاري ایجادوي ګڼل کېږي ددې ټولو پروګرامونو توپیر لومړی ډول دادی، چې په داسې پروګرامونو کې

اوله نوعه (دتدریس محتوا) زیات نظري اړخ لري او دهغې یادول به تحمیلي او د (نمرو مصرفول) وي، په داسې حال کې چې پروگرام د زده کوونکو په هر اړخېزه وده متکي وي اوفعالیتونه په گډه توگه سرته ورسېږي او زده کوونکي عملاً د مسؤلیت ویستلو طریقه او هم په ژوند کې دهمکارۍ طریقې یادې کړي.

د تدریس په هکله نظریې

دې څو وروستیو لسیزو کې دتدریس په برخه کې د پاملرنې وړ نظریې وړاندې شوي دي ددې نظریو دجملې څخه کولای شو، د تنسیون نظریه(۱۹۸۰م)، د تدریس دمفهوم او مانا په هکله اسکاندورا (۱۹۷۷م)، د تدریس نظریې او جوړښت په باره کې د لاندې نظریه ۱۹۷۶م او نور افراد چې د تدریس څرنګوالي په باره کې دکوچنیانو د تدریس لپاره چې د ماشومانو روزنځای لپاره په کار دی، اشاره شوې ده، لدې نظریو څخه یې ځینې ګانې، اودېک ۱۹۸۴م کال کې څېړنې کړې دي.

ټولې د تدریس په باره کې وړاندې شوې نظریې په یو ډول یو بل سره توپیر لري، مګر سره له دې توپیرونو کولای شو ټولې په یو لوی چوکاټ کې سره یوځای او واحده نظریه او موندنه چې ټولو نظریو ته د پوهېدلو وړ وي وړاندې کړو.

یو کړل شوې نظریه کولای شي دښوونکو او درسي پروګرام جوړونکو لپاره ګټوره وي او هغوی د نورو نظریو سره د مخامخ کېدنې یو ځای والی ونه لري ملګرتیا کوي.

تدریسي نظریې

دتاریخ په اوږدو کې د بشر د پوهې او معارف لپاره ټولې علمي نظریو، تحلیل، برابرول او ټولنیز شکل ترسره شوی او وړاندې شوی و، د نظریه کار پوهان خپلې ټولې نظریې په درې بنسټیزو علومو لکه: طبیعي علوم، انساني علوم او ټولنیز یا اجتماعي علومو له مخې پېژني.

ښوونه اوروزنه هم د یوې پوهې په شکل کارولو لپاره دخپلواک هوېت او نورو علومو سره تړاو لري لکه: طبیعي علوم، فلسفه، فزیولوژي روانشناسي او جامعه شناسي، ټولنیز پېژندنه.

د تدریس نظریې هم په یو شکل د ښوونې اوروزنې نظریو لاندې متاثره او دهمدې معرفتي پوهې نظام لاندې ذکر شوي دي دطبیعي علومو بعضې نظریه وړاندې کوونکي دښوونې او روزنې نظریو

لدې وجې پاملرنه اوتوجه کوي،چې باید لري دعلمې نظریو برخه یې نه ګڼې اوپه دې باور دي، چې علمي نظریې باید د وړاندې شوو معقولو ارزښتونو او ترجیح ګانو څخه خالي وي هغوی د نظریې کړنې چې توصیف پېش بیني او هغه څه شی چې شته د هغې تثبیت ښکاره والی کوي او درپېژني او د نظریې په عینیت تاکید کوي.

کانت ۱۹۵۲م په یوه تاریخي څېړنه کې دا روښانه کړېده چې عملي نظریې چې په عینیت سره تاکید کوي صحیح کار نه دی ورکړی دخپل لېدلورې او نظر لپاره نظریه جوړونه په ځانګړې ډول د ډېرو نورو موضوعاتو او پېښو لکه: نور، تودوخه، دمادې او کثافت بقا او انرژې په برخه کې تشریح کړي دي او وایي، چې د نور نظریه د طوفاني څپو له لارې اوله بله پلوه طوفان د ذراتو څخه تصور شوی دی، لدې څخه یې هر یوه نظریه د تجربې په لړ کې کولای شي چې د یوې نظریې کړنه دخپل ځانه ښکاره کړي، همدا ډول د تودوخې او د مادې د بقا د قانون انرژې حالاتو کې هم دا ډول شتون لري او دا خپله بیا یو ډول تناقص دی. (کانت ۱۹۵۲)

نو دلته د نظریو تناقص یا ټکر علمي نظریې له منځه وړي یانې نفې کوي یې نن ورځ هم د علمي طریقو منطقې او عملي تجربو د عینیت ځای نیولی دی.

ټولې علمي نظریې متکې په ذهني تحلیل باندې په پایله او نتیجه کې نشي کولای په عیني ډول دنړۍ توصیف کوونکي وي.

تدریس نظریې ټول هغه کلمات یافته تعریفونه دي، چې منطقې مفاهیمو، قضایاؤ او جوړښتونو سره تړاو لري، چې د تدریس دچلند څخه یو منظم لید وړاندې کوي، دغه نظریې له یوه لورې توصیفي موندنو راټول شوو علمي حقایقو ته توجه لري له بله پلوه د روزنېزو لارو موندلو او کړنو لپاره تجویز لري، کېدای شي د یوې طرحې له لارې چې دوه لورې لري په ښه ډول وکولای شي د تدریسي نظریو جوړښتونو څخه په ځانګړي ډول هغه د یو کړل شوي یا وحدت یافته تدریس نظریې تحلیل او واضحه کړي. دطرحې افقي بعد دمطالعاتو او تحقیقاتو ښکارندوی دی، چې د ورښوولو او یادولو په برخه کې صورت نیسي، دغه مطالعات په خپله په درې برخو: توصیفي، تجویزي او لارښوونې یا لارو سره چې د ماهیت طریقو، څېړنو له نظره یو بل سره توپیر لري، ویشل کېږي.

د تدریس کړنې

تدریس یوه ساده او لنډه خبره او پېښه نه ده؛ بلکې په پوره ډول یو پیچلی فعالیت دی، چې په ښوونیز چاپېریال کې رامنځته کېږي،که چېرې درسي ټولګي چاپېریال یو کوچني ښوونیز نظام په شان تصور کړو دښوونکي تعامل دزده کوونکو سره دې ته تدریس وایي، چې په هغې کې یو سلسله معلوماو هدف لرونکي فعالیتونه شامل وي، تدریس دهغې ونډې پر اساس چې لري یې ډېر نور اثار که هغه د ښوونځي دننه نظام کې وي او که بهر کې په خپل ځای پرېږدي، چې هغې ته داخلي کړنې او بیروني کړنې د تدریس وایي؛ اګر که چېرې د داخلي اوبهرنی کړنو دقیق تفکیک

او ښېوالی په تدریس کې دهغې دمتقابل تاثیر له مخې چې په یو بل یې لري څه اسانه کار نه دی. بعضې دښوونې او روزنې کار پوهان دانګېرنې ایجادوي اوهم دزده کوونکو په پوهولو دعدم تعادل ایجاد متقابل عکس العمل یا غبرګون دنوو اطلاعاتو ترلاسه کول، ذخېره کول، دنوي اطلاعاتو اصلاح، داطلاعاتو او معلوماتو انتقال، کنترول، دلارښوونو اوتحول د تدریس داخلي کړنې او کړنو بولي همداډول فرهنګي، ټولنیز، اقتصادي، سیاسي بیا جوړونې او د کار تخصص کېدل، د تدریس بهرنیيا بېرونې کړنې بولي او ذکر کول که ډېرې ددې کړنو څخه په دقیق شکل تجزیه او تحلیل شوې نه ده کولای شي د پاملرنې وړ وي د ښوونکو لپاره په تدریس کې د تدریس د کړنو پېژندنه په ځانګړې ډول داخل کړنې کولای شي، په ګمان، لیکنه، دښوونکو د کړنې په ډول نسبت په ښوونېزو او د ورښولو موقعیتونو په جوړښت او یادولو کې ډېر موثر وي.
که چېرې د تدریس کړنې په ښوونځي کې د داخلي تغیر شوي تعامل محصول وپېژنو، دا پوښتنې مطرح کېږي،چې دښوونکي ونډه پدې کړنو کې څومره او څه ډول ده؟
آیا هغه کړنې چې ذکر شوي یوازې د ښوونکي او زده کوونکو دتعامل محصول دی؟
آیا هغه عوامل چې د ټولګي څخه بهر دداسې کړنو په قوي کېدو اویا ضعیف کېدو کې ونډه لري؟
دمثال په ډول: که چېرې یادول او تحول د تدریس یوه کړنه وپېژنو، دغه ډول تغیریوازې په ټولګي کې رامنځته شوي دي ایا نور عوامل غیر د تدریس نه په داسې تغیر او تحول کې موثر دي؟
په یقیني ډول ډېر شمېر عوامل د تدریس په کړنو کې د قوت او یا ضعف له مخې تاثیر لري او موثر دي که چېرې روزنېزې نظریې او څېړنې یوازې د ښوونځې داخلي عواملو پورې محدود شي ډېرې هغه کړنې چې د تدریس څخه بهر دي او د موثرو عوامل تړاو او یوځایوالی به د تدریس په لړ کې د بې پروایی او غفلت ځای ونیسي.
د تدریس د کړنو د تاثیر او اهمیت په دلیل چې د یادولو په لړ کې یې لري. دې سره خوا کې د خبرو اوږدولو څخه ځان ساتل یوازې په تحلیل او توصیف سره په داسې کړنو اکتفا شوې ده.

د تدریس داخلي کړنې

دانګېزې ایجادول: دیادولو اوښوونې په برخه او لړ کې یو دډېرو مهمو عواملو څخه دیادولو لپاره دانګېزې شتون دی، ترهغه وخته چې زده کوونکي دیادولو لپاره انګېزه ونه لري دزده کړه ایزو یا ښوونېزو فعالیتونو څخه ګټه اخیستل به یو عبث کار وي.د تدریس لومړنی کړنه باید دیادولو لپاره دانګېزې ایجادوي دانګېزې ایجادولو لپاره باید زده کوونکی د ښوونکي سره یوځای په فعالانه ډول په ښوونېزو پېښو کې مشارکت وکړي او دمسایلو او مشکلاتو په حل کې عملاً مالومات ترلاسه او دخپل فکر جوړښت وړاندې کړي، نه داچې یوازې د یوې ثابت قالب او طریقې پر بنسټ په خپلو ساتنو کې زیاتوالی راولي، چې په دې صورت کې دیادولو لپاره به کومه انګېزه ونه لري.
له نیکه مرغه زیات زده کوونکي په طبیعي ډول دڅېړنې حس لري او څېړنې سره مینه لري، ښوونکی باید پدې برخه کې داسې زمینه برابره کړي، ترڅو دغه حساس او علاقه قوي او وغواړي

لازمه نده چې ښوونکی زده کوونکي تند، چالاکه او زر غبرګون ښوونکی کړي ځکه دا کار به دبدو بدتر وي.
یوازې هغه شی چې باید سرته ورسېږي، دادی چې د هغه کار څخه چې هغه زده کوونکي کم عقل او کم ذهن لټوي د هغې نه پرهېز وکړي.
متاسفانه ډېر ښوونکي د تدریس په لړ کې یې لري، چې داسې کړنو ته توجه اوپاملرنه وکړي د زده کوونکو څخه داانتظار لري، چې چپ پاتې شي او دپوښتنو په ځای دستورونه اجرا کوي. په نتیجه کې د څېړنې او طبیعي پوښتنو ځای په کړنو او بې ارادې شکل کار وشي او زده کوونکي بې ارادې شکل څه یاد کړي چې په هغې کې دوی د پوښتنو او ځوابونو څخه صرف نظر کړي دی او یوازې دا چې د معلم پوښتنو ته ځواب ووایي په داسې چلند کې احتیاط د څېړنې او پوښتنې ځای نیسي او فکر کولو ځای د یاداشت او نورو افکارو منلو ځای نیسي، کله چې د درس موضوع په حقیقي یا عیني ډول او جزمې سره وړاندې کېږي، شک نشته چې بې تفاوتي اوپه زور پرې کار کوي دیادولو لپاره د انګېزې ځای ناستی شي. شی د خپل پېژندنې په جوړښت او بیا رغونه باندې اقدام وکړي.

د تدریس غبرګونونه

په پورته مواردو کې نه محدودېږي؛ مګر د مخکې څخه دمطلب د اوږدیدلو مخنیوی په همدې اندازه اکتفا کوو؛ لیکن ښوونکو او دښوونېزو اروا پوهانو ته داتوصیه کېږي،چې پدې برخه کې تحقیق او معاینه وکړي. د تدریس د کړنو پېژندنه نه یوازې داچې د ښوونکو په فعالیت کې ګټوره ده؛ بلکې د ښوونېزو موادو په تولید او کارونه، د تدریس موقعیت او د زده کوونکو د فعالیت په ډول کې ډېره موثره وي.
د تدریس دمختلفو کړنو پېژندل به د ښوونکي دنده دښوونېزو او روزنېزو فعالیتونو په لړ کې درنده او سخته کړي. معلم به داسې کار وکړي چې دهغه دنده به یوازې داطلاعاتو انتقال او د هغې ذخېره کول دزده کوونکو په ذهن کې نه وي؛ بلکې باید د زده کوونکو د فکر لپاره مناسب موقعیت ایجادول او د هغې د بیارغونې لپاره تغیرول دي او په خپل موثر تدریس سره به ښه با اخلاقه او ویښ زده کوونکي او خلک تربیه کړي.

په تدريس کې د اغېزمنو لاملونو نظريې

که چېرې د تدريس د درسي پروګرامونو دشروع نقطه اوهم د يو تبادلې په شکل راکړه او ورکړه په ډول دښوونکو او زده کوونکو ترمنځ علمي د حقايقو په څېړلو سره وپېژنو، ډېر حساس موقعيت دی کولای شي، چې داهدافو د تحقق اويا د نه تحقق سبب شي، د ښوونکي تصميم او هم د زده کوونکو سره متقابل غبرګون هغه عوامل دي چې کولای شي د زده کړه ايزو پېښو په نتايجو باندې ژوره اغېزه وکړي.
مګر د تدريس چلند يوازې دښوونکو د تصميمونو د تاثير لاندې نه دی؛ بلکې نور ډېر شمېر عوامل شته، چې له هغې جملې څخه اداري او سياسي تصميمونه دې دغه چلند محدود کړي او دهغې په پايلو تاثير ولري، د درسي پروګرامونو بعضې کارپوهان د تدريس په موقعيت موثر عوامل څېړلي دي او د هغې څخه يې چوکاټ او ټولنيز ډول راغونډ کړی دی، چې د فکتورونو چوکاټ په نوم هم يادېږي. دغه فکتور د ښوونېزو پېښو د محدودکولو ښودنه کوي.
(ليندګرين ۱۹٤۱) په تدريس موثرو عواملو په باره کې يوه څېړنه کړې ده، چې د هغې نتيجې تر يوه حده کولای شي، د تدريس په چلند کې تصميم نيولو د ښوونکو لپاره رهنما او لارښود وي. هغه فکتورونه او د درې ډوله سره ويشل دي، هاديډلې، د فکتورونوچوکاټ او دتدريس د چلند ماهيت ډول دی.

هادي لارښوونې ډلې

دغه ډلې هغه ښوونکي دي، چې دهغوی لپاره درسي پروګرام او طريقې برابر او طرحه شوي دي د لاندګرن په باور ښوونکي نشي کولای، بې له زده کوونکو ځانګړنو پاملرنې ته د درسي پروګرام په طرحه او اجراء کولو اقدام وکړي، ځکه د زده کوونکو فکر او ټولنېزې کړنې او اخلاقي

ځانګړتیاوې د ښوونکي ارادې تابع نه دي البته داسې هم نده، چې ښوونکي څه وغواړي، باید هغه سرته ورسوي، بلکې داپه دې مانا ده چې ښوونکي د تدریس په چلند کې د زده کوونکي علاقې، وړتیا، علمي تجربې او وړتیا د هغې د پېژندنې روښته پاملرنه وکړي. ښوونکي باید پاملرنه ولري، چې دهغوی تکوین لوری، د رشد مرحلې، دعقلي او جسمي لحاظه ثابت نه دی. په همدې سبب هغه کولای شي، دروغو او سالمو طریقو په مرسته د کار بېرته ترلاسه کول په زده کوونکو کې زیات کړي. ددې مسایلو پېژندل نیوونکي ته د تدریس په چلند کې او هم د هغې لپاره د طریقو او لارو په جوړولو او نیولو کې او ښوونېز درسي فعالیت کې مرسته کوي.

د فکتورونو چوکاټ

دلیندګرین له نظره درې ډوله فکتورونه شتون لري، چې یو بل سره متقابل تاثیر او تړاو لري، لومړی ډله هغه فکتورونه دي، چې د تدریس عیني اهدافو سره تړلي دي.

د تدریس په چلند کې باید د مختلفو تقویت کوونکو څخه استفاده وشي، ترڅو زده کوونکي د نظر وړ قابلیتونه او وړتیاوې یادې کړي، پدې کړنه کې د زده کوونکو رفتار کړنې کوي ښوونکي باید په چاپېریال کې د لاسوهنې او د مختلفو تقویت کوونکو نه په استفادې سره د زده کوونکو کړنو ته شکل ورکړي د تدریس چلند د رفتارګرایانو له کتنې او لیدلورې څخه لاندې شیان پکې شامل دي:

١. د تدریس دمطلوبو قابلیتونو پېژندنه او درفتاري کړنو نتیجې پېژندنه.

٢. د درسي ټولګي یا کلاس د فعالیتونو طرحه دپروګرام دانتقال په مقصد او هم تنظیم شوو کړنو اهدافو ته لاسرسی.

٣. هغه ارزښت موندنه په هغه ازمایښتونو سره چې په مدارکو ولاړ وي او هم د رفتار او کړنو اهدافو تحقق او وړتیا ته لاسرسی.

دوی نظریې طرفداران باور لري، چې رفتاري اهداف ښوونکو سره مرسته کوي ترڅو هغه څه چې د زده کوونکو څخه انتظار کېږي، په سم ډول ترلاسه کړي او کولای شي داسې یو پروګرام او پلان طرحه کړي چې موخېتحقق پکې تصریح شوی وي، که څه همدغه عیني او رفتارې اهداف کولای شي دفعالیتونو لورې او هدف په تدریس کې ښوونکو ته روښانه کړي، دهغوی خلاقیت، ابتکار او نرموالی د تدریس او چلند په برخه کې محدود کړي او همدارنګه دانتخاب فرصت، ابتکار، خلاقیت او درشد خوند او دځېل ځان غرورله زده کوونکو څخه هم واخلي.

دویمه ډله ددې فکتورونو څخه هغه دمحتوا دمختلفو برخو تنظیم او پرلپسې والی دی. د تدریس محتوا باید هغه ډول تنظیم او تسلسل پکې راوستل شي چې یوبل تقویه کړي، دمحتوا تنظیم او تسلسل د درسي پروګرام په جوړولو او تیارولو کې مهمه مسئله ده، ځکه د ښوونکي د تدریس کاریدنه او هم د زده کوونکو دیادولو په ډول کې ډېر موثر دي، درې اصلي مدارک دمحتوا د تنظېم لپاره شتون لري، چې عبارت دي ملاومت، دوامداروالی، پرلپسې والی.

د ملاومت د مدارکو یا د زده کړې د محتوا د عمومي اصلي عناصرو تکرار دی د مثال په ډول: که

چېرې ټولنیز علوم یو هدف په زده کوونکو کې په خپلواکه ډول د هغوی د کړنو تصویب وي، دغه مفهوم باید د درس په مختلفو برخو کې دتکرار او تاکید لاندې ونیول شي.
پرلپسې والی دویم اصلي مدارک په محتواکې دی. پرلپسې والی د دوامداره سره اړیکه لري؛ مګر د دوامداره نه هم وراخوا دی، پدې سبب چې په دوامداره توب کې درسي محتوا یو اصلي عنصر په کلونو په همادغه صورت او بې له پاملرنې په پراخوالې ددرک او فهم د مهارتونو کې او نور دنقل وړ عواملو کې تکراریدای شي په هغه صورت کې چې یو بل پسې والي د یو سازمان شوي مدارک په شکل او یا د یادولو د فعالیتونو په اهمیت د پراخوالي او د زده کړې د محتوا د غني کولو او د عمق له مخې تاکید لري.
دغه موثر قوانین د تدریس په موقعیت کې هم دا ایجابوي،چې دنظر وړ توپیرونو پر بنسټ د پرمختګ تحصیلي نمرې زده کوونکو ته تعین کړي.

د تدریس د چلند ماهیت

د تدریس د ماهیت چلند کې درې فکتورونو محتوا شامله ده. فعالیت او موقعیت، منابع یا سرچینې دي، محتوا هغه اصول او مفاهیم دي، چې د یوې درسي پروګرام او قالب کې وړاندې کېږي، زده کوونکي په مطالعې، تحلیل او د ښوونیزې محتوا هدف محقق جوړوي، د هر درس محتوا یو ځانګړې جوړښت لري. دغه جوړښت د معلم د تدریسي طریقې او د فعالیت ډول مشخص کوي.
اصولاً دښوونېز محتوا اصول په تعین شوو اهدافو ولاړ وي، که چېرې تعین شوي اهداف د درسي موادو په اصالت اوپه علمي حقایقو ولاړ وي، باید یو ثابته محتوا په ټول هېواد کې تدریس شي، په داسې حالت کې ښوونکی د ابتکار او عمل ازادې څه ناڅه به د محتوا په انتخاب او جوړښت کې ونه لري، هغوی باید پدې چې فردي توپیرونو یو ډول د ثابتو طریقو سره وي ټولو زده کوونکو ته وړاندې کړي او په صحیح طریقو سره په لاس پورې کولو او یا ناسمو سره کوښښ کوي، چې تعین شوي اهدافو ته تحقق ورببښي، داسې محتوا چې د زده کوونکو ته خفه کوونکې وي او په عین حال کې چې هغوی د ټولګي او ښوونځي دچاپېریال څخه بل خوا اړوي.
که چېرې په برعکس ډول تعین شوي اهداف د زده کوونکو په هر اړخېزه ودې ولاړ وي د زده کوونکو علاقې او اړتیاوې به دهغوی دښوونېزو فعالیتونو محور ځای ونیسي او ښوونکي به دزیات خلاقیت او ابتکار د خپل تدریس په تار کې ښودنه وکړي او یا به هم په همادغه خپلو ساتندویه کارونو ختم نه شي.
بلکې د فکر روزنه او زده کوونکو هر اړخېزه وده به د توجه وړ وي او ښوونځي به د واقعي ژوند سره هماهنګ شي او زده کوونکي به د ښوونځي د لرلو او فعالیتونو څخه خوند اخلي، په داسې کړنو کې د درسي محتوا دټولو ښوونېزو کوښښونو سره د نقشې او طرحې مطابق چې زده کوونکي خپله د هغه په تنظیم او تعین کې برخه واخلي او هغه موقعیتونه چې د زده کوونکو یو بل سره همکاري ایجاد کړي اطلاق کېږي. ددې ټول پروګرامونو توپیر یا دا چې د ښوونېزو پروګرامونو اول ډول دادی، چې د تدریس محتوا زیات نظري اړخ لري او د هغې یادول به تحملي او د نمرو

مصرفول وي په داسې حال کې چې پروګرام د زده کوونکو په هر اړخيزه ودې متکي وي او فعاليتونه په مشترک ډول سرته ورسيږي او زده کوونکي عملاً د مسؤليت ويستلو طريقه او هم په ژوند کې د همکارۍ طريقې يادې کړي.

دويم فکتور ماهيت د تدريس په چلند کې فعاليت دی. فعاليت يا ښوونيزې پيښې چې دا د ښوونکي او زده کوونکي ونډه ښوونيز چاپيريال وي، پدې صورت کې معلم بايد د تدريس خاصو اصولو او قواعدو نه پيروي وکړي او د خپل ځانه ځانګړی غبرګون ښکاره کړی او د زده کوونکو سوالونو ته ځوابونه ووايي او هغوی هم بايد داسې مشابه انتظار ولري؛ مګر که چېرې ښوونکي د لارښود او مشاور ونډه ولري، پدې صورت کې بايد هغوی په لټه، څېړنې او پوښتنو مجبور کړي او د هغو سرچينو ته هغوی تشويق کړي، چې خپلو سوالونو ته ځوابونه په شخصي ډول پيدا کړي.

په محتوا سربېره د فعاليت ډول تر يو حده د ښوونکي د تدريس د تګلارې په لړ کې تعين کوونکي، د زده کوونکو شخصي روابط هم د هغه عواملو څخه دی، چې د ښوونکي په تدريس کې موثر وي او د تصميم نيونې په طريقو اثر غورځوي. که چېرې زده کوونکي د تدريس په چلند کې هېڅ ډول روابط او يا تعامل د يو بل سره ونه لري، پدې صورت کې په غير فعاله ونډه ولري او ښوونکي به يوازې داطلاعاتو اود نظر وړ پوهې انتقالونکې وي، د زده کولو فعاليتونو د تصميم مربوط يادول شخصاً د ښوونکي له لورې معين کېده او زده کوونکي به دا انتظار ولري، چې دستورونو څخه پيروي وکړي. ددې برعکس درسي فعاليتونه په ډله ايز او شريک شکل سرته ورسيږي.

درېيم فکتور په تدريس ماهيت چلند کې امکانات او ښوونيزې سرچينې دي. دسرچينو او امکاناتو څخه مقصد ټول هغه تجهيزات دي، چې د تدريس لپاره لازم دي، ترڅو ښوونکي لازم مهارت دمنابعو او امکاناتو ترسره کولو ونډه ترلاسه کړي.

دښوونيزو امکاناتو شتون او نه شتون او هغې ته جوړښت ورکول په صحيح ډول هغوی نشي کولای، د ښوونکي څخه د موثر او فعال تدريس انتظار وکړای شي؛ اګر که يو ښه ښوونکی په محدودو شرايطو کې کولای شي، موثر وي پدې کې شک نشته، چې د ښوونيزو تجهيزاتو او فضا مناسب والی د ښوونکي په تدريس ډېر موثر دی، دوه ښوونځي په تصورکړئ.

په لومړی کې په پراخه ټولګيو سربېره مناسبه ښوونيزه فضا لرونکې وي او هم ښوونيز تجهيزاتو، دغونډو ځايونو، ارام ځايونو، کتابخانه، دورزش لوبغالي ولري او دويم ددې برعکس تنګ او تياره ټولګي، زاړه فرشونه، زده کړه ايز تجهيزات نه لري او هم د لوبو ځمکه او کتابخانه نه لري ايا پدې دواړو کې به ښوونيز فعاليتونه يو ډول صورت ونيسي او ايا ښوونکي او زده کوونکي به دواړو محيطونو کې په يو شکل او اندازه وکولای شي خپل ښوونيز او روزنيز فعاليتونه وړاندې او ترسره کړي، هغه ټولګي کې چې د زده کوونکو ناستې لپاره کافي نه وي، هېڅکله ښوونکی نشي کولای په ارام فکر باندې تدريس وړاندې کړي، حتی تر ښوونځي په خلاصه فضا کې او هغې ته کتنه کولای شي، د زده کوونکو او ښوونکو په روحيه او تدريسي کيفيت او يادولو موثر وي، د تدريس

چلند ماهيت په برخه کې دهغې په ټراو دنورو عواملو سره په ځانګړي ډول دفکتورونو چوکاټ تحقيق لاندګران۱۹۷۲ د زده کوونکو په يو روزنځای کې تقريباً ۱۷ نه تر ۱۸ کاله عمر يې لري، کړېوي.په دوه برخو لارې موندنه او ژورتيا موضوع سرته رسولې وه دضرورت وړ ترلاسه شوې موضوعګانې پدې تحقيق کې دوه پوښتنو په واسطه يوه د ښوونکو سوالنامې په شکل او بله د زده کوونکو سوالنامې په شکل اوهغه مشاهدې راټولې او تجزيه او تحليل شوي دي.
دښوونکو پوښتنليک چې اطلاعات پکې راټولوي لکه: د ټولګي د ادارې څرنګوالی، پروګرام جوړونه، د تدريس طريقه، د تدريس نه د ښوونکي درک او فهم، تصمېم نيونه، ښرته کتنه کې درسي پروګرام د تجربو پر بنسټ حاصلوونکی وي او هم د زده کوونکو د سوالنامې او اطلاعاتو د ټولګي د هغو کړنو په برخه کې او هم د هغې کتنه نسبت ښوونکو ته درسي موضوعات او هغه تکليفونه چې وړاندې کوي او د لايلو د انتخاب او نور درسي موضوعات چې وړاندې کوي يې په ژوره مطالعه کې هم اته ټولګي د درس چې ۵۷ ځلې وکتل شي او تقريباً ۱۱۰۰ روزنېزې کړنې مشاهده او ثبت شوې دي.
لاسته راغلي اطلاعات، تجزيې او تحليل په مقصد د هادي ډلو د زده کوونکو په برخه کې درې نورو ډلو سره ويشل کېږي ياياني لوړ ذهني توانايي متوسطه او ټيټ طبقو سره ويشل کېږي.
داطلاعاتو تجزيه او تحليل دا په ګوته کوي او ښودنه کوي،چې هادي ډلې په خپلو لوړو ذهني قوي اوهم په ټيټو قوو هادي ډلو سره اوهم په متوسط ډلو کې د ذهني ډلې سره برابر کړي دي.
دمشاهداتو څخه لاسته راغلي اطلاعاتو تحليل او تجزيې کې د ذهني قوې د ډلو د سطحې او مشارکت په تدريسي فعاليت کې هم ځای نيولی دی. ياني په هغه هادي ډلو کې چې لوړ ذهني قوه لري، ميزان او ښوونيز موضوعاتو کيفيت، سوال او ځواب په ټولګي کې، دپيش بيني وړ ځوابونه او تدريس مثبته فضا لوړوالی او تدريس اکثراً په غير مستقيم ډول صورت نيسي او بالعکس ډول نامطلوبه کړنه او مقررات او حاکم انضباط چې په ټولګي حاکم وي کموالی راولي، لاسته راغلو نتايجو مطابق ښوونکی خپله د تدريس طريقه او محتوا د هادي ډلو پر بنسټ تنظيم کوي.
په ټولو هغه نتايجو کې چې د اطلاعاتو تحليل او تجزيې او هم د هغه وړاندې شوو فرضيو څخه چې لاسته راغلي دي د اساسي فکتورونو د چوکاټ تړاو ياني محدودونکي عوامل او د تدريس چلند تاثير لري؛ مګر متاسفانه دغه نتايج تحول او پرمختګ بيا په مفهومي چوکاټ کې منځته راوړي او تحليل هم دڅرنګوالي او شکل نيولو په برخه کې تړاو او طريقه چې د فکتورونو چوکاټ په تدريسي چلند کې تاثير پرې ابنبی دی، نه وړاندې کوي. کېدای شي اصلي ضعف دا وي، چې دتحليل او تحقيق په لړ کې د چوکاټ مفهوم او درسي پروګرام مفهوم يو څه د يو بل څخه بېل او جدا شوی نه وي او تقريباً موثر عوامل او د فشار عوامل چې هر يو دواړه د تدريس په لړ کې تصميم نيونه تعين کوي يو شان اخيستل شوي دي.
بله دا چې چوکاټ او درسي پروګرامونه د تدريس دجوړښت په لړ کې کافينه دي او هغه عوامل

چې د ښوونکي دندې تنظیموي او لوری ورته ټاکي لکه: ارزښت موندنې نظام، نمره ورکول او ددې نور مثالونه د توجه او څېړنې لاندې نیسي، اخري نکته دا چې داسې څېړنې او تحقیقات نشي کولای، د تدریس عمومي نظریو او د هغې د کړنو څخه په ټولنه کې صحیح او سمې نتیجې لاسته راوړي. ځکه دښوونې او روزنې داخل کړنې بې ټولنیز حاکم فلسفي ارتباط څخه چې په ټولنه حاکم دی تحلیل او وڅېړل شي.لاندې طرحه دفکتورونو تړاو او چوکاټ د هادي ډلو او تدریس چلونه ماهیت په ښه طریقه سره ښایي:

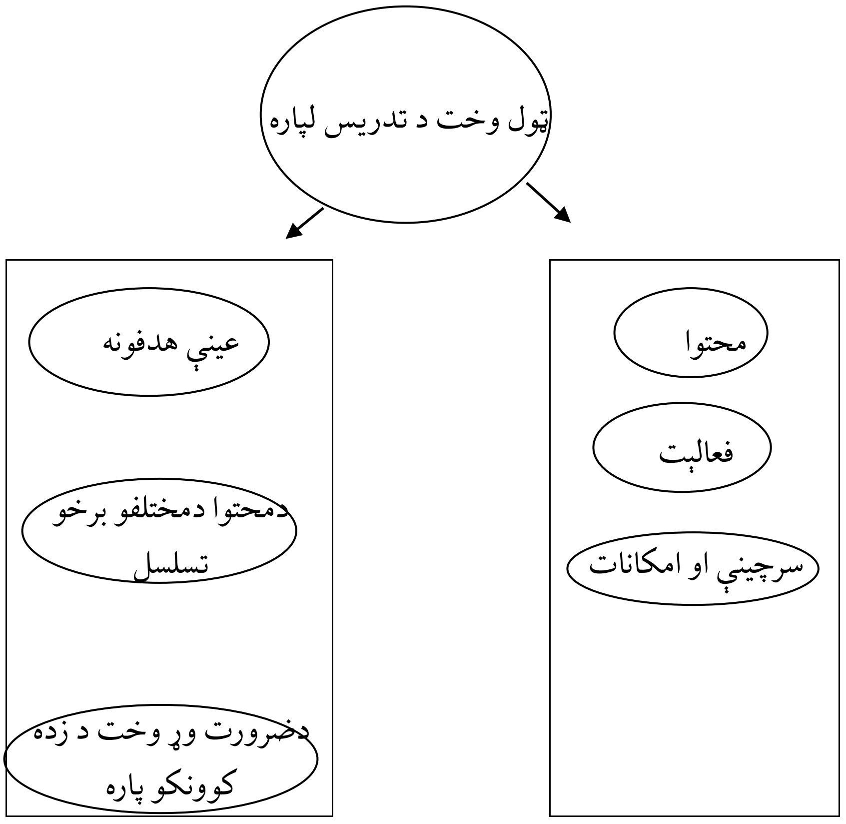

دفکتورونو عوامل چوکاټ *د تدریس دچلند ماهیت*

دغه نمونه او طرحه دهادي ډلو دفکتورونو چوکاټ او د تدریس چلند ماهیت ښودنه کوي.
دلیندګرین نظریې ته په کتنې سره محدودونکي عوامل کولای شي ډېر شمېر وي، چې دهغې څخه ډېر د ښوونکي په کنترول کې نه وي؛ بلکې حتی د هغې څخه بعضې د هغه د خبرتیا قرار لري، دغه عوامل معمولاً د اقتصادي جوړښتونو ټولنیزو او سیاسي کارونو د ټولنو څخه سرچینه نیسي او کولای شي،هغه په درې موثرو ډلو فشار عوامل، تنیموونکي عوامل او موثر عوامل سره ویشل کېږي، فکتورونه لکه درسي پروګرام ښوونیزو اهدافو د تدریس موثر عوامل دي؛ ځکه ښوونیز

اهداف او ډولونه يې دمحتوا جوړښت او تسلسل په خپل وار سره د ښوونکي په تدریس تاثیر لري، په غیر متمرکز ښوونيز نظام کې ښوونکي قادر وي تریوه حده دغه ډول عواملو تاثیرات راکم کړي او درسي پروګرام اهداف دهغې موقعیت او ضرورت زده کوونکو ته انتخاب او جوړښت ورکړي. اداري دستګاه او فکتورونو چوکاټ هغه عوامل دي، چې د تدریس چلند دفشار لاندې نیسي او معمولاً د تدریس بهرنې کړنې تعین کوي،چې هغه د ښوونکي د ارادې نه بهر تصمیمونه دي او هغه نشي کولای، دهغې په تغیر او تحول کې چندان ولري، په همدې دلیل هغې ته دفشار عوامل وایي. کېدای شي،ددې عواملو دعیني شکلونو څخه دمدیریت ډول هادي ډلې د تدریس وخت نومونه واخلو، چې د ښوونکي فعالیتونه د تدریس په لړ کې محدودوي.

دریمه ډله د تاثیر عوامل په تدریسي چلند کې قوانین او اداري مقررات دي لکه د یو قانون په شکل او اداري برخې ارزښت موندنې نظام داستخدام قوانین او وړتیاوې چې د ښوونکي او زده کوونکي څخه يې انتظار کېږي، دغه عواملو ته بیا تنظیمونکي عوامل د تدریس په لړ کې وایي؛ځکه ښوونکي باید خپل ځان ددې سره هماهنګ کړي. په هر حال دغه عوامل یانې موثر عوامل، فشار عوامل، تنظیم کوونکي عوامل، تعین کوونکي او د تدریس په چلند کې د ښوونکو فعالیت ته لورې ورکوونکي دې؛ اګر که ډېر ښوونکي نشي کولای پدې عواملو کې لاسوهنه وکړي. دهغې دقیق پېژندنه کولای شي،د تدریس موقعیت ته بهبودي وروبخښي.

په زده کړه کې پېژندنې، ټولنیزې نظریې کارول ټول پوهېږو، چې د شناختي، اجتماعي نظریو معرفي کول او د هغوی استعمال په زده کړه کې مهم رول لري. له هغه ځایه چې په شناختي، اجتماعي نظریاتو کې پرشناختي جریانونو، داخلي او خارجي عواملو په متقابل تاثیر باندې تاکید شوی دی، نودغه نظریات په زده کړه کې زیات اهمیت لري.

څرنګه چې د زده کړېد پروسې موخه په زده کړه کې د زده کوونکو سره مرسته کول دي، نو دالګو یا (نمونه) ګېرې څخه کولای شو، د تحصیلي او حرکتي مهارتونه په زده کړه کې استفاده وکړو. دغه لاسته راوړنې د ټولنیزو ارواپوهانو د تایید وړ و ګرځېده او ددې سبب شو چې د زده کړې په بهېر کې نوموړې نظریې د نورو نظریو څخه جلا شي.

بندورا د دوه اړخېز موجبیت یانې د فردي او محیطي عواملو پروسه او همدارنګه هر هغه څه چې د رفتار سبب کېده د (هم پیوسته) پروسو په نوم يې یاد کړه. شناختي، اجتماعي نظرېه ورکونکي پدې باور دي چې انسان د نورو د رفتار دمشاهدې په وسیله هغه رفتارونه یادوي او هغه شخص چې د مشاهدې لاندې نیول کېږي. د سر مشق یا (الګو) په نوم یادېږي.

کېدای شي مشاهده يې زده کړه د تقلید متضمنه وي او یا نه وي، ځکه چې زده کړه یوه مشخصه او واحده موضوع نده بلکې ټول هغه فعالیتونه او کړنې چې مونږ يې د ژوند په اوږدو کې ترسره کوو د زده کړې د تجربو څخه سرچینه اخلي او مونږ مختلفې درسي او غېرې درسي موضوعګانې زده کوو. له هغه ځایه چې د ښوونې موخه زده کړه ده، نو پدې اساس لازمه ده، چې شناختي، اجتماعي نظرېې او د هغه د استعمال په هکله مطالعه وکړو، ځکه چې زده کړه مختلف ډولونه لري، نو په

همدې اساس تربيتي موخې هم مختلفې دي. بناًء پدې فصل کې شناختي، اجتماعي نظريې او د هغوی استعمال په زده کړه کې درپېژنو.

د ويګوتسکي د پېژندنې ټولنيزې نظريې نه کار اخستل

الف) د درسي برنامو له نظره: له هغه ځايه چې ماشومان ډېری د چاپېريال، شاوخوا او د ټولنې د فرهنګي عواملو سره د تعامل په پايله کې زده کړه کوي، نو پدې اساس بايد درسي برنامې داسې طراحې شي،چې په دوی کې تعامل ته تقويت ورکړي.

ب) د زده کړې له نظره: ډېری ماشومان د لويانو د مناسبو لارښوونو پر بنسټ هغه کارونه ترسره کولای شي،کوم چې په يوازېتوب سره نشي کولای،چې نوموړي کارونه ترسره کړي، نو ددغه اصل په نظر کې نيولو سره که چېرې د ماشوم سره مرسته د اړتيا د سطحې سره متناسب وي، نو دغه زده کړه موثره دي. د لويانو مرسته او همکاري د ماشومانو سره نه يوازې دا چې فوري پايلې له ځانه سره لري؛ بلکې په راتلونکې کې د ماشومانو استقلاليت ته هم لاره هواره وي. نو پدې اساس صحيح تدريس د شاګردانو د بالقوه رشد لپاره موثره او د لاندې ځانګړتياوو لرونکې دي:

۱- دماشوم چمتوکول د زده کړې لپاره

۲- دهغه مناسبو قدمونو پېژندل چې بايد په راتلونکې کې يې پورته کړی شي.

۳- دهغوی د بالقوه رشد د توانايي لپاره منظمه طريقه اختيارول.

ج) د ارزيابې او سنجش له نظره: د ارزيابی يا اندازه ګېرنې طريقې بايد په داسې ډول وي، چې وشي کړای، د شاګردانو بالقوه رشد وټاکي او همدارنګه د نوموړې نظريې د اصولو سره مطابقت ولري.

د دوه اړخيزو کړنو لاملونو نظريه

بندورا د انسان په رفتار باندې د چاپېريال د يوه اړخيزې تاثير ګذارې نظريه رد کړه او پر ځای يې د دوه اړخيز موجبيت نظريه يې مطرح کړه يانې هغه پروسه چې د فردي، محيطي عواملو او همدارنګه ټول هغه څه چې د رفتار باعث کېده د (هم پيوسته) پروسو په نامه يې ياد کړ.

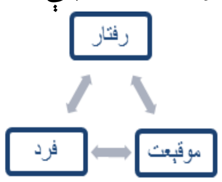

په شناختي، اجتماعي نظريه کې هم رفتار او هم محيط د تغير وړ وي او همدارنګه محيط د رفتار اصلي ټاکوونکي ندي، د مثال په توګه: جنګجو ماشومان انتظار لري، چې نور ماشومان دده پر وړاندې عکسل العمل وښايي دغه انتظار ددې سبب کېږي،چې د ماشوم رفتار تهاجمي شي، نو په پايله کې نور ماشومان دده د رفتار په مقابل کې له ده نه زيات پرخاشګرانه ځواب ورکوي او ددغه ماشوم لومړنی انتظار تقويت مومي.

لکه څرنګه چې چاپېريال او شرايط انسان ته شکل ورکوي، نو انسان هم موقعيتونه انتخابوي، چې

په نورو باندې اغېزه کوي او هم له نورو اغېزمن کېږي. د بندورا په عقيده انسان نه په هغه مقام کې دی، چې د چاپېريالي عواملو په وسيله کنټرول شي او نه داسې ازاد دي، چې بغير له چاپېريالي اغېزو څخه چې څه وغواړي ترسره يې کړي؛ نو پدې اساس د انسان رفتار يوازې د هغه د محيط سره د تماس په پايله کې ټاکل کېږي،چې بندورا هغه د دوه جانبه موجبيت په نامه يې ياده کړه.

بندورا په شناختي نظريه کې د رفتار په ټاکلو کې داخلي او خارجي عواملو په تعامل باندې تاکيد کوي، ددې نظريې پر اساس انسان په چاپېريال باندې يو فعاله او تاثير ګذاره موجود دی؛ مګر په عين حال کې په قانوني توګه د محيط د تاثير لاندې دی. پدې ترتيب فرد او محيط پر يو بل باندې متقابلې اغېزې لري.

د تدریس د مفاهیمو تحلیل

د تدریس اصطلاح که څه هم دتربیتي علومو په متونو کې دامفهوم کله کله اشنا په نظر راځي. ډېر ښوونکي او مدیران د درسي پروګرامونو په ډېر مهارت سره د هغې دمانا او صحیح ماهیت سره اشنایې لري. د تدریس دمفهوم څخه مختلف برداشتونه کولای شي. د هغې په کتنه نسبت نورو ښوونکو ته او هم د هغوی د ښوونکو د کار کولو په شان په هغوی مثبت یامنفي تاثیر غورځوي، څنګه برداشت د تدریس د مفهوم کلمې څخه کولای شي، ډېر مختلف د لایل ولري. د هغې ډېر مهم د پوهې د بنسټ ضعف دی. بل اختلاف او هم د ښوونکو د تربیت د نظریو څخه ناسم او مختلف برداشت دی. کله کله ګډوډې او ناسموالی د تربیتي مفاهیمو په درک کې تر دې حده وي، چې ډېری کارپوهان ښوونکو او زده کوونکي دغه برخې مفاهیم لکه: پالنه، زده کړه، تدریس او حرفه یادونه یو ډول تصور او مانا کوي او د یو بل پرځای یې کاروي. دغه مفاهیم اګر که ممکن نه دي په بعضې مشترکو وجوهاتو چې یو بل کې نغښتي وي، ولري، اصولاً دغه مفاهیم بیا جدا او خپله ځانګړې مانا لري.
(پالنه او یا تربیت) دا یو دوامداره او منظم جریان دی، چې هدف یې دجسماني پېژندنې، اختلاف، او ټولنیز ډول وده ده چې په کلي او ټولنیز شکل یو هر اړخېزه وده ده د زده کوونکو د شخصیت لپاره د ترلاسه کولو او درک د انساني پوهې سره او هم د هغه لارو چې ټولنې ته د منلو وړ وي او هم مرسته ده. د هغه زده کوونکو د استعداد غوړولو لپاره. (سیف ۱۳۷۹، ۲۸)
ددې تعریف پر بنسټ پالنه یو نظام دی، هغه نظام چې د هغې اساسي کار د خلکو د استعدادونو غوړول او تربیت دی، چې هغه لارې او کارونه ټولنې ته دمنلو وړ وي ترلاسه کړي او د هغې ارزښتونو ته متعهد وي.

ترڅو چې دتربیت د نظر خاوندان ددې کارونو څخه وراخوا هم دنورو کارونو کېدل د پالنې لپاره قایل دي او پدې باور دي چې د ټولنې د منل شوو اخلاقو او رواجونو او ارزښتونو منل یو فرد ته د پالنې یو ډېر پخوانی لید لوری دی، د دې کارونو په ځای تربیتي نظام باید د پېژندلو د مهارتونو وده لکه: انتقادي فکر، د ډله ایزو مهارتونو او ارزښتونو تحلیل، دخپلو کړنو په قانون کې ځای ورکړي، ترڅو خلکو لپاره په ټولنه کې زمینه برابره کړي. (میلر ۱۳۸۳،۱) (مکدونالد) او د هغه همکاران پدې باور و، چې درې کلتوري قوې په ټولنه کې شتون لري، چې باید تربیتي نظام دهغې استمرار برابر کړي دغه درې قوې عبارت دي له:

- ❖ آزادي
- ❖ ډېرو ته میلان
- ❖ مشارکت.

د هغه په نظر په یو بډایه تربیتي نظام کې افراد باید په یوه ځانګړې اړخ نیونه کې په ازاد ډول لټون وکړي، نو خپلو یادو شوو شیانو ته یووالی ورکوي او په لوړ لورې ګام اخلي.

د ذکر شوو مفاهیمو تحلیل او کړنې چې مشخص شوي هېڅ ډول نشي کولای پالنه په هغو ماناو سره لکه: زده کړه، تدریس او حرفه زده کړې سره یو وپېژندل شي پالنه یو کلي مانا لرونکې کلمه ده، چې کولای شي نور مفاهیم د هغې په داخل کې ځای ورکړو، د ښوونې مفهوم او مانا په خلاف، پالنې روزنې یو نظام نه دی؛ بلکې ښوونه هغه فعالیتونه دي، چې هدف لرونکي او له مخکې څخه طرحه شوي وي، چې د دې مقصد او هدف یې د هغه موقعیتونو او فرصتونو برابرول دي، چې د یادولو کار په یو روزنیز پروګرام نظام کې اسانه کړي او چټکتیا ورکړي. په همدې سبب زده کړه د روزنې لپاره یوه وسیله ده نه خپله روزنه زده کړه یو مشخص او دقیق طرحه شوی فعالیت دی له همدې وجې د هغې هدف ډېر دقیق، ډېر مالوم او دپالنې نسبت ته ډېر زر هدف ته رسوونکی دی، زده کړه امکان لري، د ښوونکي په حضور او بیا د ښوونکي د حضور څخه د فلم د لارې، رادیو او تلویزیون او نورو رسنیو له لارې صورت ونیسي.

د تدریس مفهوم هغه برخه زده کړه ایز فعالیتونه چې د ښوونکي په حضور کې د یو ټولګي دننه رامنځته شي اطلاق پرې کېږي.

(تدریس) د زده کړې یوه برخه ده. همدا ډول زده کړه بیا یو سلسله منظم فعالیتونه دي، چې هدفمند او له مخکې څخه طرحه شوي وي، په بر کې نیسي، چې هدف یې د یادولو لپاره مطلوب شرایط جوړول او رامنځته کول دي.

هغه برخه زده کړه ایز فعالیتونه چې د رسنیو په وسیله او بغیر د ښوونکو د حضور نه د زده کوونکو ترمنځ صورت نیسي. په هېڅ وجه دې ته تدریس نه شو ویلای، په همدې وجه زده کړه د تدریس په نسبت عامه مانا لري. په بل عبارت کولای شو، ووایو هر تدریس زده کړه ده، ولې هره زده کړه امکان لري تدریس نه وي، د تدریس په تعریف کې څلور ځانګړنې شتون لري، چې هغه عبارت دي له:

دښوونکو او زده کوونکو ترمنځ د تعامل شتون.

۱. د مخکې له مخکې څو تعین شوو اهدافو پر بنسټ فعالیت ترسره کول.

۲. موقعیت اوامکاناتو ته په کتنې سره منظمه طرحې.

۳. د یادولو لپاره د فرصتونو او سهولتونو ایجادول.

په همدې سبب په یو طرفه او خپرو فعالیتونو سره ښوونکي امکان لري، په زده کوونکو کې تغیر راولي. دې ته هم تدریس نه ویل کیږي، همدارنګه د هغه ډول زده کړه ایز فعالیتونه لکه: د فلم، تلویزیون، کتاب او نورو رسنیو څخه چې صورت ونیسي؛ اګر که په یادولو سره تمام شي، ددې په دلیل چې هغه متقابل کړنې یا تعامل چې د ښوونکو او زده کوونکو ترمنځ نشته، بیاهم ورته تدریس نه شو ویلای.

نتیجه دا چې ښوونکي باید ټولو هغو شرایطو ته په کتنې سره دا مالومه کړي چې هدف د تدریس څخه څه شی دی، کوم قابلیتونه باید په زده کوونکو کې وپالل شي، ترڅو دهغې پر بنسټ زده کړې لپاره محتوا انتخاب اوهغې ته مناسب فعالیتونه طرحه شي.

دحرفې یادونې مفهوم ددې مانا نسبت روزنې، زده کړې او تدریس ته ډېر محدوده ده. ددې هدف دروزنې په خلاف دشخصیتونو داستعدادونو غوړیدل او وده نه ده؛ بلکې کار یادوونکو ته دضرورت وړ مهارتونو او فنونو یادولو په مقصد د یو کار یا شغل سرته رسوي. په معینه حرفه کې دي لکه: د ښوونکي تربیت، دوره او نورې زده کړه ایز قسمونه چې فني او حرفه یي وي، د هغې هدف د پالنې د اهدافو او غرضونو ترسره کول نه وي او هم ټولو زده کړه ایزو او تدریسي اړخونو ته شامل نه وي؛ بلکې مقصد یې پراخوالی، کتنه، پوهه، مهارت نمونه جوړونه چې د شخص په اړه وي او هغه د مناسبو کړنو سرته رسول وي.(استامرز ۱۹۷۵،۱)

له دې وجې صرف یادونه کولای شو، یو کوچنی برخه د روزنې، زده کړې او حتی د تدریس چې هدف یې د تخصصونو او مشاغلو لپاره د افرادو تربیت دی، وپېژنو په واقعیت کې حرفه یادونه یو لږ لنډ وخت لپاره یادول دي، چې هدف یې صرف په یوه معینه حرفه کې د افرادو تیارول دي، چې البته کولای شو، د ښوونکي په حضور او یا غیاب کې صورت ونیسي. لاندې نقشه او طرحه د تدریس، روزنې، زده کړې او حرفې یادونې رابطې او اړیکې ښې طریقې سره ښودنه کوي.

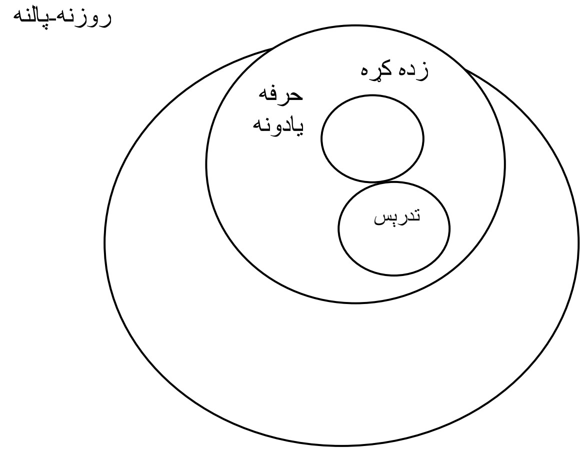

د تدریس دمفهوم تحلیل دمختلفو لورو څخه مختلف ماهیت او مانا لري دهغې څخه بعضې یې د ښوونکو لخوا زده کوونکو ته دمستقیمو علمي حقایقو بیان بولي او یوه بله ډله یې بیا د ښوونکي او زده کوونکي ترمنځ په ټولګي کې د درس په محتوا کې تعامل او تبادلې په شکل تعریف کوي، یو شمېر د ښوونې او روزنې متخصصان وایي: هغه موقعیت او اوضاع او احوال چې زده کوونکو ته یادول جریان اسانه کړي. تدریس عبارت له تدریس څخه دی.

د ښوونې او رونې عالم (اسمیت) په پنځه ډوله تدریس باوري دی.

۱. توصیفي.

۲. موفقیتي

۳. ارادې

۴. رهنمایې

۵. علمي

د(اسمیت) په نظر توصیفي تدریس تعریف د رواجي اومعمول له مخې تاکید لري، لدې اړخه تدریس عبارت دی له: د ښوونکي لخوا زده کوونکو ته دپوهې صریح او مستقیم بیان دی ډېر محدود دی.

پدې تعریف کې د تدریس مفهوم که څه هم صحیح او روښانه دی؛ مګر ډېر محدود دی، یانې تدریس یې د ښوونکي او زده کوونکو له اړیکې (ارتباط) او خبرو کولو له مخې پوهې او مهارت کې محدود او توصیف کړی. د دغه تعریف له اړخه په درسي ټولګي کې خبرې کول د تدریس د ډېرو مهمو طریقو څخه شمېرل کېږي او داسې کتل کېږي، چې رواجي یا نسبتې مانا د تدریس نشي کېدلای دقیقه او جامع دی.

د تدریس په تعریف کې دموفقیت، بریالیتوب، دوه مفهومه، تدریس او نقشې یادولو تعین شوې او نه جداکېدونکی شکل لري، پدې مانا چې د تدریس عمل صورت نه وي نیولی.

داچې یادونه رامنځته شوې ده، همدا ډول تعریف د تدریس څخه هم لکه په اصطلاح یادونه او ور یادول دي، چې دتربیتي علومو په متنونو کې ډېر کتل کېږي. یانې که چېرې دیادونې په لړ کې ورزده کول ښوونکي ته تدریس شي نو یادول به صورت ونیسي. بیا هم نشي کېدلای، تدریس په داسې یو فعالیت باندې اطلاق شي، لکه اخیستل او خرڅول، د تدریس دبریالیتوب مانا لپاره ښه واضحه کوونکې بېلګه ده.

دلومړي تدریس عبارت له دې مانا څخه دی، چې که چېرې اخیستونکي نه وي او توکي تبادله شي یانې څه شی ندی خرڅ کړی په پایله کې د ښوونکو د فعالیتونو څخه وروسته زده کوونکو څه شی ندی یاد کړی. کولای شو ووایو چې تدریس بېځې صورت نه دی نیولای.

د تدریس کارولو عمل سره د زده کوونکو شتون تحقیق او یادولو مانا راپیداکوي. ددې کتنې پر بنسټ د تدریس کتنه یوازې دمالوماتو انتقال نه دی بلکې یو تعامل د ښوونکو او زده کوونکو ترمنځ دی.

که چیرې د ارتباط اړیکې په اوږدو کې تاثیر رامنځته نه شي، نو په حقیقت کې اړیکه نده نیول شوې، داسې تعبیر اګر که ډیر ښکلی او ښه وي؛ ډیر فکر او ژورتیا ته ضرورت لري، ځکه یادول یوازې د تدریس محصول نه دی او هر وخت او هرځای حتی یې له ښوونکي څخه امکان لري رامنځته شي، له بله پلوه ښوونکی د زده کوونکي د ټولو یادونو مسؤل نه دی. همدارنګه هغوی په ټولو هغو تغیراتو چې په تدریس سره راځي تاثیر لري کنترول نه لري او داسې مکمل کنترول او واک په دې شته موقعیت کې امکاني نه دی؛ مګر ددې تعریف ښې ځانګړنې دادي چې ښوونکي ګمارل، د زده کوونکو فعالیتونه او یادول په یو ډول سره منظم کوي او جوړښت ورکوي، چې پایله یې په یادولو سره سرته ورسیږي، دداسې کړنې پر بنسټ ښوونکي باید خپل کوښښ ته د زده کوونکو دتغیر په لور سوق کړي، ځکه دخپل کار په سرته رسولو کې کوښښ د هغه د کار پای یو کار دی.

د تدریس په اداري مفهوم کې یو عمل دی، چې هدف یې د ښوونکو دموقعیت او باور په برخه کې د هغه دکارونو او پیښو اهمیت سره تړاو لري. په بل عبارت نور نو تدریس یوازې چې د ښوونکو فکري نظام نه دی؛ بلکې دهغوی کړنې چې دمخکې څخه د موخو په تعین سره لارښوونه او مشخص کیږي، د تدریس په لړ کې د زده کوونکو فکري نظام د تفکر طریقې او دیادولو مهارتونه په مختلفو برخو کې هم د همدې اهدافو پر بنسټ شکل نیسي.

له دې امله تدریس ته کتنه په مانا او د هدف د معلومولو لپاره د یو ارادي فعالیت، فکر، د ښوونکو باور او هم د زده کړې د اجراء کوونکو لپاره ډیر داهمیت وړ دی. پدې دلیل چې هغه زده کړه ایز فعالیتونه چې جوړښت ورکوي اوهم لوری ورکوي د ښوونکو کتنه او باور د ورزده کولو او یادولو په برخه کې دې تدریس ته کتنه دارادي اړخه کولای شي یوه موثره ونډه په علمي روزنې ولري، ځکه که چیرته د ښوونکو باور د تدریس د مهمو عواملو څخه وګڼو، نو د ښوونکو د روزنې مرکزونه باید د خپل فعالیتونو اهداف او اساس د تدریس مهارتونو څخه مخکې دشکل ورکولو پر محور فکر او باور وکړي. هغه موقعیت منځته راوړي، چې فکرونه او صحیح باورونه په صحیح علمي تجربو سره فکري ښوونکو ته لوری ورکړي.

دطرز او طریقې له مخې د تدریس تعریف چې هغه په اخلاقي اصولو، شواهدو او استدلالي فعالیتونو سره تړاو لري ولاړ دی.

په داسې برداشت سره د تدریس نه هروخت دوه اساسي پوښتنې راولاړیږي.

1- څه شی باید یاد شي او څرنګه باید یاد شي له دې امله هغه تدریسي لارو او کړنو هره محتوا وړاندېز نه ورکول کیږي. محتوا یا ارزښت لرونکی او تفکر رامنځته کوونکی وي او د زده کړې طریقې او یادول په دلایلو او شواهدو ولاړ وي،پداسې طریقې کې چې د تدریس نه ښوونکی دا حق ونه لري، چې خپلې فکري او باورونه یې له کومو دلایلو او علمي شواهدو چې تایدونکي وي په زده کوونکو تحمیل کړي، تدریس باید د زده کوونکو د فکرمند کېدلو سبب شي او څېړنې انګېزه په هغوی کې ایجاد کړي دداسې کتنې او ګمان طرفداران د حرفوي زده کړې کلمې په

اطلاق او نورو مهارتونو چې رواني او حرکتي کړنې تقویه کوي او یا یې یو شکل ورکوي، کوم مخالفت هم نلري؛ مګر د تدریس د مفهوم په اطلاق او په هغو فعالیتونو کې کنترول کولو د رایې اختلاف شتون لري.

یو شمېر نور بیا ابلاغ، تبلیغ او یا تلقین چې دباورونو د تصویب د جوړولو لپاره کاروي. د ماهیت له مخې دا یو شرط پېژني او د تدریس برخه یې نه حسابوي دهغوی په باور هر ډول فکر تحمیلول او یا د هغې تغیرول د وېرې او ګواښ په اثر په هېڅ وجه د تدریس برخه کې نشي راتلای.

د تدریس مانا دعلم اړخه هغه صریح او دقیق فعالیتونه دي، چې د تربیې د ښوونکي تیره رېښه په تجربو لري ښایي ددې کړنې پر بنسټ د تدریس تعریف باید د هرډول ابهام او عدم دقت نه شتون څخه خالي وي او په جملو او عبارتونو کې بیان شي،چې د سطحه کې دي، لکه وزارتونه تعین او تنظیم شي.

تنظیم شوي معیارونه او د تدریس ټولنیزې تګلارې د ښوونکو لپاره تعین نه وي او همدا ډول د زده کوونکو لپاره اهدافو او محتوا ته لوری ورکول په افکارو سره تعینوي. زده کړه ایز مرکزونه یوازې پدې مؤظف او ګمارل شوی دی، چې زده کړه ایز اهداف په عیني او صریح شکل بدل کړي او له دې وروسته دا زمینه برابره کړي، ترڅو زده کوونکي هغه تعین شوي اهداف د تعین شوو کړنو په واسطه تمرین او تکرار کړي.

د داسې کړنې پر بنسټ باید مهم موضوعات او موخې په درسي پروګرام کې لحاظ وشي؛ مګر محتوا باید د زده کوونکو د کلتور او ځواک طاقت سره متناسبه وي. دښوونې او روزنې د پروګرام جوړونکو لخوا د زده کوونکو معیار او د ارزښت لارې چارې او هم د هغوئ زده کړه ایز اهداف تعین او زده کړه ایز مرکزونه ابلاغ شي او ښوونکي د زده کړه ایزې دورې تر پایه د هغې په اجراء مؤظف او وګماري.

ډېری تصمیمونه د درسي پروګرامونو د محتوا او څرنګوالی د اجرا په برخه کې او هم د هغې ارزښت موخه کې له مخې څخه نیول کېږي، ښوونکي د ورزده کولو په لړ کې د داسې مهمو مسایلو یادولو سره ډېر مخامخ کېږي، چې د هغې په باره کې تصمیم ونیسي. هغوی باید د تعین شوي چوکاټ او محتوا پر بنسټ زده کړه ایز فعالیتونه طرحه او اجراکړي؛ مګر دانشي کېدای چې خپل پروګرام یا فعالیت دښوونې او روزنې د معیارونو څخه د باندې اجرا ته وړاندې کړي. د تدریس په لړ کې هغوی به صرف د خرڅونکو او اخیستونکې په شکل ونډه ولري.

د زده کړې د تدریس تګلاره

د فعاله تدریس میتود: دفعال تدریس میتودپه دې نظر ولاړ دی، چې زده کوونکي یوازې نیغ په نیغه ونډه اخیستنې، یاني د زده کړې دفعالیت له لارې پوهنیز، مهارتي اوذهنیتي مفاهیم ترلاسه کوي او که زده کوونکي ته په درسی فعالیت کې نیغ په نیغه ونډه ورنه کړای شي، زده کوونکی غیرفعال پاتې کیږي او زده کړه به ژوره نه وي او زده کوونکی به یې ژرله یاده وباسي. دښوونې

اوروزني د ډگر د پوهانو په نظر عملي زده کړه د جان ديوي په دې نظرولاړه ده، چې ويل يې ماشومان بايدپه څېړنه کې د نوو فکرونو زده کولو لپاره فعاله ونډه واخلي.
سويسي ارواپوه ژان پياژه باورې ده، چې تجربه د فکري ودې له پاره تل ضروري ده. موضوع بايد په فعال ډول تدريس شي. په لاس راغلې څېړنې څرگندوي، زده کوونکي هله ښه زده کړه کوي، چې ولولي، ويې ليکي، خبرې اترې پرې وکړئ، ازمېښت يې کړي، مسئله حل کړي، کشف يې کړي، تجزيه اوتحليل يې کړي، ويې څېړي، استنباط ترې وکړي، اړيکې يې پيداکړي، استدلال وکړي، لنډيز يې جوړ کړي، په دې توگه د فعال تدريس ميتود کې د هغو لارو څخه گټه اخلي، چې زده کوونکي فکر کولو او عمل کولو ته اړ کړي. د فعال تدريس په ميتود کې زده کوونکي دزده کړې په بهير کې عملاً د پوهې دلاسته راوړنې په څرنگوالي بلديږي. د يادولو او ذهن ته د سپارلو پرځای چې نورو د فکر محصول دی، خپلې علمي پوهې ته وده ورکوي او هماغه لاره وهي چې پوهان يې د پوهې د پراختيا په عمليه کې سرته رسوي. په دې توگه زده کوونکي له داسې يوه حالت سره مخامخ کيږي چې له نوې مسئلې سره د مخامخ کېدو په صورت کې د هغې د حل لپاره له عملي او څېړنيزې لارې کاراخلي. د مسئلې يا ستونزې له پېژندلو وروسته د هغې د حل او هوارولو د لاروچارو په اړه فکر کوي. ددې کار لپاره اطلاعات، شمېرې او مالومات راټولوي او طبقه بندي کوي يې او د مسئلې دحل لپاره په خپل ذهن کې احتمالي لارې لټوي. هغه مهال د مسئلې د اهميت له مخې ډول ډول، لاروچارو منابعو او سرچينو ته مراجعه کوي، تجربې سرته رسوي، مشاهدې کوي او د خپلې فرضيې د ازمايي، د هغې دمنښت يا رد له پاره پوره دلايل راټولوي. په پای کې د پايله نيونې له مخې د څېړلوعمليه سرته رسيږي. له دې زده کوونکی ددې په لټه کې دي، چې لاسته راغلې پايلې په نورو ورته ځايونو کې تعميم او وکارول شي له دې لارې د درس د محتوا ژور درک له امله يولړ مهارتونه ترلاسه کېږي.
څېړل او د مسئلې د حل په عمليه کې ترلاسه شوي مالومات د پوهې يوه برخه جوړوي او په دې توگه د نورو مسائلو له حلولو سره مرسته کوي. څېړل او تفکر د پړاوونو له تيرولو وروسته ورو ورو دزده کوونکو په نظرياتو هم بدلون راځي. د بېلگې په توگه زده کوونکي زده کوي، چې له ستونزو سره د مخامخ کېدو په صورت کې په بېړه قضاوت ونه کړي. د نورو د نظرياتو په اړه له بې ځايه تعصب څخه ډډه کوي، له زغم کار اخلي او د نورو د نظريو په ردولو يا منلو کې له منطقي او عقلاني لار وچارو څخه گټه په عمومي توگه بايدپه فعالې زده کړې کې لاندې ټکي په پام کې ونيول شي:
۱: تدريس بايدزده کوونکي په هغو تجربو کې ښکېل کړي، چې د هغو پخوانۍ پوهه د علومو په اړه ترپوښتنې لاندې راولي.
۲: ښوونکی ښايي دپوښتنو له لارې د پلټنو او تجسس روحيه پياوړې کړي او زده کوونکي خبرو اترو او بحث ته وهڅوي.
۳: په تدريس کې بايدښوونکی د زده کوونکو د عمل چمتووالی په پام کې ونيسي. ښوونکی بايد

ګروپي خبرې اترې زده کوونکو ته پرېږدي.
۴: تدریس باید د زده کړې عملیه له محتواڅخه بېله نه کړي(دتدریس په عملیه کړي دکتاب محتوا ته بایدتوجه وشي.
۵: زده کوونکي دې د خپلوځوابونو له لارې د خپلو ټولګیوالو توجه جلب کړي. که چیرته لازمه وي. ښوونکی دې ټولګی اداره کړي او د زده کوونکو نامکملو ځوابونو ته دې پراختیا ورکړي.
۶: د زده کړې په عملیه کې دې ښوونکی او زده کوونکي ګډه ونډه ولري.

د فعالې زده کړې د میتود ډولونه

۱. دمفهوم جوړولومیتود

مفهوم جوړول یانې د زده کوونکو لخوا د مفهوم رامنځ ته کول دي،کېدای شي مفهومونه پوهنیز، مهارتي یا ذهنيتي واوسي. پدې میتود کې د یوه ټاکلي مفهوم په اړه مالومات ورکول کیږي. دا معلومات ښوونکی یا زده کوونکي ټولوي. زده کوونکي د مالوماتو طبقه بندی او نوم ایښودنې له لارې هڅول کیږي او د نومول شوو ټکو په هکله له بېلګوسره د اړیکو د ورکولو او ددې کار د لامل د څرګندولو له لارې مفهوم جوړوي. د ښوونې او روزنې د پوه(هیلداتابا) په نظر کله چې زده کوونکي له پوښتنوسره مخامخ کیږي، په مفهوم جوړولوپسې ګرځي.

۲: څېړنه

د څېړنې موخه له داسې موقعیت سره د زده کوونکومخامخ کول دي، چې د ځواب میندلو لپاره یې د مالوماتو لاسته راوړلو او د تجربو په سرته رسولو پسې ګرځي. زده کوونکي د څېړنې په بهیر کې زده کوي، چې:«دخپلې مینې او کنجکاوۍ پربنسټ کار وکړي» په وار وار پوښتنې وکړي. د ژورو خبرو په بهیر کې او په پیچلوحالاتو کې فکر وکړي. مسئلې تجزیه او تحلیل کړي.«خپله مخکینۍ پوهه او قضاوت په پام کې ونیسي.» خپلې فرضیې رامنځته او تجزیه کړي. «دحل احتمالي لارې راوباسي اوپراخه یې کړي.))کېدای شي، دڅېړنې په میتود کې زده کوونکي په استقرایې میتود(له کل څخه جزته)اویا هم په قیاسي میتود(له جزڅخه کل ته)عمل وکړي.

۳: دمفهومونونقشه

د مفهومونو نقشه د مفاهیمو د انځور د ښودلو لپاره یوه لار ده. نقشه یوه ګرافیکي برخه ده، چې (ټکی یاراس) لري، مفهومونه بیانوي. همدارنګه منحني یا مستقیمې کرښې دي، چې ددې مفهومونو تر منځ اړیکې څرګندوي. مفهومونه او اړیکې معمولاً د نقشې پرمخ نومول کیږي.

کېدای شي ارتباطي کرښې یوه لوري، دواړو لورو یا بې لورو وي. کېدای شي مفهومونه او د هغوی ترمنځ اړیکې ډلبندي شي او د وخت له مخې د مخکې والي یا وروسته والي او یا د علت او معلول اړیکې ولري.

۴: د پروژې میتود: ښوونکی پدې میتود کې یوه موضوع ټاکي. وروسته پوښتنې کوي او زیار باسي، چې زده کوونکي پوښتنې یو په یو راټولوي او ورو ورو د پروژې کار بشپړ کړي.

۵: د خبرو اترو او بحث میتود: د خبرو اترو میتود ډله ییزکار د سرته رسولو له لارې کېږي. پدې میتود کې ښوونکی د زده کوونکو هرې ډلې ته پوښتنې ورکوي یا یوه موضوع ورته څرګندوي او له هغوی غواړي، چې د هغې په اړوند یو له بل سره خبرې اترې وکړي او پایله یې ټولګي ته وړاندې کړي. خبرې اترې عموماً د هغه یوې موضوع په اړه سرته رسېږي، چې زده کوونکي ورسره بلدوي.

٦: د مسئلې د حل میتود: په دې میتود کې ښوونکی یوه مسئله ټاکي اویو تن یا ډلې ته وخت ورکوي، چې ځواب یې پخپله یا د نورو په مرسته ومومي.
۷: ډله ییزه زده کړه پدې میتود کې په هره ډله کې د پوهې د بېلابېلې کچې لرونکي زده کوونکي او د زده کړې د بېلابېلو فعالیتونو له لارې د یوې موضوع په اړه خپل درک پراخوي. د ډلې هر غړی یوازې پخپله د زده کړې دنده نلري، بلکې د ډلې نورو غړو د پوهولو دنده هم په غاړه لري.

۸: له ښوونځي بهر فعالیت میتود: دا میتود د اطلاعاتو د راټولولو پر هغې د غور او د حل د لارې لټولو او مطالعه او د عملي کار پای ته رسول دي. په دې میتود کې معمولاً فعالیت له ښوونځي بهر سرته رسېږي. ښوونکی د زده کوونکو له مینې سره سم یوه موضوع ټاکي او ترې غواړي، چې د سرته رسولو په موخه ورته مالومات او شمېرې راټولې کړي، د بېلګې په توګه: د موادو او ډبرو د بېلګو راټولول.

۹: عملي(تجربې) میتود: تجربه هغه فعالیت ده، چې د هغې په بهېر کې زده کوونکي دیوې ټاکلې موضوع په اړه ځانګړو موادو په کارونې په عملي توګه تجربه کوي. تجربې د معمول له مخې په یوه لابراتوار کې سرته رسېږي، خو په ښوونځیو کې د یو سمبال لابراتوار نشتوالی باید د تجربو د سرته رسولو لامل نشي. په ځینوځایونوکې په ټولګي کې د یوې تجربې د سرته رسولو لپاره ډېر ساده وسایلو ته اړتیا وي. ښوونکی یا زده کوونکي دا مواد په ډېر اسانه توګه لاسته راوړای شي. تجربه کله ناکله یوه مفهوم سره د زده کوونکو د بلدولو لپاره کارول کېږي. ددې کارلپاره ښوونکی دتجربې کړنلاره زده کوونکو ته ورښيي او تمه لري، چې زده کوونکي د هغه د لارښوونې په مرسته یوې واحدې پایلې ته ورسېږي. په نورو برخو کې تجربه د یوې مسئلې د حل له پاره د یوه مناسب چاپېریال له چمتو کولو څخه عبارت ده. په دې ډول کې ښوونکی دفعالیت عمومي لوری ټاکي او

زده کوونکي دې ته هڅوې، چې د تجربې سرته رسولو په اړه په يوازې سره پرېکړه وکړي او پايله لاسته راوړي. تجربه د تجربوي مفاهيمو د تدريس، په تيره بيا د کيميا مضمون لپاره ډيره اړينه ده. له هغې پرته زده کوونکي نشي کولای چې پرلوست سم پوه شي. زده کوونکي دساينسي تجربو له سرته رسولو سره که ښوونکی يې سرته ورسوي يا زده کوونکي ډېره مينه لري، خو ښايي تر وسې پورې تجربې پخپله د زده کوونکو له خوا سرته ورسېږي. په هر ډول دا د ښوونکو دنده ده، پرېکړه وکړي چې تجربه بايد څوک سرته ورسوي.

د ښوونکي په واسطه د تجربې د سرته رسولو ځايونه په ځېنو ځايونو کې لازمه برېښي، چې پخپله ښوونکی تجربه سرته ورسوي. نوموړي يوشمېرځايونه په دې ډول دي:

۱. په هغه صورت کې چې د تجربې مواد اور اخيستونکي ياخطرناک وي، لکه:بنزين،کايتر او کاني تاوده او ټينګ تيزابونه.

۲. په هغه صورت کې چې زده کوونکي د تجربې په کړنلاره پوه نشي او ښوونکی وغواړي، د تجربې په ترسره کولو هغوی ته د کار پړاوونه ورزده کړي.

۳. هغه مهال چې تجربه په پيچلي او ګران بيه دستګاه کې سرته رسېږي او دکار بهير يې پيچلی وي.

۴. هغه مهال چې تجربه زيات پام او ډېرې تجربې ته اړتيا ولري.

۵.هغه مهال چې لازمه وي، ښوونکی د تجربې پر وخت کې بېلابېلې برخې زده کوونکو ته بيان کړي. د تجربې د سرته رسولو لپاره څو لارښوونې:

۱. څوورځې دمخه تردې چې وغواړئ زده کوونکوته کومه تجربه وښيئ، هغه پخپله وازمايئ.

۲. د تجربې دسرته رسولو په ورځ د اړتيا وړ مواد او سامان الات چمتو کړئ او په ترتيب يې پر ميز باندې کيږدئ.

۳. ددې له پاره چې زده کوونکي تجربه ښه وليدلای شي، هغه وسايل چې تجربه پرې سرته رسوي، پر ميز کيږدئ.

۴. اضافي توکي د ميز دننه کيږدئ، چې زده کوونکو پام ځانته وانهړوي.

۵. د زده کوونکو نظر د تجربې د سرته رسولو پر مهال وپوښتئ؛ د بېلګې په توګه: که غواړئ چې په الکولو کې د پاڼې د کلوروفيل حلېدل وازمايئ، نو له زده کوونکو وپوښتئ، چې له پاڼې څخه د هغې کلوروفيل څنګه بيلولای شو؟ کېدای شي يو زده کوونکی ووايي، د ايشيدلو اوبو پواسطه. دا تجربه وازمايي او کله چې مو وليدل ايشېدلې اوبه له پاڼې څخه د کلوروفيل د لرې کولو ښه محلول نه ده، زده کوونکو ته ووایاست چې د ځېنو توکو د حلولو لپاره د اوبو په پرتله الکول تر ټولو ښه محلل دی. وروسته اصلي تجربه سرته ورسوئ او پر پاڼې د الکولو تر تويولو وروسته د هغې شين رنګه ماده بېله کړئ.

٦. له يو څو زده کوونکو څخه وغواړئ، چې د تجربې په د سرته رسولو کې درسره مرسته وکړي او د تجربې بهېر او خپلې ليدنې نورو زده کوونکو ته بيان کړي.

۷. په هغو ځايونو کې چې لازم وي، ټول زده کوونکي د تجربې يو پړاو پر خپلو سترګو وګوري. هغوی ته ووايئ چې د تجربې د ميز شا او خوا ته راټول شي او بهير وګوري.
۸. د تجربې د سرته رسولو پرمهال له درسي مرستندويه وسايلو؛ لکه توره تخته، چارت، انځور او نورو څخه ګټه واخلئ. د زده کوونکي په واسطه تجربه:
د مخه مو د ښوونکي په واسطه د تجربې د سرته رسولو په اړه خبرې وکړې، اوس وګورئ، چې د زده کوونکو له خوا د وخت په تيريدو او د خطر د مخنيوي او د ښې پايلې د لاسته راوړلو په خاطر د يوې تجربې سرته رسول څنګه پلانوای شو. ددې کار لپاره لاندې ټکو ته پام واړوئ:
۱. د ټولګي زده کوونکي په ډلو وويشئ. د ډلوشمېره د امکاناتو او شتو وسايلو له مخې ټاکل کېدای شي، د بېلګې په توګه: که د يو ټولګي د زده کوونکو شمېره ۳٦ تنه وي، کولای شو درې ۱۲نفري، نه ۴ نفري او٦ نفري ډلې جوړې کړو.
۲. پر ډلو نومونه کيږدئ. ددې کار لپاره الفبې له تورو يا د پوهانو له نومونو ګټه اخيستلای شئ.
۳. زده کوونکوته د تجربې د کارونو د مسؤوليت دويش په اړه لارښوونه وکړئ.
۴. هغه وسايل د ډلو ترمنځ وويشئ، چې زده کوونکي ورته د تجربې د سرته رسولو لپاره اړتيالري.
۵. که چيرته د تجربې د سرته رسولو پر مهال له الکولو، ګوګړو او نورو اور اخيستونکو توکو څخه ګټه اخيستل کيږي، زده کوونکو ته د خونديتوب لارښوونې او د کار د بهير څارنه وکړئ.
د زده کوونکو له خوا د تجربې ياداښتولو هره تجربه درې پړاوه لري:
۱. په لومړي پړاو کې تر ازمېښت لاندې مسئله دې زده کوونکو ته تشريح شي، چې د هغې د پيدا کېدو په اړه فکر وکړي. د بېلګې په توګه: که چېرته د هايدروجن د لاسته راوړلو لپاره د جستو تعامل د مالګې له تيزاب سره تجربه ترسره شي، ښوونکی شي چې داسې پوښتنه وکړي.
يا د جستو او مالګې تيزاب د تعامل په پايله کې هايدروجن لاسته راځي؟ او پوښتنه کوي، څرنګه کولای شو، چې په تجربې يې ثبوت کړو؟
۲. دويم پړاو د تجربې سرته رسول دي. په دې پړاو کې زده کوونکي د هغو وسايلو په واسطه تجربه سرته رسوي،چې په واک يې لري.
۳. دريم پړاودادی، چې زده کوونکي دتجربې بهيراولاسته راغلې پايلې ياداښت کړي. دتجربودبهير اوپايلودښه ياداښتولولپاره لاندې لارښونې وکاروي.
۱. هيڅکله مه پريږدئ، چې زده کوونکي د تجربې بهير د تابلو يا ياداښت له مخې وليکي، ځکه دا ياداښت اخيستل ددې مخه نيسي، چې زده کوونکي خپل فکر په تجربې متمرکز کړي.
۲. زده کوونکو ته د ياداښتولو لاره روښانه کړئ. ځکه کېدای شي، زده کوونکي خپل ياداښت کې شکل او چارت هم وکاري.
۳. ددې په ترځ کې چې له زده کوونکو غواړئ، د ياداښت لپاره له ټاکلې بېلګې څخه ګټه واخلي، د هغې په تنظيم کې زده کوونکي خپلواک پريږدئ.
۴. د ژبې د ګرامر له مخې غوره ده، چې د فعلونو له مالوم حالت څخه ګټه واخيستل شي او جملې

په مجهول ډول بيان نه شي، د بېلګې په توګه د ښېښو له تودولو ورسته مو وليدل، چې د هغې د دننه حجم هوازياته شوه.
دا به ښه وي چې وليکو: ښيښه توده شوه او د دننه حجم هوايې زياته شوه.
۵. څنګه چې زده کوونکي په ډله ييز ډول تجربه سرته رسوي، ښه به دا وي، چې په خپل ياداشت کې د خپلو هم ټولګيوالو نومونه هم وليکي. د بېلګې په توګه: اما او اکبر يوه دانه لوبيا وکرله. ومو ليدل چې د وخت په تيريدو يې ريښه، ډنډه او پاڼه راشنه شول، دا کار ددې لامل کېږي، چې ياداشت زده کوونکو ته د يو يادګار په توګه پاتې شي او ډله ييزکار روحيه يې پياوړې شي. که ازميښت يې په خپله شخصاً سرته ورساوه، په ياداشت کې دې د مفرد شخص يادونه وکړي، ياني ودې ليکي:«بوتل مې له اوبو ډک کړ».
۱۰. دپوښتنې او ځواب ميتود
پوښتنه او ځوابونه داسې يوفن دی، چې ښوونکی کولای شي، په ټولو درسې ساعتونو کې ترې کار واخلي. له پوښتنو او ځوابونو څخه د تيرولو ستونو په بيا ځلي کتنه کې هم کار اخستل کېږي. د زده کوونکو له خوا د موضوع ګانو پر پوهيدو او يا نه پوهېدو هم له دې فن څخه کار اخيستلی شو.
د پوښتنو ډولونه په لاندې بڼو ويشلی شو:
۱. يادول چې يوازې حفظي مالومات ارزوي: لکه کيمياوي تعاملونه په څو ډوله دي؟ د هر يو نوم واخلي.
۲. پرتله ييزې پوښتنې، لکه د اکسديشن تعاملونه د سوځيدلو تعاملونو سره پرتله کوي.
۳. علت او معلول لکه د شين کوريزو غازونو د پيدا کېدو لامل څه شي دی؟
۴. توضيحي: لکه اتوم د الکتروني جوړښت په هکله هوند قاعده توضيح کړي.
۵. د بېلګې راوړلو پوښتنه: لاندې اصطلاح ګانې د مثال سره توضيح کړي، د بېلګې په توګه:
۱ـ مول() ۲ـ ايزوتوپ()
۳ـاتوم () ۴ـ ايون ()
٦. تجزيه اوتحليل:
لکه دکلسيم کاربايد د تعامل د اوبو سره پايله کې استلين جوړيږي. که چېرې استلين وسوځيږي، کوم مواد کوم مواد به لاسته راشي؟
۷. ډلبندی: لکه د څو عنصرونو سمبولونه وليکئ او هغوی د فلزي، غيرفلزي او مفوتريک خواص په پام نيولوسره ډلبندي کړي.
۸. د پايلې اخيستل: لکه که چيرته تجزيه کوونکي نه وای، په طبيعت کې به د کاربن په دوران کې څه حالت رامځته شوی وای؟
۱۱ـ نمايش(ننداري) ميتود
د نمايش ميتود پر ليدلو او مشاهدې ولاړ دی. افراد د مشاهدې او ليدو له لارې ټاکلې وړتيا ترلاسه کوي. ښوونکی لومړی د زده کوونکو په وړاندې يو کار ننداري ته وړاندې کوي او ورسته زده

کوونکي هغه کار په هماغه ډول ترسره کوي.
د نمایش میتود له لاندې څلورو برخو څخه جوړ شوی دی: چمتووالی، توضیح، نمایش او ازمېښت.

۱. د چمتووالي پړاو: ښوونکی د نمایش وسایل له نمایش دمخه په ټولګي کې چمتوکوي.

۲. د توضیح پړاو: له نمایش دمخه لومړی د هغې موخه زده کوونکو ته بیانوي. وروسته هر هغه څه چې زده کوونکي یې ښايي سرته ورسوي، ورته بیانوي.

۳. د نمایش پړاو: پدې پړاو کې باید ښوونکی زده کوونکو ته د مهارت په اړه ضروري عملیات وښيي. همدارنګه د کار سم بهیر چې زده کوونکي یې ښايي ازمېښتي پایلې د لاسته راوړلو لپاره سرته رسوي، بیانوي پدې پړاو کې کله ناکله توضیح او نمایش یو تر بله سره ګډیږي.

۴. ازمېښت پړاو: زده کوونکو ته څرګنده کړئ، چې د بیان او توضیح له پړاوونو وروسته هغه کار عملاً سرته ورسوي. د نمایش په پای کې له زده کوونکو څخه پوښتنې وکړئ.
۱۲. توضیحي میتود: توضیحي میتود چاپي مطلبونو، د لوست د تشریح او نورو رسنیو پواسطه زده کوونکو ته د اطلاعاتو مستقیم لیږدول دي. پدې میتود کې ښوونکی درسي مفاهیم او موضوعګانې زده کوونکو ته وړاندې کوي. ددې میتود له ګټو څخه یوه دا ده، چې حقایقو، اصولو او مفاهیمو یوه ټولګه په منسجم ډول زده کوونکو ته ور زده کړای شي. د دې میتود له محدودیتونو یو یې دا دی، چې زده کوونکي مطلب حاضر او چمتو والی ترلاسه کوي اوحقایق نه کشفوي. که چیرته دا میتود له نورو میتودونو سره یوځای وکارول شي، اغیزمن تماميږي. له توضیحي میتود څخه د ډېرو علمي مفهومونوپه زده کړه کې کار اخیستل کیږي.

د زده کوونکو د زده کړې د ارزولو لارې چارې

د ارزونې تعريف: د زده کړې له ټاکل شوو موخو سره د زده کوونکو د تر لاسه شوې پوهې د پرتلې له لارې د ښوونکي تدريسي فعاليتونه او د زده کوونکو د زده کړې په کوښښونو د مطلوبو نتيجو د څومره والي مالومول، ارزونه نوميږي.

د ښوونيز او روزنيز فعاليت په ارزولو کې دوه ټکي ډېر مهم دي.

۱ـ د زده کړې د موخوټاکل

۲ـ د زده کوونکو د زده کړې د کچې ارزونه

د زده کوونکو په ارزولو کې ځينې ټکي په پام کې ونيول شي. د زده کوونکو د ارزولو دلارښوونې اصول په لاندې ډول دي:

الف. د ورزده کولو او زده کولو د بهېر بشپړوونکې وي.

ب. د زده کړې فعاليت بايد مثمر او پلان شوی وي.

ج . د زده کړې له موخو او نتيجو سره.

د. له ښوونکي سره دپلانولو او د زده کوونکو د اړتياوو له پوره کولوسره مرسته وکړي.

هـ . د پوهې، مهارت او ذهنيت درې برخو کې پوهه چمتو کړي.

و. د زده کوونکي له دوامداره زده کړې سره مرسته وکړي.

ز. زده کوونکي داروزوني دسرته رسولو له څرنګوالی خبروي.

ح. د زده کوونکوسره مرسته وکړي، چې ترلاسه شوې پوهه په خپل ورځني ژوند کې عملاً و کاروي.

په ساینس کې د ارزونې دودیز میتودونه

۱ـ د زده کوونکو د فعالیت ثبتول

ښوونکی هره ورځ اویا په اوونیزه توګه د زده کوونکو فعالیت او د کار پرمختګ ثبتوي. ښوونکی کولای شي، د زده کوونکو د فعالیت له ثبتولو څخه د زده کوونکو د ارزونې لپاره د هغوی د ځواب ویلو، په ډله ییزکار کې د فعالې ونډې او د پروژې په بشپړولو کې ګټه واخلي.
کولای شو د زده کوونکو د فعالیت له ریکارډ څخه د انفرادي یا ډله ییزې ارزونې لپاره ګټه واخلو.
د فعالیت د ریکارډ په ثبتولو کې لاندې مطالب په نظر کې ونیسو.

۲. جدول دفعالیت دثبت دریکارډفورمه

ګڼه	نوم	نیټه	دمشاهدې موده		اودډلې یاګروپ دغړوپه اړه نظریې
۱				دخبرواواوریدوپرمهال همغږي ښيي.	
				دنورودرناوی کوي.	
				په کارونوکې فعاله ونډه اخلي.	
				خپله عقیده بیانوي.	

۲. د زده کړې قرارداد (تړون):

د زده کړې قرارداد د ښوونکي او زده کوونکي ترمنځ داسې یوه موافقه ده چې د یو ټاکلي فعالیت د سرته رسولو لپاره باید سرته ورسېږي، څوک یې سرته ورسوي، کله سرته ورسېږي او څنګه وارزول شي. کېدای شي تړونونه لیکلي بڼه ولري. زده کوونکي کولی شي خپل ځان په خپله یا د نورو زده کوونکو له لارې وارزوي.

(۳) جدول: د زده کړې دتړون عمده مطالبونه

د زده کړې دتړون عمده مطالبونه		
د زده کوونکي نوم		نېټه
څه کارسرته رسولی شم؟ څنګه یې سرته رسولی		

شم؟ زماکار څوک ارزوي؟		
دزده کوونکی لاسلیک		ښوونکی لاسلیک

۳. د درجه بندۍ مقیاس

د درجه بندۍ په مقیاس کې د زده کوونکو د پوهې،مهارت او ذهنیت مقیاس ارزول کیږي. لاندې جدول ته پام وکړئ.

(۴) جدول: د ارزونې چک لست فورمه

دساینس په لابراتوار کې دفني وړتیاو لپاره په کیفي ډول د درجه بندۍ مقیاس.	۱	۲	۳	۴
ښکاري چې تر څیړنې لاندې مسئله یې ښه درک کړې ده.				
کولای شي شفاهي او تحریري کړنلارو ته په زیر پام وکړي.				
مناسب وسایل انتخاب وي				
وسایل په ډیرپام اواغېزمنډول کاروي				
په منظم ډول ثبتوي. (data) رقمونه او عددونه				
د کار تر پای وروسته وسایل او د کار ځای سم پاکوي.				

۴. پروژې

پروژې داسې فعالیتونه دي، چې زده کوونکي یې په یوه موضوع کې د ښې څیړنې په موخه د مینې او امکاناتو له مخې په فردي یا ډلیز ډول سرته رسوي. زده کوونکي په پروژه کې کار پړاونه او نتیجه لیکي. د پروژې لاندې بېلګې وګورئ.

۱. د یوې درسي موضوع په اړه څېړنه او د هغې رپوټ ورکول.

۲. د یوې موضوع په اړه د مالوماتو راټولول.

۳. دچارت،موډل، :چمتوکول.

۵ـ د زده کوونکو د کار دوسیه.

د زده کوونکو کاري دوسیه د زده کوونکو د کارونو یوه ټولګه ده، چې له ښوونکي او زده کوونکي سره د زده کړې د بهیر په څرنګوالي کې مرسته کوي. د کارونو بېلګې چې په دوسیه کې ایښودل کېږي. د زده کوونکی یا ښوونکی د دواړو په خوښه اېښودل کیږي. په دوسیه کې کورنۍ

دنده، نورې دندې، تړونونه، د ازموینو نتیجې او نور کېښودل کېږي. هغه مهال چې د زده کوونکي د کار دوسیه بشپړه شوه، باید پرمحتویاتو یې یو ځل بیا غور وشي او په مناسبو مقیاسونو دې ارزیابي شي.

بېلګه: دزده کوونکي د کار د ارزونې دوسیه.

(۵) جدول د زده کوونکو د کار د ارزونې دوسیه.

د زده کوونکي نوم	نېټه				
د ارزونې ځانګړنې	په کیفی ډول ددرجه بندي مقیاس				
	ډېرښه	ښه	متوسط	کمزوری	ډېرکمزوری
خلاقیت او نوښت					
نظم اوپاکوالی					
د د ندو بشپړ سر ته رسول					
...					

٦-ازموینه

ازموینه د زده کوونکو د زده کړې د کچې د معلومولو تر ټولو مهمه وسیله ده. ازموینې د لوست له موضوع څخه د زده کوونکو د پوهې د ارزولو په موخه ګټوره ده. له ازموینوڅخه د عملیو، مهارتونو او زهنیت په ارزلو کې کار اخیستل کیږي. ازموینه د ګُل په توګه په دوه ډوله ده. یوه تحریري او بله تقریري.

په تحریري ازموینه کې لاندی ډولونه شامل دي:

۱. تشریحي پوښتنې

۲. دلنډځواب لرونکي پوښتنې

۳. سمې اوناسمې پوښتنې

تقریري ازموینه لاندی ډولونه لري:

۱. شفاهي پوښتنې

۲. عملي پوښتنې

شفاهي پوښتنې: شفاهي هغه مهال کېږي:

۱. چې د ځواب ورکړه په لیکلي ډول شوني نه وي.

۲. موخه مو د زده کوونکي د شفاهي وړتیاوو ارزول وي، لکه خبري مباحثه او له ځنډ پرته ځواب.

د عملي ازموینې پوښتنې: د عملي ازموینې له پوښتنوڅخه هغه مهال ګته اخیستل کیږي، چې زده کوونکي باید خپله وړتیا په مستقیم ډول وښیي. لکه د یوسلایډ جوړول یا د مکروسکوپ لاندی د

يوسلايډ کتنه.

تشريحي پوښتنې

په دی ډول پوښتنو کې باید زده کوونکي په لیکلي ډول جامع ځواب ووايي. په دې پوښتنو کې زده کوونکی واک لري، چې خپل ځوابونه څومره چې کولای شي بډايه کړي. تشريحې پوښتنې د لوړې کچې زده کوونکو د ارزونې لپاره مهمې دي.

لنډ ځوابه پوښتنې: د لنډ ځوابه پوښتنو کې زده کوونکي باید د يوې کلمې يا لنډ عبارت څخه ګټه واخلي.

پرتله ييزې پوښتنې: په دې پوښتنوکې ځوابونه په يو بېل ستون کې په نامنظم ډول ليکل کېږي. پرتله ييزې پوښتنې د نورو پوښتنو ترځنګ ښه اغېز لري. په دې پوښتنو کې که له پوښتنو څخه د ځوابونو شمېر زيات وي؛ نو زده کوونکي کولای شي، ځوابونه د ګومان له لارې غوره نه کړي.

سمې اوناسمې پوښتنې

په دې پوښتنوکې بايدزده کوونکي د ورکړل شوې جملې سموالی اوناسم والی په ګوته کړي.

انساني سرمايه

پخوا چې د طب علم ترقي نه وه کړې، اکثره ماشومان تر پنځه کلنۍ د مخه مړه کېدل. ډېر لږ کسان څو او يا کلنۍ ته رسېدل. د څو پېړيو پخوا وخت شاعر چې کله وايي، چې بوډا شوم، نو منظور يې معمولاً دا وي، چې څلويښت کلنۍ ته رسيدلي دي. په تاريخ کې لولو، چې دې څوارلسمې ميلادي پېړۍ په پيل کې په اروپا کې ساري ناروغيو په ځېنو ځايونو کې دريمه برخه خلک او په ځېنو نورو ځايونو کې پوره نيم خلک له منځه يوړل. ساري ناروغي څه موده پس داسې سرونه ريبل لکه لوګري چې غنم ريبي.

د اکثره ناروغيوپه مقابل کې دبشر بيوسي ددې سبب شوې وه، چې تر شلمې پېړۍ پورې نفوس چټکه وده ونه کړي او له دې درکه ځانګړې ستونزې پيدا نه شي.

په شلمه پيړۍ کې د طب علم ډېرې ودې او د نړۍ ګوټ ګوټ ته د طبي اسانتياوو رسول ددې لامل شول، چې نفوس په چټکۍ سره زيات شي. له احصايي سره سم په ۱۹۵۱ميلادي کال کې په ټوله نړي کې دوه نيم ميلیارده انسانان اوسيدل، خو اوس د نړۍ نفوس تر اووه ميليارده اوښتی دی. اټکل کېږي، چې تر ۲۰۲۰ کال پورې به د ځمکې په مخ د انسانانو شمېر تر اته ميليادره واوړي.

په يو اعلان مې لوستي وو، چې يو نوی زېږېدلی ماشوم خپل پلار او مور ته وايي، چې تاسو چې زه زېږولم، زما د ډوډۍ غم مو کړی و؟ زما د سبق او تعليم لپاره پلان او پروګرام درسره وه؟

زموږ په ټولنه کې مېندې او پلرونه تصور کوي، چې ماشومان به يې بس په خپله لويږي، چې دا تصور معمولا تباه کوونکی دی. پلارولي او موروولي دې ته نه وايي، چې ماشوم وزيږول شي واقعي پلارولي او موروولي دا ده، چې د نن ورځې ماشوم د سبا ورځې په لايقو او با تربيه کسانو واوړي. دا کار اسانه ندی ډېر زحمت غواړي او ځکه خو که يو هېواد ډېر شتمن هم وي، خو چې

خلک یې پرمختللي وي، مېندې او پلرونه پکې د ډېر اولاد جرات نه کوي.
له نفوس سره د اړوند مسایلو او مشکلاتو په باره کې د خلکو د پوهې او مالوماتو د زیاتیدا لپاره ملګرو ملتونو په ۱۹۸۹ کال کې په لومړي ځل د نفوسو نړیواله ورځ ولمانځله ددې ورځې له لمانځلو څخه مقصد دادی، چې ټولنې په دې غور وکړي چې د نفوسو دبې کنټرولې زیاتیدا عواقب څه دي. د دې لپاره چې د خلکو ژوند بهتره وي، دنفوسو څنګه او څومره وده پکار ده.

انساني سرمایه

درې څلور کاله پخوا اټکل وشو، چې افغانستان د شاو خوا درې زره میلیارده ډالرو په ارزښت طبعي زېرمې لري. دا لویه سرمایه ده، خو جاپان، جنوبي کوریا، تایوان چې د اسیا د پړانګانو په نومونو مشهور دي، دومره طبیعي زېرمې نه لري؛ بلکې جاپان خو د طبیعي زیرمو له پلوه په خوارو هیوادونو کې حسابیږي. دغه ملکونه مجبور دي، چې د خپلو تولیداتو لپاره خام مواد له بهره راوارد کړي، مګر د طبیعي زیرمو له نشتوالي سره سره ډېر شتمن او مترقي هیوادونه دي. داقتصاد پوهانو په نظر د دغو هېوادونو د چټکې ودې تر ټولو لوی عامل دا دی، چې انساني سرمایه (Human Capital) پکې زیاته ده د اکثره اقتصاد پوهانو په نظر با ثباته وده تر ګردو لوی عامل انساني سرمایه ده.

انساني سرمایه څه ته وایي؟

انساني سرمایه د یو هېواد نفوس ته نه وایي؛ بلکې د یو هېواد په خلکو کې د مهارتونو او وړتیاوو زیاتوالي ته ویل کیږي.
د نولسمې پېړۍ چین هم د هغه وخت تر ټولو ګڼ نفوسه هېواد وه، خو د هغه وخت چین د نړي په اقتصاد کې ډیره وړه برخه لرله او اقتصادي پرمختګ پکې په نشت شمار وه، ځکه د چین د خلکو کاري وړتیا کمه وه. مګر په اوسني چین کې اکثره خلک مهارتونه لري او د خپل ملک په پرمختګ کې مثبته برخه اخیستلای شي.
له انساني سرمایي څخه مقصد یوازې دا نه دی، چې لا ډېر خلک دې لا ډېر مهارت زده کړي؛ ځکه که یو څوک په جسمي یا روحي لحاظ ناروغ وي، نو اول خو مهارت نشي زده کولای او که یې زده کړي هم سمه استفاده ورنه نشي کولای. له بلې خوا یو څوک به ښه تعلیم ولري او صحت به یې هم ډېر ښه وي خو د کار خدمت کولو اخلاقي انګیزه او روحیه به نه لري. دغسې کس هم په تیره بیا په خوارو ټولنو کې په کار نه راځي.
د دې لپاره چې په افغاني ټولنه کې په کافي اندازه انساني سرمایه ولرو او د بیوزلۍ وروسته پاتې والي له ګردابه راووځو، پکار ده دغو څلورو قشرونو او اجتماعي ګروپونو ته لا زیاته توجو وکړو.

۱ _ ماشومان: یو مفکر ویلي وو، چې د یوې ټولنې اخلاقي سویه له دې مالومولای شو، چې له ماشومانو سره یې چلند څنګه دی. حقیقت دا دی، چې د یوې ټولنې تقدیر تر ډېره حده له دې

سره غوټه دی، چې له کوچنیانو سره پکې څنګه چلند کېږي. ایا کورنۍ،ښوونکي او دټولنې مشران په دې پوهېږي، چې له ماشومانو سره باید څنګه چلند وشي؟ ایا د ټولنې مشران دیو شخصیت په وده کې هغه د ماشومتوب د ژوند اهمیت ته متوجه دي ؟ اروا پوهان وایي، چې دانسان د شخصیت بنیادونه تر پنځه کلنۍ پورې جوړیږي. اروا پوهانو ثابته کړې ده، هغه څوک چې په دیرش کلنۍ کې قتل کوي، په غالب ګومان په درې کلنۍ کې یا د کم عمر په نورو کلنو کې ورسره شدت شوی وي. دغه راز د ماشوم تغذیه، معالجه د هغه د خوشال ساتلو مسایل خورا مهم دي، چې که اهمیت ورنکړای شي، راتلونکې ژوند یې خرابیږي. زمونږ په ټولنه کې د ماشوم تربیې په اړه تر ټولو ناسم تصور دا دی، چې په وهلو، ټکولو کې ګټه وینو.

دماشوم وهل په ماشوم باندې په لوړ اواز چیغه کول، هغه مسخره کول او یا هغه ته کنځلې کول زمونږ په کورنیو کې عام دي او ډېر لږ کسان مو په دې پوهېږي، چې دغه سلوک تبا کوونکي نتایج لري.

ګڼ پلرونه په دې ګومان دي، چې که له اولاد سره سلوک سوړ وي او هماغسې چلند ورسره وکړي لکه په دفترونو کې چې اکثره امران له مامورینو سره کوي. اولاده به یې سم ورزل شي. خو څرنګه چې ماشومان عاطفي رابطې او یو پنا ځای ته ډېر ضرورت لري، نو په کور کې سوړ چلند یې ممکن کړو لارو ته وروبولي. له کورنو څخه د پنځلس، شپاړس کلنو پیغلو او زلمو د تېښتې یو لوی عامل همدغه سوړ چلند دی. دغه راز په کور کې د محبت نشتوالی د زلمیتوب د عمر د نشو یو لوی علت بللی شو. هغه اولاد چې له پلار سره د ناستې په وخت کې ازاې نه احساسوي، کورنی ژوند ورته بې خونده کېږي او د متبادلو خواوو ډېر ځله خطرناکو لارو لټون پیلوي. که پلار اولاد ته اجازه ورنکړي، چې د ده مخې ته ټوکې وکړي، اولاد به د پلار په غیاب کې ټوکې وکړي، خو دغه ټوکې ممکن د ادب له چوکاټه وتلي وي.

۲.ښځې: څو کاله پخوا د ملګرو ملتو سرمنشي بانکي مون وویل: ترڅو پورې چې نجونې او مېرمنې د له بیوزلۍ او بې عدالتي سره مخ وي، زمونږ ټول هدفونه لکه سوله، امنیت او پرله پسې انکشاف به له خطر سره مخ وي.

زمونږ په ټولنه کې ښځو ته معمولاً د دویم درجه انسان په سترګه کتل شوي دي او کوم چلند چې ورسره کېږي، ډېر مناسب بلل کېږي؛ البته، ځینې داسې کسان هم شته چې د ښځو د وضیعت بهتري غواړي، خو دوی د ښځو د وضیعت بهترۍ ته تر ډېره حده د یوې اخلاقي او انساني شفقت له عینکو ګوري.

داسمه ده، چې په ټولنه کې د کمزورو او مظلومو اقشارو سره خوا خوږي او د ټولو وګړو لپاره عدالت غوښتنه د هر انسان اخلاقي دنده او د وجدان تقاضا ده؛ مګر ښځو ته د حقوقو ورکړه یوازې د خواخوږۍ خبره نده ، لکه څنګه چې بانکي مون ویلي دي، چې د ټولنې نیکمرغي او کامیابي هم ورسره غوټه ده.

په شلمه پېړۍ کې چې اجتماعي علومو انکشاف وکړولو او د ټولنې ډېر رازونه را څرګند شول،

داهم ثابته شوله، چې په اجتماعي ژوند کې د ښځو نقش له زیاتولو پرته د ټولنې دوامدار او ثابت انکشاف نا ممکن دي. په افغانستان کې دا خبره زیاته کېږي،چې که مېندې تعلیم یافته او لایقې نه وي، نو لایق زامن به له کومه کېږي. د دې خبرې په څنګ کې باید دې ته هم فکر وکړو، چې که زامن لایق هم شي؛ خو چې مېندې په ټولنه کې غیر فعاله او نا تکړه پاتې وي. ټولنه به د یو وزرې مرغي په شان چټک حرکت نشي کولی. زموږ سیاستوال، شاعرانو او لیکوال د مېندو او ښځو په تعریف کې وایي، چې د دوی په لمن کې احمدشاه او میرویس خان لوی شوي دي، خو حقیقت دا دی، چې که د یوې ټولنې مېندې او خویندې دا اجازه ونه لري، چې د میرویس او احمدشاه غوندې په لویو کسانو بدلې شي، بیا به هم پرمختګ نیمګړی وي.
په هغه ټولنو کې چې ښځې فعالې دي، هلته اجتماعي او اقتصادي انکشاف څکه چټک دی، چې د کار او تولید قوت پکې یو په دوه دی. که د ټولنې په اوسني حالت کې تحرک اوسیکه نه وي، د سباني نسل د لیاقت زمانت یې څوک کولای شي؟
که په یو کور کې ښځې او نارینه دواړه کار وکړي، عواید به یې یو په دوه وي او چې عواید دوه برابره شو، دماشومانو دتربیې او ښې روزنې لپاره امکاناتو په دوه کېږي. د تعلیم حق د کار حق او خوندیتوب دی. په افغاني ټولنه کې د ښځې درې اړتیاوي بللی شو. زموږ په ټولنه کې ښځې په کورونو کې د وهلو ټکولو څخه په امن کې ندي او دا نا امني تر دې حده رسېږي، چې ممکن د مرګ خطر یې وي، خو د مېړه کورنۍ به یې ډاکټر ته نه بیایي.

۳. معلولین: د پرانس پرس اژانس د اته کاله پخوا یو راپور د ماهرانو له قوله وایي، چې افغانستان کې شاوخوا اته لکه معلولان دي، چې اکثره یې دجګړې نه بلکې د نږدې خپلوانو ترمنځ د ودونو په نتیجه کې معلول شوي دي. تاسو که په کوڅه او خپل کلي کې سترګې وغړوئ، په ګڼو کورنیو کې به ذهني او جسمي معلولان وموميئ. موږ کولای شو، چې د نږدې د خپلوانو ترمنځ د واده خطرونو په باره کې د مالوماتو د زیاتو معلولانو ته د مناسبو کارونو د پیداکولو او هغوی ته د احترام د کلتور د خپرولو له لارې د ټولنې په دې اړخ کې شته نیمګړتیاوې کمې کړو. څو کاله پخوا داسې ګڼل کېده، چې افغانستان به تر دوه زره دیارلسم کال پورې له ماینونو څخه پاک هېواد وي، خو اوس چې په دې دوه زره دیارلسم کال کې یو افغانستان بیا هم د نړۍ ماینونو درکه په څو ګوته شمار خطرناک هیوادونو کې حساب دی. ماینونو هر کال د ګڼو افغانانو د وژل کېدو او ټپي کیدوسبب ګرځي. یو ورستي راپور وایي چې په تیرو شپږو میاشتو کې یوازې په کندهار ولایت کې په لارو کې کېښودل شویو ماینونو او بمونو شاوخوا شپږ سوه کسان وژلي یا ټپیان کړي دي. جنګ او نورو بدمرغیو زموږ هېواد کې معلولان دومره زیات کړي، چې د ټولنې دغه قشر ته له لازمې توجه پرته د نیکمرغه او سوکاله ژوند تصور مشکل دی.
۴.معتادان: معتادان زموږ د ټولنې یو بل قشر دی، چې د مرستې او لازمې پاملرنې ته اړتیا لري. موږ ته معتادان ګناهګار مالومیږي او په همدې وجه مو اکثره وخت په خپل حال پرېښې دي، خو د ټولنې په دومره لوی قشر باندې سترګې پټول او ځان ناګاره اړول یوازې د ځان غلطول دي. د

ملګرو ملتونوله راپورونو سره سم په افغانستان کې شاوخوا یو میلیون کسان معتاد دي،یانې په کابو هرو دیرشو افغانانو کې یو د مخدرو موادو عملي دی. افغانستان چې د نړۍ نوي فیصده تریاک تولیدوي. د تریاکو او نورو مخدره موادو قرباني دی. اعتیاد زموږ د ټولنې یو داسې مشکل دی، چې که م بعیده ښکاري ټولنه او حکومت کولای شي، چې د کوکنارو د کرلو د مخنیوي رانیولې د معتادانو سره سم علاج پورې مختلفو مسایلو ته پام وکړي او اعتیاد وار په وار کم کړي، موږ که څه هم د نړۍ د نورو ټولنو د فیصدۍ په لحاظ ډېر معتادین لرو، خو تر اوسه لا په کورنیو کې په دې باره کې پوره مالومات نشته، چې که خدای جل جلاله مه کړه، د کورنیو غړی معتاد شي؛ نو څنګه چلند باید ورسره وشي چې د هغو د رغیدو امکانات زیات شي؟

شپږ اصلي عوامل یې په لاندې ډول دي

د افغانستان په ټولنه کې مو څلور اصلي ګروپونه یاد کړل چې نامناسب چلند ورسره د ټولنیز انکشاف او سعادت مخه ډب کړې ده. اوس به هغه شپږ اصلي عوامل په ګوته کړو چې نه یوازې د محرومو قشرونو او ګروپونو بلکې د ټولنې نیکمرغي او کامیابي ورسره غوټه ده او د انساني سرمایې د ایجاد له لارې لرې کوي.

۱. نرم چلند:

په تاریخونو کې لولو، چې چنګیز خان څکه په ګنو اسیایي ملکونو حمله وکړه او په میلیونونو کسان یې ووژل، چې د خورازم پاچا ستر سفیر او څو کسه سوداګر یې وروژلي وو. یوازې چنګزخان نه وو، چې د حملې او قتل لپاره یې دلیل پیدا کاوه. هر انسان چې نادوده کوي، دلیل ورته پیدا کوي. دلیل انسان ته ضرورت لري. که یو څوک بې دلیله جنایت وکړي، ناکراره کېږي انسان د خپل وجدان کرارولو او تیرایستلو لپاره مجبور دی، چې خپلې ناروا ته دلیل جوړ کړي او خپل ځان په خپله و غولوي. هیټلر چې له قتلونو خوند اخیست، په میلیونونو کسان یې ووژل او ځان یې په دې قانع کړ، چې دا یهودیان دي او وژل یې پکار دي. شوروي مشر ستالین هم په میلونونو کسان ووژل او ځان یې په دي قانع کړ، چې د انقلاب دښمنان او کارګرې طبقې مخالفان یې وژلي دي، چې دوی ډېر بد خلک دي. کله کله په دنیا کې یو جنایتکار ونیول شي، چې یوازې ښځې وژني یا د خاصې قبیلې کسان وژني او ګمان کوي، چې وژل یې پکار دي. لنډه دا چې د قتل په شمول هر خشونت چې ترسره شوی وي، عاملانو یې دلایل ورته پیدا کړی دی، خو دلایل هسې د ځان تیرایستلو او وجدان کرارولو لپاره وي. د جنایت او تشدد پلویان ولې له تشد ده لاس نه اخلي، چې هم یې د ځان تیر ایستلو ته اړتیا نه وي او هم یې خدای جل جلاله ته او هم یې تاریخ ته مختور نه وي؟

ددې پوښتنې په ځواب کې ویل کېږي،چې که یو څوک په ماشومتوب په وخت کې له تشدد سره مخ شوی وي، هغه چې لوی شي او قدرت پیدا کړي نو که قدرت په ګوتو ورغي، نو خشونت به کوي. مطلب دا چې خشونت له خشونته زیږي. زموږ په ټولنه کې خشونت زیات دی. یوازې

سياسي علتونه نه لري؛ بلکې اجتماعي او روزنيز علتونه هم لري. يو پلار به په کور کې له خپلو ماشومانو سره نرم چلند کوي، خو د هغوی مور به وهي او ټکوي. د دې مور ماشومان چې دغه حالت ته ګوري، په رواني لحاظ ممکن ناروغان شي او ډېر کلونه پس چې قدرت په ګوتو ورشي؛ ممکن د خداي جل جلاله د مخلوق د ځورولو او ربړلو شوق ور پيدا شي او د دې هوس د پوره کولو لپاره به طبعاً په دلايلو پسې ګرځي. مثلاً وايي به د دې سړي وژل، ځکه پکار دي، چې له حکومت سره کار کوي. د دا بل سړي وژل ځکه پکاردي، چې مفکوره يې باطله ده...
په تاريخ کې د ظالمو واکمنو مثالونه د ادرس هم راکوي، چې که په يوه ټولنه کې يو کس يا ډله ټول اختيار په لاس کې ولري؛ ممکن ډېر خشونت وکړي او تباهي راولي. د دې لپاره چې په ټولنه کې مو خشونت ناروغي کمه شي، نه يوازې پکار ده، چې ديکتاتورانو او مستبدانو ته سرنوشت ونه سپارو؛ بلکې دې ته هم سخته اړتيا لرو، چې په کورني ژوند کې په ښوونځي کې او په کلي او کوڅه کې نرمۍ ته مخه کړو او د شاعرانو دا خبره له ياده ونه باسو چې: محبت له محبته پيدا کيږي.

۲. زده کړه:

په افغانستان کې تر لسو ميليونو ډېر کسان په ښوونځيو کې سبق وايي او په لس ګونه زره نور کسان په پوهنتونونو کې په تحصيل بوخت دي. دا ډېر لوی پرمختګ دی، خو بيا هم په ميليونونه کسان په تيره بيا جينکۍ له تحصيله محرومې دي او زده کړو د کيفيت په برخه کې جدي ستونزې لرو. مختلفو تحقيقاتو ثابته کړې، چې په يوه ټولنه کې د انکشاف اندازه او په زده کړو باندې د پانګونې اندازه له يو بل سره مستقيم تناسب لري. زموږ په ګاونډي ملک پاکستان کې چې نن سبا د ناکراريو فرقوي تعصبونو او قتل عام اور بل دی. د اوسني بد حالت يو لوی عامل په تعليم باندې د پانګونې کموالی بلل کيږي. په دې اړه ټولنپوه ډيويډ بلير په خپله يوه څيړنه کې ليکلي: ((که څه هم په پاکستان کې په دولتي ښوونځيو کې زده کړې وړيا دي، خودغه يوسلو اتيا ميليوني هېواد د مکتب عمر يوازې شپيته فيصده هلکان او پنځوس فيصده انجونې ښوونځيو ته ځي. په پاکستان کې کابو نيم نفوس تر اته لس کلونو کم عمر لري. د پاکستان په ښوونځيو په متوسطه دوره کې د دغه هلکانو درويشت فيصده او انجونو اتلس فيصده زده کړې کوي، مانا دا چې په هر پنځو انجونو او هلکانو کې چې د ښوونځي په متوسطه دورې کې د زده کړې عمر لري، يوازې يو کس منځي ښوونځي ته ځي. د دغه شمېره د نړۍ د ځېنو بېوزله او وروسته پاتې هيوادونو د زده کوونکو تر شمېرې هم کمه ده. په زيمبابوې کې چې ډېر بېوزله هېواد دی، کابو نوي فيصده ماشومان لومړني ښوونځي لولي او کابو پنځوس فيصده انجونې او هلکان متوسط ښوونځي ته ځي. که د پاکستان ګاونډيو ته راشو، نو بايد ووايو چې په هندوستان کې تر اتيا فيصده زيات ماشومان لومړني ښوونځي لولي. په سريلانکا کې که څه هم په کلونو کلونو کورنۍ جګړې وې، خو د لومړني ښوونځي د عمر کابو ټول هلکان او نوي فيصده په زده کړه بوخت دي. د پاکستان خورا ورسته پاتې ګاونډي هېواد افغانستان هم لږ تر لږه د هلکانو د تعليم له جهته تر پاکستان بهتر دي.))

۳.خواړه:

زموږ په ټولنه کې د داسې ځوانانو شمېر کم ندی، چې دوه درې ساعته کار کولو وروسته د ستومانی احساس کوي او زړه يې غواړي، چې استراحت وکړي. په دې هېواد کې داسې ګڼې امېندواره ميرمنې موندلی شو، چې کړاغې راختلې وي او دومره بې انرژي وي، چې د خبرو کولو وس نه لري، دغه راز اکثره ماشومان، زلمکي، انجونی او د ښوونځي شاګردان وينو، چې د بدن وده يې تر معمولي او مناسب حالت ضيفه وده. ددغو ستونزو يو اصلي علت دا ده چې کوم خواړه په افغانستان او همدارنګه نورو بيوزله هيوادونو کې خوړل کېږي، د کيفيت مشکلات لري. لکه څنګه چې د خوړو کيفيت مهم دی. يو هېواد بايد هغومره خواړه ولري، چې د خپلو خلکو ګېډې وربانډې مړې کړي. دغسې په يو هېواد کې د هېواد کې د خوړو لازم کيفيت پکار دی. د يو چا خواړه هغه خاصيت ونه لري، يا يې په کافې اندازه ونه لري، چې يو روغ فعال او متحرک بدن ته پکار دی، مانا يې دا ده، چې دی به په صحي لحاظ په کمزوري حالت کې وي او ذهني،جسمي او بدني وده به يې تر طبيعي حالت ټيټه وي. کله چې په يوه ټولنه کې د دغسې کسانو شمير زيات شي، هغه ټولنه په حقيقت کې د ناروغو او غير فعالو کسانو په ټولنه بدليږي. په افغاني ټولنه کې همدا اوس تر ډېره حده په همداسې حالت کې ده او د خوړو د کيفيت د ټيټ والي ستونزه لري. همدا اوس شاوخوا لس ميليونه رده کوونکي ښوونځيو ته ځي خو د لايقو او فعالو زده کونکو شمېر پکې خورا کم دی. همدا اوس په لکونو کسان په دولتي او غير دولتي ادارو کې په کار بوخت دي. دوی معمولاً اته ساعته د کار په ساحه کې تيروي؛ مګر که که يې واقعي کاريې راټول کړو، نو د ځېنو اټکلونو او تخمينونو په حساب د ورځې يو ساعت هم فعاله نه تيروي. مونږ دا مثالونه د ټولنې د نورو اقشارو په برخه کې د بزګرانو د کور د مېرمنو او د نورو پرګنو په برخه کې هم ورکولای شو. چې داسې ولې ده؟

په دې کې شک نشته چې د کم کار کول او په تيره بيا د لوړو د کيفيت د کار نشتوالی، دکمزري مديريت، د کمزوري مهارت، د وسايلو د کموالي او د اقتصادي انګيزو د ضعف په شمول مختلف دلايل لري؛ مګر يو هغه علت چې زموږ د انساني منابعو په ضعف کې لويه ونډه لري، معمولاً ډېر پام ورته نه کوو، هغه د خوړو د کيفيت کموالی دی. څېړنو ثابته کړې ده چې څومره په يوه ټولنه کې د خوړو د کيفيت اندازه بهتره وي، هغومره هلته تحرک او فعاليت ممکن زيات وي. په دې کې شک نشته چې که ټولنه بيوزله وي؛ نو د خوړو د کيفيت بهتره کول او د مغزي توکو ترلاسه کول به ورته اسانه نه وي؛ مګر که ټولنه د خوړو د تامين دغه اړخ په رسميت وپيژني او اهميت ورکړي؛ نو بيا داسې لارې چارې چې دغه ساحه کې بهتري راشي. د افغانستان په شرايطو کې د خوړو د کيفيت د بهترئ لپاره درې داسې ساحې شته چې که توجه ورته وشي، نو په راتلونکې څو کلونو کې به مو د خوړو د کيفيت په برخه کې ښه پرمختګ کړی وي. په دغو کې يوه ساحه دا ده، چې تجارت وزارت د خوړو په وارداتو يوازې حلال و حرام او د خوړو فاسدوالي او روغوالي ته ونه ګوري بلکې د کيفيت له نظره هم ورته وګوري، مثلاً که دوه ډوله خواړه وي او د دواړو يوه بيعه

وي، خو د تغذيې له نظره د دا يو ډول اهميت زيات وي، نو بهتره ده، چې په مالي او ګمرکي نظام کې د هاغه ډول په ګټه تغيرات راشي، چې د تغذيې په لحاظ يې کيفيت بهتره دی. البته اوس خو مونږ په داسې شرايطو کې يو، چې حتا د مضرو او فاسدو خوړو د واردولو د مخنيوي په کار کې هم پوره برياليي نه يو. بازار له داسې شيدو، مستو، او نورو خوړو مالامال دی، چې تاريخ يې تير دي. دغسې فاسد مالونه د کابل او نورو ولايتونو په کابو هر مارکيټ کې پيدا کولای شو، خو حکومت د عامو خلکو په تيره بيا د غريبو خلکو چې اکثره يې نالوستي هم دي، دې مشکل ته پام نه کوي او دوکانداران په بې غمه زړه تاريخ تېر مالونه پلوري. له بلې خوا د خلکو د خبرولو ساحه ده. افغانستان اوس تر بل هر وخت زياتې تلويزيوني، راډيويي او مطبوعاتي خپرونې لري، خو دا خپرونې د خلکو د خوړو د کلتور د ښه کولو او په مجموع کې د خلکو د روغتيايي کلچر په بهتره کې يا برخه نه اخلي، يا يې ونډه خورا کمه ده. که چيرته د روغتيا او اطلاعاتو کلتور وزارت په لاربښوونه افغاني خپرونې په دې ساحه کې د ځان لپاره ځينې مسوليتونه ومني، دا به په راتلونکو څو کلونو کې د خلکو روغتيايي پوهه په لويه پيمانه زياته کړي او د خوړو د کېفيت په اړه به د ولس د مالوماتو په اندازه کې ځرګند تحول راشي چې دغه پوهه پخپله د خوړو د کېفيت په ساحه کې حساسيت زياتوالی او دولت، سوداګر او نور اړوند لوري دې ته هځولي شي، چې په دې موضوع لا زيات کار وکړي. د خوړو د کېفيت د بهترۍ لپاره بل مهم کار دادی، چې د افغانستان د زراعت وزارت پخپلو پاليسيو کې دې ته هم پام وکړي، چې هغه زراعتي پيداوار زيات شي، چې د تغذيې له اړخه يې اهميت زيات دی. که څه هم په دغسې مواردو کې وروستۍ فيصله د اقتصادي انګيزو په لاس کې ده خو ماهران کولای شي، چې هغه د چا خبره هم د ثواب او هم د خرما کار وکړي. هم د بزګرو اقتصادي انګيزې په نظرکې ونيسي او هم د داسې بوټو توليد او تکثير تشويق او حمايه کړي، چې د تغذيې په لحاظ يې ګټه زياته ده. د خوړو د کېفيت بهتري د روغو، فعالو، لايقو او خوشالو وګړيو د شمېر د زياتيدو سبب کېږي او په هره ټولنه کې چې داسې کسان زيات وي، د هغې اقتصادي او معنوي ترقي طبعاً چټکه او دوامنه ده.

۴. نظافت:

نظافت د اسلام په مبين دين کې د ايمان برخه ده؛ مګر زموږ په ټولنه کې په عمل کې ورته لږ توجه کېږي او بلکې پاکۍ ته پام نه کول د ملنګۍ او فقيرۍ يوه نښه ده. د اروپا د منځينو پيړيو په باره کې لولو چې:(عيسوي روحانينو د انسان بدن د ګناهونو کور او فنا کېدونکی شي باله. دوی د بدن په پاکېدو بې باوره خو د روح په تطهير او تذکيې باورمن وو. دوی به تبليغ کاوه، چې بنيادم بايد د بلې دنيا سفر ته ځان چمتو او د سفر توښه يې برابره کړي. ورو ورو داسې فکر عام شو، چې که څوک ځان خيرن ساتي، نو ګويا د تقوا څښتن دی او په دې توګه ورو ورو د اروپا په منځنيو پيړيو کې د ځان وينځلو او حمام کولو ته د ايمان خاوندانو په ښه سترګه و نه کتل. د کليسا مقاماتو به په هغو کسانو بد ويل چې په حمام کې يې ډير وخت تيراو خو په کليسا کې لږ.)) نظافت ته پاملرنه نه يوازې د ښه ذوق او مهذبوالي نښه ده او اجتماعي روابط ور سره خواږه کېږي، د روغتيا لپاره هم

بنیادي اهمیت لري. شپږ کاله پخوا په نړۍ کې په لومړي ځل د میزان په څلورویشتمه نېټه د لاس وینځلو نړیواله ورځ ولمانځل شوه. ددې ورځې د نومولو مقصد دادی، چې په دنیا کې خصوصاً په هغو ټولنو کې چې خواري او بې سوادي په کې زیاته ده، خلک د لاسونو پاک ساتلو ته ډېر پام وکړي، څو په دې ډول د خلکو په تیره بیا د ماشومانو د ناروغیو او مرگونو اندازه کمه شي. له احصاییې سره سم، په نړۍ کې هره ورځ کابو پنځه زره ماشومان د اسهال د ناروغۍ په وجه ساه ورکوي، چې که چېرته ماشومان تر ډوډۍ خوړلو د مخه او دغه راز تشناب او قضاي حاجت ته تر تلو وروسته لاسونه په صابون پاک ووینځي، د مرگونو دغه اندازه به نیمایي ته را ټیټه شي. د احصاییې مطابق هغه ماشومان چې تر ډوډۍ د مخه او تر قضاي حاجت وروسته خپل لاسونه په صابون سم نه وینځي او په همدې علت په اسهال او نورو ناروغیو مبتلا کېږي او ساه ورکوي، تر ډېره حده له وروسته پاتې هیوادونو سره تعلق لري. له راپورونو سره سم افغانستان یو هغه هېواد دی چې د ماشومانو نظافت ته پکې توجه ډېره کمه ده. دا یوازې د لاسونو نظافت نه دی، چې لږ توجه ورته کوو د غاښونو د برسولو په شمول د نظافت د کلتور ګڼو برخو ته د توجه د کموالي په وجه له ګڼو ستونزو سره مخ یو.

۵. ورزش:

که څه هم په وروستیو کلونو کې افغان ځوانان په ځینو ورزشونو په تیره بیا کرکټ کې ښه وځلیدل، خو د ورزشي میدانونو کموالی او زموږ په تربیتي نظام کې د لوبو بې قدرۍ ته چې ګورو، نو ویلی شو، چې په دې برخه کې هم د مادي وسایلو سخت کمی لرو او هم په ذهني لحاظ لا دې ته تیار نه یو، چې ورزش د روغ او کامیاب ژوند یو لازم جز وګڼو. ورزش د جسمي او روحي روغتیا او دغه راز د اجتماعي روابطو د پراختیا او د اخلاقي ژوند د لرلو یوه بهترینه وسیله ده، چې په کار ده، لا زیاته توجه ورته وکړو.

۶. د نفوسو د بې کنټرولې ودې مخنیوی:

افغان عالم ډاکټر اشرف غني په خپله یوه وروستۍ مقاله کې لیکلي دي((زموږ د نفوسو وده د نړۍ له چټکو ودو څخه ده. د دې لپاره چې زموږ اقتصادي وده زموږ د نفوسو له ودې سره سمون وخوري، د کال لږ تر لږه نهه فیصده اقتصادي ودې ته ضرورت لرو...اوس تخمین دادی، چې زموږ اقتصادي وده به له ۱۴۲۰ کال وروسته په کال کې د څلورو او پنځه تر منځ وي.)). د نړۍ د هر هېواد لپاره او په تیره بیا د افغانستان غوندې بیوزلي هېواد لپاره په کار ده، چې د اجتماعي، سیاسي او اقتصادي بحرانونو د مخنیوی لپاره د نفوسو د بې کنټرولې ودې مخه ونیسي. د نفوسو د بې کنټروله زیاتیدا د مخنیوي لپاره د فمیلي پلانینګ د فعالیتونو په زیاتوالي سربیره، لکه څنګه چې د نورو هیوادونو تجربو ښودلې ده، پنځو نورو اړخونو ته توجه په کار ده:

۱. د نفوسو د ودې د کنټرول اهمیت ته د خلکو پام اړول او په دې برخه کې د پوهاوي د وسیع پروګرام عملي کول. په دې مقصد کې د کامیابي لپاره د جوماتونو له ملا امامانو را نیولې، د تعلیمي

نصاب کتابونه، رسنۍ، سمینارونه او تبلیغات ټول نقش لرلای شي.
۲. د ښځو او نارینه وو با سواده کولو ته لا زیاته توجه کول.
۳. په اجتماعي او اقتصادي ژوند کې ښځو ته لا زیاته ونډه ورکول. زموږ اکثره کورنۍ په دې وجه زیات ماشومان لري، چې غواړي زوی ولري او زامن یې لږ تر لږه دوه شي. که نجونې په اجتماعي او اقتصادي ژوند کې فعال نقش ولري، د زامنو د لرلو د ارزو شدت به کم شي. دغه راز په اجتماعي، اقتصادي ژوند کې فعالې مېرمنې به د ډېرو ماشومانو زېږولو او پاللو ته ډېر وخت ونه لري او هغومره ماشومان به مناسب وګڼي، چې سم یې روزلای او پاللای شي.
۴. د مېندو او ماشومانو د مړینې د اندازې د کمولو لپاره د اقداماتو زیاتول. کله چې میندې او پلرونه ډاډه شي، چې د ماشومانو د مړینې خطر یې کم دی نو بیا ممکن د ډېرو اولادونو د لرلو ارزو ونکړي.
۵. د ژوند د لا اوچت معیار او د اولاد د ښې روزنې په برخه کې د خلکو د پوهاوي د کچې لوړول. په وروسته پاتې ټولنو کې اکثره خلک د ماشوم د روزنې په برخه کې د مسولیت احساس نه کوي. حال دا چې په پرمختللو ټولنو او رسیدلو کورنیو کې د ماشوم ډوډۍ، لباس، ځای، تربیې، تعلیم، او صحت ته پام کېږي او له هرې مور او هر پلار سره د ماشوم د زوکړې له اولې ورځې دا فکر وي، چې اولاد یې باید داسې وروزل شي، چې سبا ته په ټولنه کې د یو محترم انسان په حیث ژوند وکړي او مناسب کار ولري.
موږ که د نفوسو د کنټرول په برخه کې د نن کارونه سبا ته پرېږدو او ځان په دې غلطوو، چې سبا به یې ګورو، مانا یې داده، چې سبا ته خپل مشکلات لا زیاتوو. بهتره داده چې د نفوسو د بې کنټرولې ودې له خطر سره ژر تر ژره واقعي او جدي مبارزه پیل کړو.

د دیداکتیک تاریخچه

څرنګه چې دعلومو په ساحو کې نوي اصطلاحات منځ ته راغلل، نو په همدې ډول په پخواني یونان کې د پیداګوژي په ساحه کې د دیداکتیک (Didasko) اصطلاح رامنځ ته شوه.
په تیرو وختونو کې دیداکتیک د ښوونې او روزنې څخه بحث کاوه؛ مګر د علومو په پراختیا او د ښوونې او روزنې په ودې سره دیداکتیک د یو علم په توګه رامنځ ته شو.
دیداکتیک هغه علم دی، چې د روزنې او مالوماتو اړین او بنسټیزې ستونزې حلوي. اصلاً (دیداکتیک) د دیدکتیکاس) له کلمې څخه اخیستل شوی دی چې مانا یې زده کوونکی او ښوونکی دی.
همدارنګه دیدسکالیس هم د دیداکتیک کلمې پورې اړه لري، چې (دیدسکا) په مانا زده کول، درس ورکول او دیدسکایس د ښوونې او روزنې په مانا راغلی دی.
دیداکتیک د زده کړې او مالوماتو په نظر د پیداګوژي یوه اړینه څانګه ده.
پیداګوګ (د یونانې کلمې پیداګوسپي) څخه اخیستل شوې چې (هلک یو سه او هلک راوړه) په مانا دی.
په پخواني یونان کې روحانیونو او ارسطو کراتا ځانګړي خدمتګاران درلودل چې د هغوی ماشومان به یې له کورونو څخه ښوونځي ته وړل او د درس ویلو څخه وروسته به یې د ښوونځي څخه کورونو ته راوړل، چې دا ډول کسانوته پیداګوس ویل کېده. پروفیسور توماس بریګز پیداګوژي په دې ډول تعریفوي: پیداګوژي هم ساینس او هم هن ردی، خو هغه باید یو داسې ساینس وي،چې په منل شوې فلسفه باندې اتکا او بنسټ ولري او هم داسې پوهه وي،چې ټول په

افاقي توگه سره ثبوت شوي حقايق په نظر کې ونيسي او د ريښتينو څېړنو او تجربو پايلې په کار يوسي.
ديداکتيک د زده کړې روشونو او منځ پانگې او ښوونيزو پروگرامونو محتويات په ښوونځيو کې او هم د تدريس له ميتودونو او د دوی په څېر له نورو مسايلو څخه څېړنه کوي او يا په لنډ ډول چې ديداکتيک د پېښو له قانون مندۍ او تنظيم او د هغه اغېزې د زده کوونکي په روزنه او د زده کوونکي د شخصيت د ودې په پړاو کې اغېزه کوي؛ تر څېړنې لاندې نيسي.
له بله پلوه ديداکتيک د ښوونکو او زده کوونکو له فعاليت څخه بحث کوي.
همدارنگه د زده کوونکو او ښوونکو تر منځ (بنيادي) اړيکه د زده کړې په جريان کې تر مطالعې لاندې نيسي.
اوسنی ديداکتيک د ديموکراتيک او پرمختگ لپاره ډېر گټور او ارزښتناک وه، چې د عملي پانگې او د تجربو په اغېز د څو پېړيو راهيسې د ځوان نسل د روزنې لپاره د ښوونې او روزنې په ساحه کې رامنځ ته شويدی.
همدارنگه د ديداکتيک تېوري دغه عملي پانگې او تجربې د تاريخ د مختلفو دورو سره او د وگړو له خوا د ټولنې ټاکلي شرايط او موخې چې د ښوونځيو په مقابل کې وړاندې کوي، اړيکه ورکوي.
په لومړنيو وختونو کې بشر د ښوونې او روزنې لپاره گډې موخې درلودې، چې په هغه وخت کې د زده کړې منځپانگه پيچلې او مغلق نه وه؛ بلکې د مشرانو د تجربو او د کړنو پربنسټ زده کړه سرته رسېده، چې ماشومانو په هغه خت کې د مشرانو پېښې کولې.
د ديداکتيک کلمه ډېر پخوانی تاريخ لري، چې په دې لاره کې ډېرو پوهانو هلې ځلې کړې دي. د لومړي ځل لپاره د ديداکتيک پرمختک په پخواني چين، هند او روم کې پيل شو؛ مگر د ښوونې او روزنې په سيستم کې کوم مانا نظم او دسپلين نه درلود.
د ښوونکو د پرمختگ تاريخ راښايي، چې په منځنۍ پېړۍ کې زده کړه پيچلې بڼه درلوده چې هغه وخت کې ښوونځي د کليسا د راهبانو او فيوډالانو تر لاس لاندې وه او د ښوونې او روزنې په ساحه کې کومې څېړنې سرته نه رسېدلې، چې په کُلي ډول تر ۱۷ مې پېړۍ پورې کوم مشخص کتاب د ديداکتيک په نوم نه و ليکل شوی او که ليکل شوی هم و، سم او درست نه دی.
د زده کړې د پرمختگ د تيوري بنسټگر مشهور عالم (چکی بن اموس کومنيسکی) چې ۱۷ پېړۍ کې يې ژوند کاوه. هغه د ښوونې او روزنې په ساحه کې منظم نظريات او وړانديزونه درلودل.
د پيداگوک عالم چکی بن اموس کومنسکې د 1092-1670 ميلادي کلونو کې ژوند کاوه. کومنسکې په منځنۍ پېړۍ کې د نوې زده کړې لپاره مبارزه وکړه او ټول خلک يې زده کړې ته راوبلل. هغه پدې عقيده وه، چې بايد لارښوونه وشي، تر څو ښوونځي په يو روښانه او د نظم او ترتيب او د سولې او ارامی په ځای بدل شي او د ديداکتيک سيستم يې رامنځ ته کړ او د يوې ريښتنې زده کړې لپاره يې مبارزه و کړه او ټول خلک يې زده کړې ته راوبلل او د ديداکتيک

سيستم يې رامنځ ته کړ او د يوې واقعي زده کړې لپاره يې مبارزه وکړه او په مکاتبو کې يې مثبت تاثيرات راوستل او په خاص ډول سره د زده کړې د تيوري بنسټ يې په ښوونه او روزنه کې کېښوده. ددې مشهور عالم (کمونسکي) ټول نظريات او افکار (ديداکتيک بزرګ) ته عنوان لاندې راټول شوي دي.

کومنسکي، را پاڅېده د لومړې ځل لپاره يې اصول صنفي جوړ کړل.

تر اوسه پورې د هغه د ژوند څخه تقريباً 300 کاله تير شو. په دې خو د هغه پيداګوژي نظريات له منځه تللي نه دي؛ بلکې د ښوونې او روزنې په چوکاټ کې د هغه د نظرياتو څخه ګټه پورته کېږي.

همدارنګه ددغه عالم (کمونسيکي) پيداګوژي نظريات د ښوونې او روزنې پوهان او متفکرين يې اغېزمن کړي و، چې ددغه عالمانو څخه (ای اهن هنريخ پستالوسي) په نوم و.

پستالوسي په دې متعقد و، چې په ښوونځيو کې حرفوي زده کړه رامنځ ته شي، ځکه چې په دې هکله کې د ماشومانو د ذهني ودې تيوري رامنځته کېږي او کوښښ يې وکړ، تر څو د ودې او زده کړې سوال ته ځواب ورکړي. هغه ويل (اول ساعت کې ماشوم پيدا، اول ساعت د ماشوم زده کړه) ده.

او هغه د ژوند او دښوونځي په هکله ډېر تاکيد وکړ، پدې ترتيب سره د پتالوسي د خدماتو څخه يو هم ژبه (زبان)، رياضي او د هندسي مضامين بې د درس په اصول تدريس کې وليکل او همدارنګه يو الماني پوه (ادولف دسترويک) په نوم د پستالوسي نظريات وڅارل او هغه په ښوونځي کې د زده کوونکو د خپلواک کار روش او فکري کړنې يې چمتو کړل د سترويک په پرګنده ډول هوډ وکړ چې په ښوونځيو کې د زده کړې زوړ او پخواني سيستم ته بدلون ورکړي، نو پر همدې بنسټ يې د تدريس دوه ډولونه رامنځ ته کړل.

۱. د بيان د ځواک وده

۲. د سوال د وړاندې کولو وده

دسترويک د لومړي ځل لپاره زده کوونکي اړ ويستل، تر څو په ازادانه ډول سره حقيقت مالوم کړي. هغه عقيده درلوده چې په روزنه کې له ساده څخه مرکب، له مالوم څخه مجهول، له نژدې څخه لرې او نسبتاً اسان څخه نسبتاً ستونزمن ته لاره پيدا کړه او د مسايلو په حلولو يې پيل وکړ.

په دغه پېړۍ کې روسي پوهانو او متفکرينو د ښوونې او روزنې په ساحه کې زياتې څېړنې سرته رسولې دي. د هغوی له جملې څخه: وساريون ګريګويويچ بلنيسکي(1811 – 1848) الکسندر ايوانوويچ ګرتسن (1812-1870) لينکولای الکسندرويچ دوبر لوبوف (1836 – 1861) د زده کړې تيوري اوپراکتيک کې زياتې لاسته راوړنې وکړې او په ځانګړې توګه د څېړنې په باره کې د طرز او تفکر علاقه او زياتې ارزښتناکې نظريې له ځانه پرېښې دي.

کد او شيسکي د بداکتيکي عمده او ارزښناکې پوښتنې او ښوونې او روزنې په وجه زده کوونکي تر مطالعې لاندې ونيول او خپلو پوښتنو ته يې ځوابونه چمتو کړل او همدارنګه د زده کوونکو

وده،کړنې او طرز تفکر او د ښوونکو حدت او یو ځای والی یې د نظر څخه تېر کړل او همدارنګه نوموړی علم وکولای شول، چې د ښوونې لومړنی میتود لاسته راوړي.

دافغانستان دپوهنتونونو دانجنيرۍ، زراعت، طبي علوم، اقتصاد او ژورناليزم چاپ شوو درسي کتابونو لست (ننګرهار، کابل، کابل پولی تخنیک، هرات، بلخ او خوست) ۲۰۱۵ـ۲۰۲۱

شمیره	د کتاب نوم	لیکوال	پوهنتون	شمیره	د کتاب نوم	لیکوال	پوهنتون
۱	عالي کلکولس رياضي A 534 I رياضي	حميدالله يار	ننګرهار	۲	د عالی رياضياتو عمومی کورس	محب الرحمن جنتی	ننګرهار
۳	د نفوسو جغرافيه	پروفيسور لطف الله صافی	ننګرهار	۴	عالي کلکولسII	نظر محمد	ننګرهار
۵	فزيکی کيميا III کيمياوی کنتيک او کتلسس، کروماتوګرافی او اسپکتروسکوپی	پوهاند دوکتور خير محمد ماموند	ننګرهار	۶	فزيکی کيميا II الکتروليتی محلولونه او الکترو کيميا	پوهاند دوکتور خير محمد ماموند	ننګرهار
۷	د د ودانيو د تودولو تخنيک لومړی برخه، دسون تخنيک	داکتر غلام فاروق مير احمدی	ننګرهار	۸	د ژويو فزيولوژي	پروفيسور غنچه ګل حبيب صافی	ننګرهار
۹	معيار های جديد اعمار ساختمان	انجنير محمد عمر تيموری	ننګرهار	۱۰	د متيورولوژی مبادی	پروفيسور عبدالغياث صافی	ننګرهار
۱۱	الجبر او د عددونو تيوری لومړی برخه	سطان احمد نيازمن	ننګرهار	۱۲	چګونګی مصرف انرژی در ساختمان های رهايشی	انجنير محمد عمر تيموری	ننګرهار
۱۳	د اوسپيز کانکرېټي عناصرو د لومړی صنفي کار متوديکي لارښود	پوهندوی ديپلوم انجنير عبادالرحمن مومند	ننګرهار	۱۴	د ژوند چاپيريال	پوهاند عارف الله مندوزی	ننګرهار
۱۵	عضوی کيميا، کړيوال ترکيبونه	پوهاند دوکتور محمد غوث حکيمی	ننګرهار	۱۶	جامداتو ميخانيک	پوهنوال محمد اسحق رازقی	ننګرهار
۱۷	د ودانيو د جوړولو مهندسي اساسات دويم ټوک	ديپلوم انجينر اسدالله ملکزی	ننګرهار	۱۸	د ودانيو د جوړولو مهندسي اساسات لومړی ټوک	ديپلوم انجينر اسدالله ملکزی	ننګرهار
۱۹	کيميايي عنصرونه دويم ټوک	محمد طاهر کانی	ننګرهار	۲۰	کيميايي عنصرونه لومړی ټوک	محمد طاهر کانی	ننګرهار
۲۱	عمومی رياضيات	کل محمد جنت زی	خوست	۲۲	د اقتصاد او تجارت اصطلاحات (انګليسي-پښتو تشريحي قاموس)	پوهنيار عبدالله عادل او امان الله ورين	ننګرهار
۲۳	خطي الجبر	داکتر عبدالله مهمند	ننګرهار	۲۴	روانشناسی و ضرورت آن در جامعهٔ افغانستان	داکتر اعظم دادفر	کابل پوهنتون
۲۵	مبادی اقتصاد زراعتی	پوهاند ولی محمد فائز	بلخ	۲۶	اساسات هندسه ترسيمی مسطح	پوهنوال سيد يوسف مانووال	بلخ
۲۷	تأسيسات و تجهيزات تخنيکی ساختمان	انجنير محمد عمر تيموری	کابل پولی تخنيک	۲۸	د راديويي خپرونو توليد	پوهنوال دوکتور ماستر واحدي	خوست
۲۹	د خاورې تخريب او د چاپيريال ککړتيا	پوهنيار محمد حنيف هاشمي	خوست	۳۰	تيوری و سياست بودجه عامه	پوهنوال داکتر سيد محمد تينګار	کابل
۳۱	حيوانات مفصليه	پروفيسور داکتر ديپلوم علی آقا نحيف	هرات	۳۲	عضوي کيميا، د اروماتيک او هيتروسيکليک برخه	پوهنوال ډاکتر ګل حسن وليزی	کابل
۳۳	د پروژې تحليل او مديريت	پوهاند محمد بشير دوديال	ننګرهار	۳۴	د انجنيری ميخانيک	پوهنوال محمد اسحق رازقی	ننګرهار
۳۵	کلکولس او تحليلي هندسه، لومړی برخه	پوهندوی سيد شير آقا سيدي	ننګرهار	۳۶	کلکولس او تحليلي هندسه، دوهمه برخه	پوهندوی سيد شير آقا سيدي	ننګرهار
۳۷	د کرنيزو محصولاتو بازار موندنه	پوهاند محمد طيب	ننګرهار	۳۸	کارتو ګرافی با اساسات توپوګرافی	پوهنوال دوکتور محمد طاهر عنايت	ننګرهار
۳۹	انرژي سمپا کوونکي ودانۍ	اسد الله ملکزی	ننګرهار	۴۰	د موادو مقاومت	پوهنمل بهرام اميری	خوست
۴۱	فزيکی کيميا ګازونه او کيمياوی ترموديناميک	پوهاند خير محمد ماموند	ننګرهار	۴۲	اطلاعاتو ته د لاسرسي لارې چارې	دانش کروخيل	ننګرهار

۴۳	حیاتي جغرافیه	پوهاند لطف الله صافی	ننگرهار	۴۴	د فاصله اوبو انجنیري	زلمی خالقی	ننگرهار
۴۵	د رياضي په هلکه خبرې اترې	سلاطان احمد نیازمن	ننگرهار	۵٦	اقتصادي جیولوجي (کانپوهنه-فلزي کانونه)	پوهاند دوکتور شریف الله سهاک	ننگرهار
۴۷	گروه های اجتماعی بسته (مطالعه جامعه شناختی سکتها)	داکتر احمد سیر مهجور	کابل پوهنتون	۴۸	گرم شدن کره زمین	محمد نعیم نسین	بلخ
۴۹	الجبر او د عددونو تیوري دوهمه برخه	سلطان احمد نیازمن	ننگرهار	۵۰	اعمار ساختمانها (اساسات، مواد و سیستم ها)	پوهندوی دیپلوم انجنیر امان الله فقیری	کابل پولیتخنیک
۵۱	په سیول انجنیري کې د اټوکډ استعمال	پوهنوال میا پاچا میاخیل	ننگرهار	۵۲	وترنری عمومي پتالوژي	پوهندوی محمد طاهر کاکړ	ننگرهار
۵۳	انجنیري جیودوزی (سرو)	پوهندی گل حکیم شاه سیدی	ننگرهار	۵۴	جیومورفولوژي	پوهنوال عزت الله	ننگرهار
۵۵	د تلویزیوني خپرونو تولید	پوهنوال داکتر ماستر واحدی	خوست	۵٦	اوسپنیز کانکرېټي عناصر ، لومړی برخه	پوهنوال دیپلوم انجنیر عبادالرحمن مومند	ننگرهار
۵۷	زولوجی فقاریه	ذاکره بابکرخیل	ننگرهار	۵۸	زولوجی غیرفقاریه	ذاکره بابکرخیل	ننگرهار
۵۹	د تهداب انجنیري	پوهاند انجنیر زلمی خالقی	ننگرهار	٦۰	الجبر معاصر	داکتر عبدالله مهمند	بلخ
٦۱	رهنمود موثریت حفظ انرژی در تعمیرات	داکتر انجنیر محمد عمر تیموری	کابل	٦۲	معاصر الجبر	داکتر عبدالله مهمند	خوست
٦۳	د افغانستان د پوهنتونونو د درسی کتابونو چاپول (پشتو)	داکتر یحیی وردک	ټولو ته	٦۴	آلماني د افغانانو لپاره	داکتر یحیی وردک	ټولو ته
٦۵	آلمانی برای افغانها به دری	داکتر یحیی وردک	ټولو ته	٦٦	د پروژې مدیریت په عمل کې	محمد داود علم او یو اف . گهل	ننگرهار
٦۷	صنعتي اقتصاد	پوهاند محمد بشیر دودیال	ننگرهار	٦۸	نباتي فزیولوژي لومړی جلد	پوهنمل محمد طاهر میاخیل	خوست
٦۹	نباتي فزیولوژي دوهم جلد	پوهنمل محمد طاهر میاخیل	خوست	۷۰	د ساختمانونو تحلیل (لومړی برخه)	پوهاند محمد اسحق رازقی	ننگرهار
۷۱	د ساختمانونو تحلیل (دویمه برخه)	پوهاند محمد اسحق رازقی	ننگرهار	۷۲	د مهندسانو د پاره ساختماني ستاتیک زده کړه	دیپلوم انجنیر اسدالله ملکزی	ننگرهار
۷۳	د ساختمان د جوړلو طریقې (لومړی برخه)	پوهاند انجنیر محمد عیسی تنها	ننگرهار	۷۴	د ساختمان د جوړلو طریقې (دوهمه برخه)	پوهاند انجنیر محمد عیسی تنها	ننگرهار
۷۵	سیټونه او هرڅه د هغوی په هکله	لیف بوکوفسکی/ سلطان احمد نیاز من	ننگرهار	۷٦	د لویو لارو د هندسي عناصرو ډیزاین	پوهنیار انجنیر محمد شاکر فاروقي	ننگرهار
۷۷	د سرخلاصو کانالونو هایدرولیک	پوهنوال میاپاچا میاخیل	ننگرهار	۷۸	د جوړښتونو تحلیل (لومړی برخه)	پروفیسور حفیظ الله وردک او پروفیسور دکتور زرجان بها	خوست
۷۹	د جوړښتونو تحلیل (دوهمه برخه)	پروفیسور حفیظ الله وردک او پروفیسور دکتور زرجان بها	خوست	۸۰	د رياضي منطق	سطان احمد نیازمن	ننگرهار
۸۱	۴۵ انجنیري درسي کتابونه	ټول پوهنتونونه	ننگرهار	۸۲	د اوبو رسولو انجنیري	پروفیسور انجنیر محمد عیسی تنها	ننگرهار
۸۳	اوسپنیز کانکریټي عناصر ډیزاین (دویمه برخه، لومړی ټوک)	پوهاند دیپلوم انجنیر عبادالرحمن مومند	ننگرهار	۸۴	اوسپنیز کانکریټي عناصر ډیزاین (دویمه برخه، دوهم ټوک)	پوهاند دیپلوم انجنیر عبادالرحمن مومند	ننگرهار
۸۵	د تحلیلی هندسه لومړی برخه	سید شیر اقا سیدی	ننگرهار	۸٦	د اقتصاد د علم اساسات	شبر خان حساس	ننگرهار
۸۷	د انجنیری اساسی ریاضی (لومړی برخه)	پوهندوی عبدالغفور نیازی	ننگرهار	۸۸	د انجنیری اساسی ریاضی (دوهمه برخه)	پوهندوی عبدالغفور نیازی	ننگرهار
۸۹	عمومي تخنیکي رسم	پوهیالی فضل اکبر	ننگرهار	۹۰	د اقتصادي پرمختیا تیوري	پوهاند محمد بشیر دویال	ننگرهار
۹۱	اقلیم پوهنه	پوهاند عزت الله سایل	ننگرهار	۹۲	کید او گرافیک	پوهنوال دیپلوم انجنیر بهاوالدین جلالي	ننگرهار
۹۳	پیداگوژي	پوهنیار راز محمد فیضي	ننگرهار	۹۴	نړیوالې تولنې	احسان الله آرینزی	ننگرهار

٩٥	د طبیعي علومو انګلیسي-پښتو قاموس	پوهنوال ډاکتر نظر محمد سلطانزی څدران	ننګرهار		د جوړښتونو تحلیل (درېیم برخه)	پروفیسور حفیظ الله وردک او پروفیسور دکتور زرجان بها	خوست
	د اقتصاد د علم اساسات	شېرخان حساس					

ټول کتابونه له دې ویبپاڼې څخه ډونلوډولای شی : www.ecampus-afghanistan.org

مرسته کوونکی: د افغان ماشومانو لپاره د جرمني کمیټی، د آلماني او افغاني پوهنتونونو ټولنې، د آلمان د فدرالی جمهوریت جنرال کنسولګري، کانراد ادناور بنسټ، میخایل کلبت، سلواک اید، په جرمنی کې د اناسیس کمپنی او افغانیک

تطبیق کوونکی: ډاکټر یحیی وردګ د لوړو زده کړو وزارت، څلورمه کارته، کابل افغانستان، مې ۲۰۲۱

دفتر:0756014640، ایمیل: textbooks@afghanic.de

Publishing Textbooks

Honorable lecturers and dear students!

The lack of quality textbooks in the universities of Afghanistan is a serious issue, which is repeatedly challenging students and teachers alike. To tackle this issue, we have initiated the process of providing textbooks to the students of medicine. For this reason, we have published 342 different textbooks of Medicine, Engineering, Science, Economics, Journalism and Agriculture from Nangarhar, Khost, Kandahar, Herat, Balkh, Al-Beroni, Kabul, Kabul Polytechnic and Kabul Medical universities. The book you are holding in your hands is a sample of a printed textbook. It should be mentioned that all these books have been distributed among all Afghan universities and many other institutions and organizations for free. Out of the total, 96 medical textbooks funded by German Academic Exchange Service, 210 medical and non-medical textbooks funded by Kinderhilfe-Afghanistan, 7 textbooks funded by German-Afghan University Society, 2 textbooks funded by Consulate General of the Federal Republic of Germany, Mazar-e Sharif, 4 textbooks funded by Afghanistan-Schulen, 2 textbooks funded by SlovakAid, and 8 textbooks funded by Konrad Adenauer Stiftung. All the published textbooks can be downloaded from www.ecampus-afghanistan.org & www.kitabona.com.

The Afghan National Higher Education Strategy (2010-2014) states:

"Funds will be made available to encourage the writing and publication of textbooks in Dari and Pashto. Especially in priority areas, to improve the quality of teaching and learning and give students access to state–of–the–art information. In the meantime, translation of English language textbooks and journals into Dari and Pashto is a major challenge for curriculum reform. Without this facility it would not be possible for university students and faculty to access modern developments as knowledge in all disciplines accumulates at a rapid and exponential pace, in particular this is a huge obstacle for establishing a research culture. The Ministry of Higher Education together with the universities will examine strategies to overcome this deficit ".

We would like to continue this project and to end the method of manual notes and papers. Based on the request of higher education institutions, there is the need to publish about 100 different textbooks each year.

I would like to ask all the lecturers to write new textbooks, translate or revise their lecture notes or written books and share them with us to be published. We will ensure quality composition, printing and distribution to Afghan universities free of charge. I would like the students to encourage and assist their lecturers in this regard. We welcome any recommendations and suggestions for improvement.

It is worth mentioning that the authors and publishers tried to prepare the books according to the international standards, but if there is any problem in the book, we kindly request the readers to send their comments to us or the authors in order to be corrected for future revised editions.

We are very thankful to Kinderhilfe-Afghanistan (German Aid for Afghan Children) and its director Dr. Eroes, who has provided fund for this book. We would also like to mention that he has provided funds for 210 medical and non-medical textbooks so far.

I am especially grateful to GIZ (German Society for International Cooperation) and CIM (Centre for International Migration & Development) for providing working opportunities for me from 2010 to 2016 in Afghanistan.

In our ministry, I would like to cordially thank Academic Deputy Minister Abdul Tawab Balakarzai, Financial & Administrative Deputy Minister Noor Ahmad Darwish, Advisor at Ministry of Higher Education Dr. Gul Rahim Safi, Chancellor of Universities, Deans of faculties, and lecturers for their continuous cooperation and support for this project.

I am also thankful to all those lecturers who encouraged us and gave us all these books to be published and distributed all over Afghanistan. Finally I would like to express my appreciation for the efforts of my colleagues Hekmatullah Aziz and Fahim Habibi in the office for publishing and distributing the textbooks.

Dr Yahya Wardak
Advisor at the Ministry of Higher Education
Kabul, Afghanistan, May, 2021
Mobile: 0706320844, 0780232310
Email: textbooks@afghanic.org

Message from the Ministry of Higher Education

In history, books have played a very important role in gaining, keeping and spreading knowledge and science, and they are the fundamental units of educational curriculum which can also play an effective role in improving the quality of higher education. Therefore, keeping in mind the needs of the society and today's requirements and based on educational standards, new learning materials and textbooks should be provided and published for the students.

I appreciate the efforts of the lecturers and authors, and I am very thankful to those who have worked for many years and have written or translated textbooks in their fields. They have offered their national duty, and they have motivated the motor of improvement.

I also warmly welcome more lecturers to prepare and publish textbooks in their respective fields so that, after publication, they should be distributed among the students to take full advantage of them. This will be a good step in the improvement of the quality of higher education and knowledge transfer process.

The Ministry of Higher Education has the responsibility to make available new and standard learning materials in different fields in order to better educate our students.

Finally I am very grateful to Kinderhilfe-Afghanistan (German Aid for Afghan Children) and our colleague Dr. Yahya Wardak that have provided opportunities for publishing this book.

I am hopeful that this project should be continued and increased in order to have at least one standard textbook for each subject, in the near future.

Sincerely,
Abdul Tawab Balakarzai
Academic Deputy Minister of Higher Education
Kabul, 2021

Book Name	Pedagogy
Authors	Teach Assist Razmuhammad Faizi & Assist Prof Ab Rashid Malakzai
Publisher	Nangarhar University, Education Faculty
Website	www.nu.edu.af
Published	2021, Second Edition
Copies	1000
Serial No	342
Download	www.ecampus-afghanistan.org www.kitabona.com

This publication was financed by **Kinderhilfe-Afghanistan** (German Aid for Afghan Children) a private initiative of the Eroes family in Germany.

Administrative and technical support by Afghanic.

The contents and textual structure of this book have been developed by concerning author and relevant faculty and being responsible for it.

Funding and supporting agencies are not holding any responsibilities.

If you want to publish your textbooks, please contact us:
Dr. Yahya Wardak, Ministry of Higher Education, Karte – 4, Kabul
Office 0780232310, 0706320844
Email textbooks@afghanic.org

All rights reserved with the author.

Printed in Afghanistan 2021

ISBN 978-9936-620-76-6